

**T. C.**  
**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ**  
**FİNANS ENSTİTÜSÜ**  
**FİNANS ANABİLİM DALI**  
**FİNANSAL EKONOMİ DOKTORA PROGRAMI**

**FAİZSİZ BANKACILIKTA DENETİM: TÜRKİYE  
İÇİN MODEL ÖNERİSİ**

**Doktora Tezi**

**Recep TEKÇAM**

**İstanbul, 2017**

**T. C.**  
**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ**  
**FİNANS ENSTİTÜSÜ**  
**FİNANS ANABİLİM DALI**  
**FİNANSAL EKONOMİ DOKTORA PROGRAMI**

**FAİZSİZ BANKACILIKTA DENETİM: TÜRKİYE  
İÇİN MODEL ÖNERİSİ**

**Doktora Tezi**

**Recep TEKÇAM**  
**100019076**

**Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hicabi ERSOY**

**İstanbul, 2017**

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

.....*Finans*.....  
Anabilim Dalı .....*Finansal Ekonomi*.....  
doktora programı .....*100019076*..... numaralı öğrencisi .....*Recep TEKRAM*.....'ın  
".....*Faizsiz Bankacılıkta Denetim: Türkiye İçin*.....  
.....*Model Önerisi*....."  
başlıklı tez çalışması jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ DANIŞMANI .....*Yrd. Doç. Dr. Hicabi ERSOY*.....

JÜRI ÜYESİ .....*Prof. Dr. Esin OKAY*.....

JÜRI ÜYESİ .....*Prof. Dr. Mehmet Hasan EKEN*.....

JÜRI ÜYESİ .....*Doç. Dr. Sertan ÇANKAYA*.....

JÜRI ÜYESİ .....*Yrd. Doç. Dr. Güler GENÇELER*.....

İstanbul Ticaret Üniversitesi .....*Finans*..... Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun *22.06.2017*  
Tarih, *58.113*. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

## ÖZET

### FAİZSİZ BANKACILIKTA DENETİM: TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ

Faizsiz bankacılık sistemi dünyada hızla büyümekte ve gelişmektedir. Bu sistemin temel özelliği bankacılık işlemlerinin ve faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde gerçekleştirilmesidir. Faizsiz bankaların bankacılık faaliyetlerini söz konusu prensiplere uygun şekilde gerçekleştirdikleri yönünde başta müşterileri olmak üzere tüm paydaşlarına güvence vermeleri gerekmektedir. Böyle bir güvence ancak denetim aracılığıyla ile sağlanabilir. İyi bir şekilde yapılandırılmış ve kurumsal hale getirilmiş faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin faizsiz bankaların varlığını sürdürmesi ve büyümesi için gerekli olduğu düşünülmekle birlikte dünya genelinde ve ülkemizde bu noktada yeterli olgunluğa ulaşılmadığı, hatta bu alanın ihmal edildiği görülmektedir.

Bu çalışmamızda Türkiye’de faizsiz bankacılık alanında faaliyet gösteren katılım bankalarının denetim personeline yönelik anket uygulanmış ve anket sonuçlarından istifade edilmek suretiyle Türkiye için faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi konusunda bir model önerilmiştir. Model ile ortaya konulan denetim yaklaşımının Türkiye’de faizsiz bankacılık sisteminin güvenli bir şekilde büyümesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmamızda faizsiz bankacılık sisteminin ortaya çıkışı ve gelişiminden, faizsiz bankalar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerden bahsedilmiş, denetim olgusu ele alınmış, faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi anlatılmış ve son bölümde Türkiye için bir model önerisi ortaya konulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Faizsiz Bankacılık, Katılım Bankacılığı, İslami Bankacılık, Denetim, Faizsiz Bankacılık Prensiplerine Uyum Denetimi

## **ABSTRACT**

### **AUDITING IN INTEREST-FREE BANKING: MODEL PROPOSAL FOR TURKEY**

The interest-free banking system is rapidly growing and developing in the world. The main feature of this system is that banking operations and activities are carried out in accordance with interest-free banking principles. Interest-free banks need to give assurance to all their stakeholders, especially the customers, that their banking activities are carried out in accordance with the afore mentioned principles. Such assurance can only be granted through audit. It seems that a well structured and institutionalized compliance audit with interest-free banking principles is necessary to sustain and grow of interest-free banks, but it is seen that in the world and in our country there is not enough maturity in this point, even this area has been neglected.

In our thesis study, a questionnaire was applied to the audit staff of the participation banks operating in the field of interest-free banking in Turkey and a model for compliance audit with interest-free banking principles for Turkey was proposed by using the survey results. It is believed that the audit approach introduced by the model will contribute to the safe growth of the interest-free banking system in Turkey.

In our study, the emergence and development of the interest-free banking system, activities carried out by interest-free banks were mentioned, the audit concept was discussed, audit of compliance with interest-free banking principles was explained and in the last part, a model proposal for Turkey was put forward.

**Key Words:** Interest-Free Banking, Participation Banking, Islamic Banking, Auditing, Shariah Audit

## İÇİNDEKİLER

Özet .....	iii
Abstract.....	iv
İçindekiler .....	v
Tablo Listesi.....	ix
Şekil Listesi .....	xi
Kısaltmalar .....	xii
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>

## BİRİNCİ BÖLÜM

<b>FAİZSİZ BANKACILIK GENEL BAKIŞ</b> .....	<b>4</b>
1.1. Faizsiz Bankacılık Nedir .....	4
1.2. Faizsiz Bankacılığın Gelişimi ve Dünyada Faizsiz Bankacılık .....	7
1.3. Faizsiz Bankacılığın İşleyişi .....	12
1.3.1. Fon Toplama Yöntemleri .....	12
1.3.1.1. Cari Hesaplar .....	12
1.3.1.2. Katılma Hesapları .....	14
1.3.2. Fon Kullandırma Yöntemleri.....	15
1.3.2.1. Mudaraba .....	17
1.3.2.2. Muşaraka.....	19
1.3.2.3. Murabaha .....	19
1.3.2.4. İcara .....	21
1.3.2.5. İstisna .....	22
1.3.2.6. Selem (Salam) .....	23
1.3.2.7. Karz-ı Hasen.....	24

## İKİNCİ BÖLÜM

<b>DENETİM.....</b>	<b>25</b>
2.1. Denetim Kavramı .....	25
2.2. Denetim ve Kontrol Arasındaki İlişki .....	27
2.3. Denetim Alanındaki Gelişmeler .....	31
2.3.1. Cadbury Komitesi Raporu .....	31
2.3.2. COSO Raporu .....	32
2.3.3. The Turnbull Raporu .....	34
2.3.4. Sarbanes-Oxley Yasası.....	34
2.4. Denetim Standartları .....	35
2.5. Denetime İlişkin Etik İlkeler .....	40
2.6. Denetim Türleri.....	43
2.6.1. İç Denetim .....	44
2.6.2. Bağımsız Denetim.....	48
2.6.3. Kamu Denetimi.....	50
2.6.4. İç Denetim ve Bağımsız Denetim İlişkisi.....	51

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<b>FAİZSİZ BANKACILIKTA DENETİM VE ÖRNEK ÜLKE İNCELEMELERİ.....</b>	<b>55</b>
3.1. Faizsiz Bankacılıkta Denetim Yapısı .....	55
3.2. Faizsiz Bankacılığa İlişkin Standartlar.....	57
3.3. Faizsiz Bankacılık Prensiplerine Uyum Denetimi (Shari'ah Audit) Nedir .....	62
3.4. Faizsiz Bankacılık Prensiplerine Uyum Denetiminin Önemi.....	63
3.5. Danışma Kurulu .....	65
3.5.1. Danışma Kurullarının Yapısı ve Üyeleri.....	67
3.5.2. Danışma Kurullarının Görev ve İşlevleri .....	74
3.5.3. Danışma Kurullarının İşleyişi.....	77
3.6. Dünyada Faizsiz Bankaların Denetimine İlişkin Örnek Ülke İncelemeleri .....	79
3.6.1. Malezya .....	84

3.6.2.	Suudi Arabistan.....	87
3.6.3.	Bahreyn.....	87
3.6.4.	Birleşik Arap Emirlikleri (UAE) .....	89
3.6.5.	Katar .....	90
3.6.6.	Kuveyt .....	94
3.6.7.	Pakistan.....	96

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

<b>TÜRKİYE’DE FAİZSİZ BANKALARIN DENETİMİNE İLİŞKİN MODEL ÖNERİSİ .....</b>		<b>101</b>
4.1.	Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Denetimine İlişkin Mevcut Yapı .....	101
4.1.1.	İç Denetim .....	103
4.1.2.	Dış Denetim .....	106
4.2.	Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Denetimine İlişkin Araştırma ve Analiz .....	110
4.2.1.	Araştırmanın Amacı .....	110
4.2.2.	Araştırmanın Kapsamı.....	111
4.2.3.	Araştırmanın Metodolojisi.....	112
4.2.4.	Anket Bulguları ve Analizler.....	113
4.2.4.1.	Frekans Dağılımlarının Analizi .....	113
4.2.4.2.	Ölçek Güvenilirliğinin Test Edilmesi ve İncelenmesi.....	114
4.2.4.3.	Araştırmaya İlişkin Hipotezler ve Hipotez Testleri.....	115
4.2.4.3.1.	T Testi .....	117
4.2.4.3.2.	Varyans Analizi (ANOVA).....	121
4.2.4.4.	Anket Cevaplarına İlişkin Değerlendirmeler .....	128
4.3.	Model Önerisi .....	143
4.3.1.	Merkezi Danışma Kurulu .....	143
4.3.1.1.	Kurulması ve Konumlandırılması .....	144
4.3.1.2.	Fonksiyonu .....	148
4.3.2.	Danışma Kurulu .....	151
4.3.2.1.	Oluşumu ve Statüsü .....	151
4.3.2.2.	Görev, Yetki ve Çalışma Esasları.....	155



4.3.2.3. Faaliyetlerin Raporlanması .....	156
4.3.2.4. Üyelerin Atanması, Görevden Alınması ve Bağımsızlık.....	158
4.3.3. Denetim .....	159
<b>SONUÇ.....</b>	<b>166</b>
<b>EKLER.....</b>	<b>172</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>174</b>

## TABLO LİSTESİ

Sayfa No

<b>Tablo 1.1</b> Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklük (Milyar Dolar) .....	8
<b>Tablo 2.1</b> İç denetimin Zaman İçinde Değişen Yapısı.....	47
<b>Tablo 2.2</b> İç Denetim İle Bağımsız Denetim Karşılaştırması.....	53
<b>Tablo 3.1</b> Ülke Bazında Danışma Kurulu Ortalama Üye Sayısı .....	68
<b>Tablo 3.2</b> Ülke Bazında Yapısal Modeller ve Denetim Uygulamaları .....	83
<b>Tablo 4.1</b> Örneklem Bankaya Göre Dağılımı.....	113
<b>Tablo 4.2</b> Örneklem Birime Göre Dağılımı.....	114
<b>Tablo 4.3</b> Örneklem Tecrübeye Göre Dağılımı .....	114
<b>Tablo 4.4</b> Danışma Kurullarının ve Faizsiz Bankacılık Denetiminin Etkinliğine İlişkin Analizlerde Kullanılan Sorular .....	116
<b>Tablo 4.5</b> T Testi Grup İstatistikleri (Danışma Kurulu Etkinliği-Birim).....	118
<b>Tablo 4.6</b> Bağımsız Örneklem İçin T Testi Sonuçları (Danışma Kurulu Etkinliği-Birim) .....	118
<b>Tablo 4.7</b> Danışma Kurulu Etkinliğine İlişkin Tutum ve Değerlendirmelerin Birime Göre Karşılaştırılması .....	119
<b>Tablo 4.8</b> T Testi Grup İstatistikleri (Denetimin Etkinliği-Birim) .....	119
<b>Tablo 4.9</b> Bağımsız Örneklem İçin T Testi Sonuçları (Denetimin Etkinliği-Birim).....	120
<b>Tablo 4.10</b> Faizsiz Bankacılık Denetiminin Etkinliğine İlişkin Tutum ve Değerlendirmelerin Birime Göre Karşılaştırılması .....	120
<b>Tablo 4.11</b> Danışma Kurulu Etkinliği İle İlgili Banka Gruplarına İlişkin İstatistikler .....	122
<b>Tablo 4.12</b> Bağımsız Örneklem Tek Yönlü ANOVA.....	122
<b>Tablo 4.13</b> Çoklu Karşılaştırma Tukey Testi Sonuçları.....	122
<b>Tablo 4.14</b> Faizsiz Bankacılık Denetimi Etkinliği İle İlgili Banka Gruplarına İlişkin İstatistikler .....	124
<b>Tablo 4.15</b> Bağımsız Örneklem Tek Yönlü ANOVA.....	124
<b>Tablo 4.16</b> Çoklu Karşılaştırma Tukey Testi Sonuçları.....	124
<b>Tablo 4.17</b> Danışma Kurulu Etkinliği İle İlgili Tecrübe Gruplarına İlişkin İstatistikler .....	126

<b>Tablo 4.18</b> Bağımsız Örneklem Tek Yönlü ANOVA.....	126
<b>Tablo 4.19</b> Faizsiz Bankacılık Denetimi Etkinliği İle İlgili Tecrübe Gruplarına İlişkin İstatistikler .....	127
<b>Tablo 4.20</b> Bağımsız Örneklem Tek Yönlü ANOVA.....	127
<b>Tablo 4.21</b> DK1 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	129
<b>Tablo 4.22</b> DK2 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	130
<b>Tablo 4.23</b> DK3 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	130
<b>Tablo 4.24</b> DK4 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	131
<b>Tablo 4.25</b> DK5 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	132
<b>Tablo 4.26</b> DK6 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	133
<b>Tablo 4.27</b> DK7 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	133
<b>Tablo 4.28</b> DD1 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	134
<b>Tablo 4.29</b> DD2 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	135
<b>Tablo 4.30</b> DD3 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	135
<b>Tablo 4.31</b> DD4 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	136
<b>Tablo 4.32</b> DD5 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	137
<b>Tablo 4.33</b> DD6 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	138
<b>Tablo 4.34</b> DD7 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	138
<b>Tablo 4.35</b> DD8 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	139
<b>Tablo 4.36</b> DD9 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	140
<b>Tablo 4.37</b> DD10 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	141
<b>Tablo 4.38</b> DD11 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	141
<b>Tablo 4.39</b> DD12 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar .....	142

## ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1 Faizsiz Banka Sayıları.....	9
Şekil 2 Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklükleri .....	9
Şekil 3 Faizsiz Bankacılığın Ülke İçindeki ve Dünyadaki Payı .....	10



## KISALTMALAR

<b>AAOIFI</b>	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions – İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetleme Kurumu
<b>a.g.e.</b>	: Adı Geçen Eser
<b>b.</b>	: Baskı
<b>BDDK</b>	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
<b>COSO</b>	: Committee of Sponsoring Organizations
<b>çev.</b>	: Çeviren
<b>der.</b>	: Derleyen
<b>DİB</b>	: Diyanet İşleri Başkanlığı
<b>IFSB</b>	: Islamic Financial Services Board – İslami Finansal Hizmetler Kurulu
<b>IIA</b>	: The Institute of Internal Auditors - Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü
<b>İKB</b>	: İslam Kalkınma Bankası
<b>s.</b>	: Sayfa
<b>TCMB</b>	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
<b>TİDE</b>	: Türkiye İç Denetim Enstitüsü
<b>TKBB</b>	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
<b>UMUÇ</b>	: Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi

## GİRİŞ

Faizsiz bankacılık düşüncesi 20. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamış ve dünyada ilk faizsiz banka olarak nitelendirilebilecek kurum da 1960'lı yıllarda kurulmuştur. Yeni bir finansman türü ve bankacılık yaklaşımı olarak faizsiz bankacılık ülkemizde ise 80'li yılların ortalarından itibaren uygulanmaya başlamış ve bankacılık sektörü içindeki yerini almıştır. Bu model özellikle 2000'li yıllarla birlikte dünyada ve ülkemizde hızlı bir büyüme trendi yakalamış ve sadece Müslüman toplumlardan oluşan ülkelerde değil tüm dünyada adından söz ettirmeye başlamıştır.

Faizsiz bankacılık özellikle faizsiz bir sisteme dayanması açısından geleneksel bankacılıktan farklı bir bankacılık yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu bankacılık türünü tercih eden kişilerin önemli bir kısmının faiz konusundaki ve faizsiz bankacılığı geleneksel bankacılıktan ayırtıran diğer konulardaki hassasiyetleri nedeniyle bu bankacılık türünü tercih ettikleri bilinmektedir. Dolayısıyla faizsiz bankaların faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde faaliyet gösterdikleri yönünde müşterilerde oluşturulacak güvence bu bankacılık türünün gelişimine ve büyümesine devam etmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Faizsiz bankalarda gerçekleştirilecek olan faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi başta müşteriler olmak üzere tüm paydaşlara bu güvenceyi sağlama konusunda oldukça etkin ve gerekli bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi konusundaki gereklilik ve sektörel ihtiyaç ortada iken bu konudaki uygulamanın özellikle ülkemizde istenilen seviyeden oldukça uzakta olduğu görülmektedir.

Bu çalışma faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi konusunda araştırma yapmak, dünyada çeşitli ülkelerdeki uygulamaları incelemek ve Türkiye'de katılım bankaları için bir model ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Çalışmada ülkemizde faizsiz bankacılık faaliyetlerinde bulunan katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin etkin bir şekilde yapılmadığı ve faizsiz bankalarda söz konusu prensiplerin uygulanması açısından

oldukça önemli olan danışma kurullarının etkin bir şekilde çalışmadığı hipotezinin geçerliliği yapılan anket çalışması ve incelemelerle araştırılmıştır.

Birinci bölümde faizsiz bankacılığın ortaya çıkışı, gelişimi ve mevcut durumundan bahsedilmiş ve faizsiz bankalar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlere yer verilmiştir. Türkiye’de katılım bankaları olarak adlandırılan faizsiz bankaların faaliyetlerinin temelinde tasarruf sahiplerinden fon toplamak ve toplanan bu fonları müşterilere kredi olarak kullandırmak bulunmaktadır. Yeni bir fon toplama, tasarruf anlayışı ortaya koyan faizsiz bankalar önceden belirlenmiş sabit getiri yerine kar-zarar ortaklığı temeline dayanan bir yöntemle müşterilerinden fon toplamaktadırlar. Herhangi bir anapara veya kar garantisi olmadan müşterilerden, tasarruf sahiplerinden fon toplanması faizsiz bankaları klasik bankalardan ayıran en önemli farklardan birisi olarak görülmektedir. Tasarruf sahiplerinden vadesiz ve vadeli hesaplar yoluyla toplanan fonlar çeşitli finansal enstrümanlar vasıtasıyla müşterilere kredi olarak kullandırılmaktadır. Faizsiz bankacılıkta geleneksel bankacılığın aksine kar görülen her alana ve ürüne yönelik kredi kullandırımı yapılmamakta, faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda kredi kullandırmaları yapılmaktadır. Faizsiz bankacılıkta genellikle kredi kullandırmalarında ortaklık olarak mudaraba ve muşaraka, alım-satım olarak murabaha, kiralama olarak da leasing yöntemleri kullanılmaktadır.

İkinci bölümde denetim olgusu ele alınmıştır. Bu bölümde denetim alanındaki gelişmeler ve modern denetim kavramının ve yaklaşımının ortaya çıkışı aktarılmış ve modern denetim yaklaşımının şekillenmesi, somutlaşması açısından oldukça önemli olan uluslararası denetim standartları ile denetime ilişkin etik ilkelerden bahsedilmiştir. Klasik denetim anlayışında olay gerçekleştikten sonra, reaktif ve cezalandırmaya dönük bir anlayış hakim iken modern denetim yaklaşımında kurumların faaliyetlerini geliştirmeye ve onlara değer katmaya dönük risk ve süreç odaklı proaktif anlayış benimsenmiştir.

Üçüncü bölümde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin ne olduğu anlatılmış, AAOIFI (The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions), IFSB (Islamic Financial Services Board) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından oluşturulan faizsiz bankacılık standartlarından bahsedilmiş ve

faizsiz bankacılıkta denetim uygulamaları ile ilgili ülke örnekleri incelenmiştir. Bu kapsamda Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Malezya, Pakistan ve Suudi Arabistan'daki yapısal modeller ve denetim uygulamaları detaylı şekilde aktarılmıştır. Faizsiz bankacılığın uygulandığı ülkelerde farklı misyon ve görevleri olmakla birlikte genellikle üst otorite şeklinde merkezi bir danışma kurulu kurulduğu, bu kurulun faizsiz bankacılıkla ilgili ülkedeki temel prensipleri belirlediği görülmektedir. Faizsiz bankaların bünyelerinde de mevcut veya yeni çıkarılacak ürün ve hizmetlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olup olmadığını değerlendirmek ve fetvalar vermek üzere danışma kurulları oluşturulmaktadır. Bankalardaki iç denetim organları ve bağımsız denetim firmaları tarafından da bu kurullarca alınan kararların uygulaması kontrol edilmektedir.

Dördüncü ve son bölümde Türkiye'deki faizsiz bankacılık denetimine ilişkin mevcut yapı analiz edilmiş, katılım bankalarında denetim görevi yapan müfettiş ve denetçilere uygulanan anket çalışmasının sonuçlarından bahsedilmiş ve Türkiye için önerilen model ortaya konulmuştur. Katılım bankalarına yönelik uygulanan anket çalışması ile Türkiye'deki faizsiz bankacılık uyum denetimi yaklaşımları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz sonuçları da Türkiye için ortaya konulan model önerisinin girdileri arasında yer almıştır.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### FAİZSİZ BANKACILIK GENEL BAKIŞ

#### 1.1. FAİZSİZ BANKACILIK NEDİR

İslam dininin ekonomik hayata ilişkin en temel kuralı faize ilişkindir ve faize ilişkin getirilen yasak ekonomik yaklaşımın esas belirleyicisi olmaktadır. Faizsiz bankacılık ve daha genelinde faizsiz finans sistemi de faize ilişkin bu yasağa bağlı olarak gelişmiştir. Dolayısıyla günümüzde faizsiz bankacılıkta kullanılan enstrümanların ve geliştirilen uygulamaların bütünüyle faiz yasağı üzerine bina edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.<sup>1</sup> Faiz kelimesinin ne anlama geldiğine bakıldığında, bu kelime Arapça riba kelimesinin karşılığı olarak Türkçe’de yaygın olarak kullanılmakta ve sözlükte ‘fazlalık, nema, artma, çoğalma; yükseğe çıkma; (beden) serpilip gelişme’ gibi anlamalara gelmektedir. Riba, fıkıh literatüründe ise borç verilen bir parayı veya malı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla almanın, yahut borç ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağa ek vade tanıyıp bu süreye karşılık onu fazlalıkla geri almanın veya bu şekilde alınan fazlalığın adıdır.<sup>2</sup>

Faizsiz bankacılık, finansal sistem içinde fon fazlası olanlardan faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde fon toplayıp topladığı bu fonları yine faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde fona ihtiyacı olanlara aktaran bankacılık sistemi olarak ifade edilebilir. Faizsiz bankacılık (interest-free banking), dünya genelinde islami bankacılık (islamic banking) olarak isimlendirilmektedir. Ülkemizde ise katılım bankacılığı (participation banking) ismi tercih edilmektedir. Bu üç kavram genel olarak aynı kurumları ve aynı bankacılık sistemini ifade etmek için kullanılmakta olup bu çalışmada terminolojik açıdan faizsiz bankacılık kavramı tercih edilmiştir.

<sup>1</sup> Atilla Yanpar, **İslami Finans, İlkeler, Araçlar ve Kurumlar**, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2014, s.59.

<sup>2</sup> Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt. 12, İstanbul, 1995, s. 110.

Faizsiz bankacılık ile faize dayalı geleneksel bankacılık karşılaştırıldığında bu iki bankacılık sisteminin fonksiyonları ve amaçları açısından birbirlerinden farkları yoktur. Temel fark, uyulması gereken kurallar ve iş yapma modelleri ile ilgilidir.<sup>3</sup> İslami finans prensiplerine uygun hareket etmenin esas olduğu faizsiz bankacılık sisteminde borç esaslı (debt based) finansman faiz içermesi nedeniyle kullanılmamakta, bunun yerine ortaklık esaslı (equity based) bir diğer ifadeyle risk paylaşımının esas olduğu finansman yapısı sistemin dayanağını teşkil etmektedir.<sup>4</sup>

Risk paylaşımına dayanan faizsiz bankacılık sisteminde faizin kabul edilmeyip kar zarar paylaşımının kabul edilmesinin temel sebebi, ilkinde önceden bir getiri oranı belirlenip bunun garanti edilmesine rağmen ikincisinde sadece paylaşım oranının belirlenmesidir.<sup>5</sup> Bu durum sistemin işleyişi ile ilgili temel bir unsura işaret etmektedir. Önceden herhangi bir getiri oranının vaad edilmemesinin yanında risk paylaşımına dayanan sistemde teorik olarak zarar edilmesi olasılığı da bulunduğundan kar ve zarara ilişkin önceden bir paylaşım oranı belirlenmekte ve fon sahiplerine fonlarının vadesi dolduğunda bu orana göre kar dağıtımı yapılmaktadır.

Kar ve zarar paylaşımı temel prensibi ile hareket eden faizsiz bankalar<sup>6</sup> reel ekonomiyi finanse etmeye yönelik tüm klasik bankacılık faaliyetlerini yerine getirmenin yanında kendine özgü fon toplama ve kullandırma yöntemleri ile faiz konusunda hassas olan toplum kesimlerinin sahip olduğu tasarrufların yastık altında tutulmak yerine finansal sisteme sokularak ekonomiye kazandırılması noktasında önemli görevler yerine getirirler. Bankacılık sektörüne çeşitlilik kazandıran, sektörün tamamlayıcısı olan faizsiz bankalar<sup>7</sup>, ekonominin dışında kalarak verimsiz alanlara yönelmiş tasarrufları kullandığı faizsiz finansman teknikleri sayesinde ekonomiye çekmek gibi önemli bir görev üstlenmişlerdir.<sup>8</sup>

---

<sup>3</sup> Brian Kettell, **The Islamic Banking and Finance Workbook**, West Sussex: Wiley&Sons, 2011, s.25.; Yanpar, **a.g.e.**, ss. 38 ve 125,

<sup>4</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 76.

<sup>5</sup> Mohamed Ariff ve Mervyn K. Lewis, "Similarities and Differences in Islamic and Conventional Banking", **Risk and Regulation of Islamic Banking**, Mervyn K. Lewis, Mohamed Ariff ve Shamsher Mohamad (der.), UK: Edward Elgar Publishing, 2014, s. 58.

<sup>6</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 25.

<sup>7</sup> Muaz Güngören, **Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk Katılım Bankalarına Uyum Modellemesi**, İstanbul: İTO Yayınları, 2013, s. 11.

<sup>8</sup> Güngören, **a.g.e.**, s. 26.

Faizsiz bankacılık ve finans üç temel yasak ile faize dayalı finans sisteminden ayrılmaktadır. Bunlar faiz, garar ve kumar yasağıdır.<sup>9</sup> Bu yasaklar nedeniyle faize dayalı bankacılık ve finans sisteminde kullanılan birçok ürün mevcut halleri ile faizsiz bankacılıkta kullanılamamaktadır.<sup>10</sup> İşlemin temel unsurlarında belirsizlik (garar) içeren alım satımlar faizsiz bankacılıkta kesin olarak yasaklanmıştır. Herhangi bir ticari işlemin temel unsurlarından birinde belirsizlik bulunması bu ticari işlemin geçersiz olmasına neden olur. Örneğin yapılan bir alışverişte bu alışveriş işleminin temel unsurlarından olan malın bedeli, vade ve türü gibi hususlarda anlaşmazlığa yol açacak şekilde belirsizlikler bulunmamalıdır.<sup>11</sup> Gararın faizsiz bankacılık alanındaki en önemli etkisi bazı İslam hukukçularının opsiyon, başta olmak üzere çeşitli türev ürünlerin faizsiz bankacılıkta kullanılmasına garar nedeniyle karşı çıkmalarında görülmektedir.<sup>12</sup> Kumar yasağının da faizsiz bankacılıkta önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler sigorta ürünleri ve türev ürünleri ile faaliyet alanları arasında kumar bulunan firmaların finansmanı konusunda ortaya çıkmaktadır.

Bu üç temel yasağın yanında İslam dininin yaşama dair getirdiği bazı yasakların da faizsiz bankacılık alanında etkileri olmaktadır. Hiçbir faizsiz banka alkol ve domuz eti gibi İslam dininde kullanılması yasaklanan ürünlerin üretimi ve alım-satımı alanında faaliyet gösteren firmalara finansman sağlayamaz.<sup>13</sup> Bu iki yasağa tütün ürünleri, uyuşturucu, zina gibi alanlar da ilave edilebilir.<sup>14</sup> Faizsiz bankalar bu tür ürün ve faaliyetleri finanse edemezler. Bu kısıtlar faizsiz bankaların kapitalist sistem içerisinde hiçbir sınır tanımadan sadece kar odaklı faaliyet göstermediklerini toplumsal bazı işlevleri olduğunu da ortaya koymaktadır.

---

<sup>9</sup> Natalie Schoon, **Islamic Banking and Finance**, London: Spiramus Press Ltd, 2009, s. 20.; Yanpar, **a.g.e.**, s. 58.

<sup>10</sup> Schoon, **a.g.e.**, s. 23.

<sup>11</sup> İshak Emin Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, İstanbul: TKBB Yayınları, 2013, s. 14.

<sup>12</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 69.; Schoon, **a.g.e.**, s. 23.

<sup>13</sup> Ariff, **a.g.e.**, s. 58.

<sup>14</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 73.

## 1.2. FAİZSİZ BANKACILIĞIN GELİŞİMİ VE DÜNYADA FAİZSİZ BANKACILIK

Faizin bulunmadığı bankacılık ürünleri çok eskilerden beri kullanılmasına rağmen çağdaş faizsiz bankacılık kavramının ortaya çıkışı yakın dönemlerde olmuştur. Bu düşüncenin ilk ortaya çıkışı 1942'lere dayanmakta,<sup>15</sup> bu alanda yapılan akademik çalışmalara da ilk olarak 1950'lerde rastlanmaktadır.<sup>16</sup> Faizsiz banka olarak nitelendirebileceğimiz ilk banka 1963 yılında<sup>17</sup> Mısır'ın Mit Ghamr kasabasında Ahmed en-Neccar tarafından kurulmuş<sup>18</sup> ancak bu bankanın ömrü çok uzun sürmemiş ve 1967 yılında kapanmıştır.<sup>19</sup>

Faizsiz bankacılık alanındaki asıl gelişme kuruluş gayesi İslam ülkeleri arasındaki işbirliği ve ticareti geliştirmek ve bu şekilde kalkınmalarına yardımcı olmak olan İslam Kalkınma Bankası (İKB)'nin Suudi Arabistan hükümetinin desteğiyle 1975 yılında kurulması olmuştur.<sup>20</sup> Türkiye'nin de içinde bulunduğu 29 İslam ülkesinin katılımıyla kurulan İslam Kalkınma Bankası uluslararası düzeyde kurulan ilk faizsiz banka olmuştur.<sup>21</sup> Yine ilk modern ticari faizsiz banka olan Dubai Islamic Bank da 1975 yılında faaliyete geçmiştir.<sup>22</sup> Bu yıldan itibaren faizsiz bankacılık dünyada tanınmaya ve bilinmeye başlamıştır.

Faizsiz bankacılık modeli özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren hızlı bir büyüme sürecine girmiş ve hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Faizsiz bankacılık son yıllardaki %15-20 arasındaki büyüme oranı ile dünyada en hızlı büyüyen sektörlerden birisi olarak kabul edilmektedir.<sup>23</sup> Faizsiz bankacılık sektörünün uzun süredir göstermekte olduğu yüksek büyüme oranları beklentilerin üzerinde ve

<sup>15</sup> Servet Bayındır, **İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005, s. 41.

<sup>16</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 24.

<sup>17</sup> Schoon, **a.g.e.**, s. 8.; Bayındır, **a.g.e.**, s. 41.

<sup>18</sup> Bayındır, **a.g.e.**, s. 41.

<sup>19</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 24.

<sup>20</sup> Hüseyin Tunç, **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Nesil Yayınları, 2010, s. 108.

<sup>21</sup> Bayındır, **a.g.e.**, s. 42.

<sup>22</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 24.

<sup>23</sup> Hisham Yaacob ve Nor Khadijah Donglah, "Shari'ah Audit in Islamic Financial Institutions: The Postgraduates' Perspective", **International Journal of Economics and Finance**, Vol. 4, No. 12, 2012, s. 224.

oldukça etkileyici bir gelişime işaret etmektedir.<sup>24</sup> Faizsiz bankaların gelişimi ile klasik bankaların gelişimi karşılaştırıldığında da performans karşılaştırmasında kullanılan sermaye getirisi, özkaynağın, toplanan fonların, aktiflerin büyüme oranları gibi birçok göstergede faizsiz bankaların daha iyi performans gösterdikleri görülmektedir.<sup>25</sup>

Son yıllarda görülen hızlı büyüme ve gelişmenin etkisiyle faizsiz bankacılık dünya genelinde Islamic Financial Services Board (IFSB)'un İslami Finansal Hizmetler Sektörü 2016 Raporu'na göre yaklaşık 1,5 Trilyon Dolarlık aktif büyüklüğüne ulaşmıştır.

**Tablo 1.1** Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklük (Milyar Dolar)

Asya	209
GCC	599
MENA (exc.GCC)	608
Sub-Saharan Africa	24
Others	57
<b>Total</b>	<b>1.497</b>

Kaynak: Islamic Financial Services Board (IFSB) Islamic Financial Services Industry Stability Report 2016, s. 7.

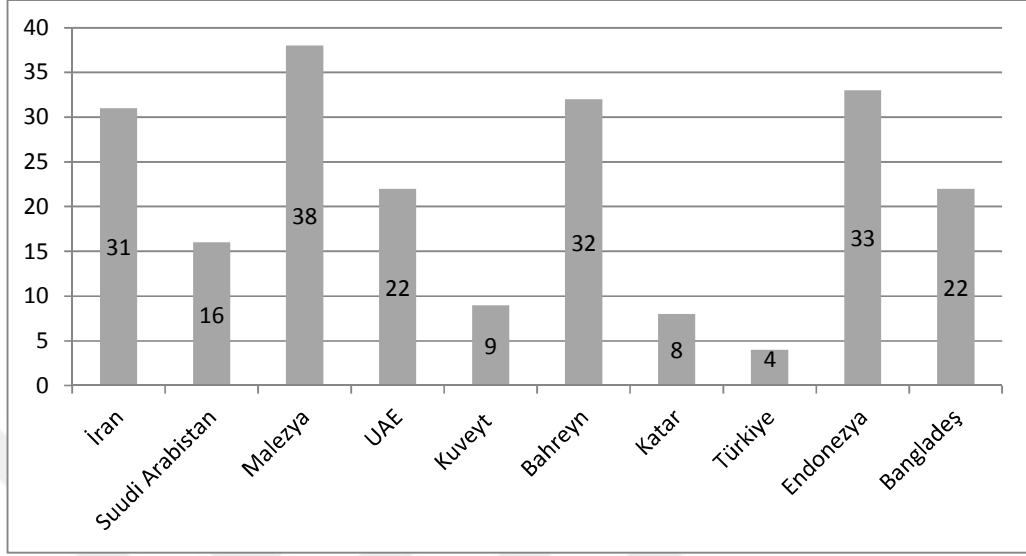
Aktif büyüklüğünün yanında sektörün dünya üzerinde ne kadar yaygınlık kazandığı da sektörün gelişimi açısından önemli bir veri olarak görülmektedir. Faizsiz finans sektörünün dünya genelindeki yaygınlığına bakıldığında da 40'dan fazla ülkede yaklaşık 1500 civarında kuruluşun bu alanda faaliyet gösterdiği<sup>26</sup> görülmekte olup faizsiz bankacılığın en fazla gelişmiş olduğu seçilmiş bazı ülkelerdeki faizsiz banka sayısına aşağıda yer verilmiştir.

<sup>24</sup> Munawar Iqbal, "Towards Making 'Islamic' Banking Islamic", **Risk and Regulation of Islamic Banking**, Mervyn K. Lewis, Mohamed Ariff ve Shamsheer Mohamad (der.), UK: Edward Elgar Publishing, 2014, s. 71.

<sup>25</sup> a.g.e.

<sup>26</sup> a.g.e.

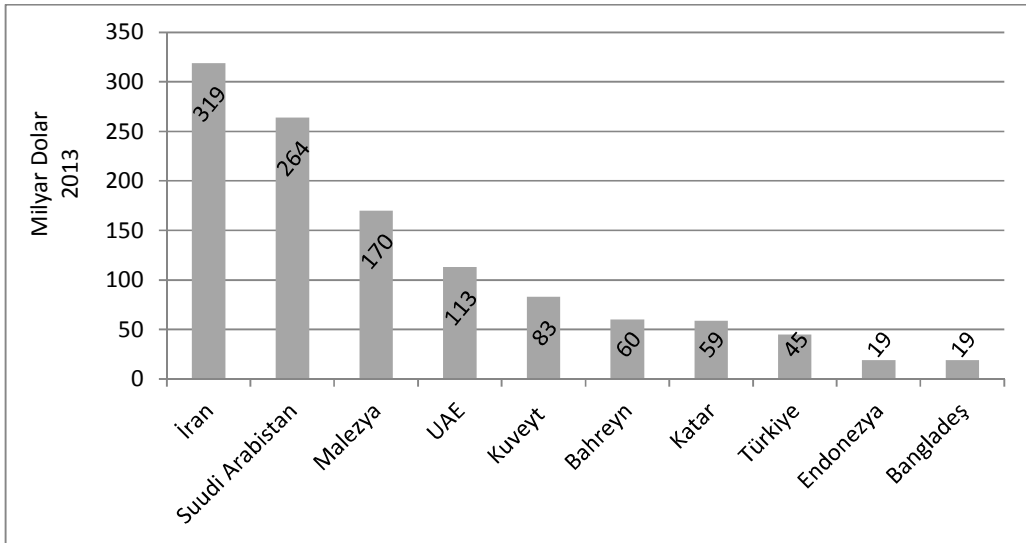
**Şekil 1** Faizsiz Banka Sayıları



Kaynak: ICD Thomson Reuters Islamic Finance Development Report 2014, s. 46.

Aynı ülkelerdeki faizsiz bankacılık aktif büyüklüklerine de aşağıda Şekil 2’de yer verilmiş olup, ülkelerdeki faizsiz banka sayısı ile aktif büyüklük arasında birebir korelasyon olmadığı görülmektedir. Şekil 1 ve 2’de verilen ülkelerin global faizsiz bankacılık sistemindeki payları %80’lerin üzerindedir. Bu durum da faizsiz bankacılık alanında belirli ülkelerde bir yoğunlaşma olduğunu ve sistemin dünya ölçeğinde yayılması için önemli bir potansiyel bulunduğunu ortaya koymaktadır.

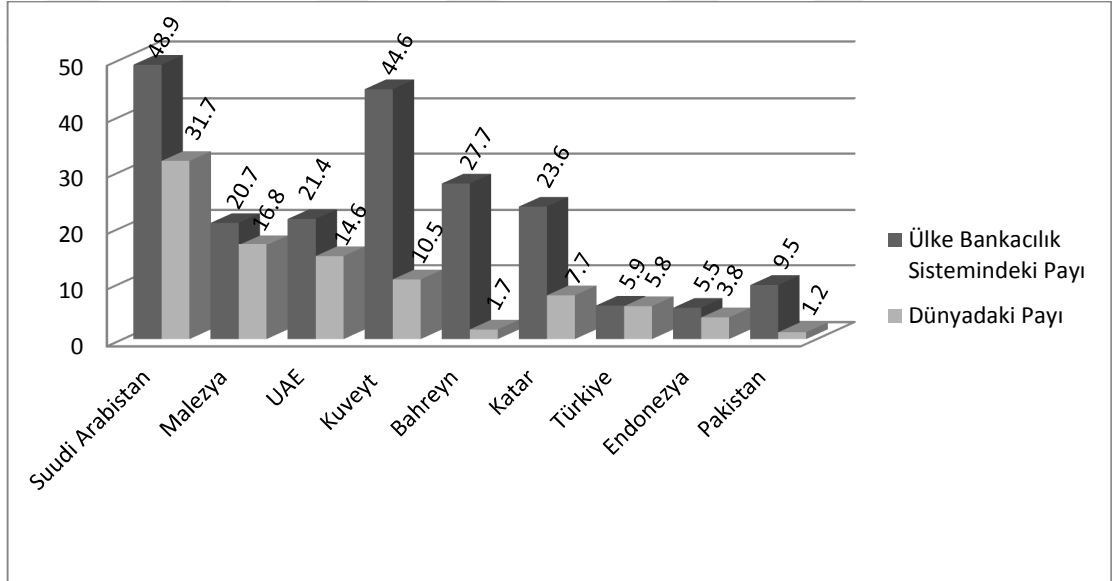
**Şekil 2** Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklükleri



Kaynak: ICD Thomson Reuters Islamic Finance Development Report 2014, s. 46.

Faizsiz bankacılığın en fazla geliştiği ve yaygınlık kazandığı ülkelerin genel olarak halkı Müslüman olan ülkeler olduğu görülmektedir. Yukarıda verilen şekil 1 ve şekil 2’den bu durum kolaylıkla anlaşılabilir. Birlikte aşağıda şekil 3’te halkı Müslüman olan bazı ülkelerde faizsiz bankacılık sisteminin o ülke bankacılık sistemi içindeki payına ve yine o ülkelerin faizsiz bankacılık sistemlerinin dünyadaki toplam faizsiz bankacılık sisteminden aldıkları paylara yer verilmiştir. Suudi Arabistan, Malezya, UAE, Kuveyt, Bahreyn ve Katar gibi ülkelerde faizsiz bankacılığın ülke içindeki bankacılık sisteminden aldığı payın %20’lerin üzerinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye, Endonezya ve Pakistan gibi ülkelerde hem faizsiz bankacılığın ülke bankacılık sistemi içindeki payının hem de bu ülkelerin global faizsiz bankacılık sisteminden aldıkları payın düşük ve yetersiz olduğu görülmektedir.

**Şekil 3 Faizsiz Bankacılığın Ülke İçindeki ve Dünyadaki Payı (%)**



Kaynak: EY World Islamic Banking Competitiveness Report 2014–15, s. 16-17. (İran’a ilişkin veriler çalışmaya dahil edilmemiştir.)

Faizsiz bankacılık sistemi halkı Müslüman olan ülkelerde önemli bir büyüme gerçekleştirmekle birlikte batı ülkelerinde de faizsiz bankacılığa artan bir ilgi olduğu

görülmektedir.<sup>27</sup> Faizsiz bankacılığa yönelik artan ilginin tek nedeninin yüksek büyüme oranları olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Özellikle 2008 yılında başlayan finansal kriz sonrasında klasik bankacılık sistemi sorgulanmaya başlamış ve faizsiz bankacılığın bu sisteme alternatif olup olmadığı sorusu gündeme gelmiştir.<sup>28</sup> Bu krizde türev ürünlerin oynadığı rol ve faizsiz bankacılığın türev ürünlere yönelik yaklaşımı hem uygulamacılar hem de akademisyenler açısından bu sisteme olan artan ilginin nedenleri arasında sayılabilir.

Batıda artan ilgi ile birlikte bazı batılı bankaların faize karşı duyarlı kitlelerin finansal işlemlerinden pay almak ve müşterilerine alternatif bir model sunabilmek amacıyla faizsiz bankacılık pencereleri açtıkları görülmektedir. Bu trendle birlikte faizsiz bankacılığın iki formda gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki tamamıyla faizsiz bankacılık yapısına uygun şekilde kurulmuş olan faizsiz bankalardır. Bu bankalar münhasıran faizsiz bankacılık prensiplerine göre hizmet vermek amacıyla kurulan ve faaliyetlerini bu şekilde icra eden bankalardır. Faizsiz bankacılığın yapıldığı ikinci tür ise yukarıda bahsedildiği gibi klasik bankacılık sistemine göre faaliyette bulunan bankalarca faizsiz bankacılık prensiplerine göre hizmet vermek üzere oluşturulan özel pencereler/departmanlardır.<sup>29</sup> Bu iki tür bankacılık formu faizsiz bankacılık hizmeti sunmak amacıyla aktif bir şekilde aynı piyasada birlikte çalışmaktadırlar.<sup>30</sup> Birçok batılı bankanın faizsiz bankacılık hizmetleri sunmak için özel pencereler açması ve bu piyasada aktif olması faizsiz bankacılık sisteminin karlılığını da göstermektedir.<sup>31</sup> Bununla birlikte batılı bankaların faizsiz bankacılık pencereleri açmaları sistemin disipline olmasında ve dünya geneline yayılmasında çok önemli katkılar sağlamaktadır.<sup>32</sup>

---

<sup>27</sup> Schoon, **a.g.e.**, s. 189.

<sup>28</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 21.

<sup>29</sup> **a.g.e.**, s. 127.

<sup>30</sup> Schoon, **a.g.e.**, s. 9.

<sup>31</sup> Güngören, **a.g.e.**, s. 57.

<sup>32</sup> Tunç, **a.g.e.**, s. 116.



### **1.3. FAİZSİZ BANKACILIĞIN İŞLEYİŞİ**

#### **1.3.1. Fon Toplama Yöntemleri**

Faizsiz bankalar diğer bankalar gibi belirli bir sermaye ile kurulurlar. Söz konusu sermaye tutarı ilgili ülkelerdeki yasal otoriteler tarafından belirlenmekte olup, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Faizsiz bankaların sahipleri tarafından konulan sermayeler bu bankaların faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için önemli olmakla birlikte kredi olarak müşterilerine kullandırdıkları finansmanın esas kaynağını tasarruf sahiplerinden topladıkları fonlar oluşturmaktadır.

Faizsiz bankacılık yeni bir tasarruf anlayışı ortaya koymaktadır. Bu tasarruf anlayışında önceden belirlenmiş sabit getiri yerine kar-zarar ortaklığı temeline dayanan bir yöntem söz konusudur. Bu yeni tasarruf anlayışının en büyük özelliği olan herhangi bir anapara ve kar garantisi olmadan tasarruf sahiplerinden fon toplanabilmesi faizsiz bankaları klasik bankalardan ayıran en önemli farklardan birisi olarak görülmektedir.

Faizsiz bankalar müşterilerinden temel olarak vadesiz ve vadeli olmak üzere iki şekilde fon toplamaktadırlar. Ülkemiz mevzuatında vadesiz fonlar özel cari hesaplar, vadeli fonlar ise katılma hesapları olarak yer almaktadır. Faizsiz bankaların fon toplama yöntemleri ülkemiz mevzuatında yer aldığı şekilde aşağıda özel cari hesaplar ve katılma hesapları olarak anlatılacaktır.

##### **1.3.1.1. Cari Hesaplar**

Vadesiz nitelikte olan ve işletilmesinden dolayı oluşabilecek kar veya zararın tamamıyla faizsiz bankaya ait olduğu cari hesaplar için hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmemektedir. Ayrıca cari hesap sahipleri hesaplarındaki parayı istedikleri zaman çekebilirler. Bu özellikleri ile katılım hesaplarından farklı olan cari hesaplar ülkemizdeki Bankacılık Kanunu'nda; "Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplar"<sup>33</sup> olarak tanımlanmıştır.

---

<sup>33</sup> 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Madde3.

Cari hesaplar, genellikle bireysel ve ticari müşteriler tarafından çek ödemeleri vb diğer bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek amacıyla tutulan fonlar olması nedeniyle faizsiz bankalar tarafından toplanan fonlar içerisindeki payı çok yüksek değildir. Örneğin ülkemizde faizsiz bankacılık faaliyetlerinde bulunan katılım bankalarınınca toplanan fonların yaklaşık %20'si cari hesaplardan oluşmaktadır.<sup>34</sup> Bu hesapların maliyetsiz bir kaynak olduğu düşünüldüğünde toplanan fonlar içindeki oranları yüksek olmasa bile faizsiz bankaların karlılığına oldukça önemli katkı sağladıkları söylenebilir.

Cari hesapların faizsiz bankacılık prensipleri açısından mahiyetleri konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler, bu hesapların klasik kaynaklarda yer almayan yeni bir akit olduğu, vedia olduğu ve karz olduğu şeklindedir.<sup>35</sup> Bu konuda Bayındır<sup>36</sup>, vedianın bir koruma akdi olması, mal sahibinin koruması ve aynen iade etmesi amacıyla malını emanetçiye bırakması ve emanetçinin o maldan yararlanmasının söz konusu olmaması nedeniyle cari hesap akdini bir vedia akdi olarak kabul etmenin doğru olmayacağını söylemektedir. Faizsiz bankada cari hesaba para yatıran kişinin parasının banka tarafından kullanılacağını ve misli şekilde iade edileceğini bildiğini, dolayısıyla cari hesabın karz akdi olduğu yönündeki görüşün daha tutarlı olduğunu söylemektedir. Cari hesapların mahiyetine ilişkin olarak Aktepe de<sup>37</sup> bu hesapların faizli bankalardaki vadesiz hesaplar gibi kısmen borç kısmen de emanet sayılabileceğini söylemektedir. Aktepe'ye göre bankalar bu hesaplara yatırılan paraları tazminle yükümlü olduklarından bunlar borç olarak düşünülebilir. Ayrıca hesap sahipleri istedikleri zaman bu hesaplardaki paraları geri çekebileceklerinden bankalar tarafından şubelerde, muhabir bankalarda ve ATM'lerde para tutulması ve söz konusu paraların tamamının bankalar tarafından kullanılmaması da bu tutarların kısmen emanet olduğunu göstermektedir.

---

<sup>34</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 129.; Tunç, **a.g.e.**, s. 191.

<sup>35</sup> Bayındır, **a.g.e.**, s. 53.

<sup>36</sup> **a.g.e.**, s. 52.

<sup>37</sup> Aktepe, Sorularla..., **a.g.e.**, s. 65.

### 1.3.1.2. Katılma Hesapları

Katılma hesapları Bankacılık Kanununda; “Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplar”<sup>38</sup> şeklinde tanımlanmıştır.

Faizsiz bankacılık uygulamasında katılma hesapları için fon toplama işinin genelde mudaraba sözleşmesi kapsamında yapıldığı görülmektedir. Mudaraba sözleşmesi kapsamında bir faizsiz bankaya para yatırıldığında para yatıran kişi yatırımcı, banka ise girişimci olarak düşünülebilir. Dolayısıyla bir faizsiz bankaya katılma hesabı olarak para yatıranlar bankanın yapacağı yatırımlar ve projeler için fon sağlayan ortak, banka ise bu parayı yöneten ve yatırım yapan fon yöneticisi konumunda olmaktadır.<sup>39</sup> Faizsiz bankaya katılma hesabı olarak para yatıran sermaye sahibi ortaklık ilişkisi olduğunu ve ana para veya karın garantide olmadığını hatta zararın da ihtimal dahilinde olduğunu bilmektedir. Bu paralar bankaya cari hesaplardaki gibi ödünç olarak değil ortaklık sermayesi olarak verilmektedir. Dolayısıyla katılma hesabı sahibi ile banka arasındaki ilişki karz değil ortaklık ilişkisidir ve bu ortaklık ilişkisinin fıkıhtaki ismi mudarabadır.<sup>40</sup> Mudaraba olarak paralar ortak bir havuzda değerlendirilmek üzere toplanan genel yatırım hesapları (general investment accounts) veya belirli bir projeye yönelik olarak toplanan sınırlandırılmış yatırım hesapları (restricted investment accounts) şeklinde toplanabilir.<sup>41</sup> Özel bir projeye yönelik olarak toplanan paralar o proje için oluşturulan havuza aktarılır ve sadece o proje için kullanılır. Projeden elde edilen kar veya zarara göre hesap sahiplerine para aktarımı yapılır.

Faizsiz bankalardaki katılma hesapları ile geleneksel faizli bankalardaki vadeli hesapların benzerlikleri ve farkları konusunda çeşitli değerlendirmeler bulunmaktadır. Hatta yapılan tartışmalarda bazı uzmanlar bu iki hesap türünü birbirinin aynı kabul edip bu şekilde değerlendirmelerini yaparken bazı uzmanlar ise

<sup>38</sup> 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Madde 3

<sup>39</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 135.

<sup>40</sup> Bayındır, **a.g.e.**, s. 70.

<sup>41</sup> Iqbal, **a.g.e.**, s. 75.

bu iki hesap türünü birbirinden ayırarak değerlendirmelerini buna göre yapmaktadır.<sup>42</sup> Bununla birlikte iki bankacılık sisteminde toplanan vadeli fonların nitelikleri açısından birbirlerinden ciddi farkları vardır. Faizli bankalar mevduat sahiplerinden borç olarak topladıkları parayı borç olarak kredi kullanırlar. Yani mevduat sahiplerine karşı borçlu, kredi kullanan müşterilerine karşı ise alacaklı hüviyetindedirler. Faizsiz bankalarda ise kendisine katılma hesabı olarak para yatıran müşterileri ve bu paraları kredi olarak kullandıkları müşterileri ile kurulan ilişki borçlu - alacaklı ilişkisi değil ortaklık ilişkisidir. Bu anlamda geleneksel bankalar ile faizsiz bankalar birbirlerinden farklıdır.<sup>43</sup> Ayrıca faizli bankalarda vadeli hesap açıldığında hesap sahibine vade sonunda ne kadar faiz ödeneceği bellidir ve bu hesap sahibine taahhüt edilir. Bu taahhüt bankanın o parayı işletmesi ile elde edeceği gelir veya ortaya çıkabilecek zarardan bağımsızdır. Faizsiz bankacılıkta ise kar ve zarara katılma amacıyla katılma hesabı açıldığında hesabın vadesinde bir getiri ödeneceği yönünde herhangi bir taahhütte bulunulmamasıyla birlikte anapara için de garanti verilmemektedir.<sup>44</sup> Katılma hesapları için anapara garantisi verilmemesi bu hesapların risk sermayesi (venture capital) olarak adlandırılmasına da neden olmaktadır.<sup>45</sup>

### 1.3.2. Fon Kullanırma Yöntemleri

Faizsiz bankacılıkta yukarıda bahsedilen vadesiz ve vadeli hesaplar yani cari ve katılma hesapları yoluyla toplanan fonlar çeşitli finansal enstrümanlar kullanılmak suretiyle kredi olarak müşterilere kullanılmaktadır. Müşterilere kullanılan fonların özkaynak, dışarıdan sağlanan krediler gibi kaynakları da olmakla birlikte en önemli kaynak cari ve katılma hesapları yoluyla toplanan fonlardır.

Bu fonlar müşterilere kredi olarak kullanılırken faizsiz bankacılıkta geleneksel bankacılığın aksine kar görülen her alana ve ürüne yönelik kredi kullandırımı yapılmamaktadır. İslam hukukunda bulunan bazı yasaklar temel

<sup>42</sup> Bu konudaki tartışmalar için bakınız. Bayındır, **a.g.e.**, s. 58-71.

<sup>43</sup> Mervyn K. Lewis, "A Theoretical Perspective On Islamic Banking and Financial Intermediation", **Risk and Regulation of Islamic Banking**, der. Mervyn K. Lewis, Mohamed Ariff ve Shamsheer Mohamad (der.), UK: Edward Elgar Publishing, 2014, ss. 26-27.

<sup>44</sup> Tunç, **a.g.e.**, s. 129.

<sup>45</sup> **a.g.e.**, s. 191.

alınarak belirli alanlara ve belirli ürünlere yönelik fon kullandırılmamaktadır. Bu konuda üç temel ilkeye göre hareket edilmektedir.<sup>46</sup> Faize bulaşmamak, haram sektörleri finanse etmemek, garardan uzak durmak. Bazı ürünler konusunda faizsiz bankacılık danışmanları ve uzmanları arasında tartışmalar olmakla birlikte Schoon, faizsiz bankacılıkta şu alanlara yönelik olarak fon kullandırımı yapılamayacağını ifade etmektedir:<sup>47</sup> faizli bankacılık ve sigortacılık; alkol satışı ve üretimi; domuz ürünleri ve helal olmayan ürünler; kumar oynanan casino gibi yerler ve makineler, online kumar siteleri; tütün üretim ve satışı; zınayı teşvik eden içerikteki yayınlar ve eğlence merkezleri; silah ve silahlanma. Faizsiz bankalarda bulunan danışma kurulları fon kullandırımı yapılamayacak alanların belirlenmesi konusunda önemli bir işlev görmektedirler. Tartışmalı bazı alanlarla ilgili gelen fon kullandırım talepleri danışma kurulları tarafından değerlendirilmekte ve alınan kararlar doğrultusunda hareket edilmektedir.

Bankalar tasarruf fazlası olan kişilerden topladıkları paraları fona ihtiyacı olanlara kullandırmak suretiyle aracılık görevi yapmaktadırlar. Faizli bankalar bu aracılık işlevini borç olarak topladığı mevduatı borç olarak kredi şeklinde kullandırmak suretiyle yaparken faizsiz bankalar ortaklık sistemine göre topladıkları fonları ortaklık, alım-satım ve kiralama gibi yöntemlerle fon ihtiyacı olanlara kullandırmaktadırlar. Faizsiz bankacılıkta ortaklık olarak mudaraba ve müşaraka, alım-satım olarak murabaha ve kiralama olarak da leasing yöntemleri genel olarak kullanılmaktadır.

Faizsiz bankacılığın çıkış noktasında temel olarak ortaklık yöntemi bulunmaktadır. Faizsiz bankalar en yalın halinde mudaraba yöntemine dayalı olarak topladıkları fonları kar-zarar ortaklığı temeline dayalı olarak girişimcilere kullandıran bankalar olarak algılanmaktadır. Yani fon toplarken ve kullandırırken iki taraflı olarak kar-zarar ortaklığının işlediği düşünülmektedir. Fakat gerçek durum böyle değildir. Kar-zarar ortaklığının faizsiz bankaların fon kullandırım yöntemleri içindeki payı oldukça küçük kalmaktadır.<sup>48</sup> Bunun temel sebeplerinden birisi olarak kar-zarar ortaklığı yöntemi ile fon kullandırımında özellikle davranışsal finans

---

<sup>46</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 139.

<sup>47</sup> Schoon, **a.g.e.**, ss. 147-148.

<sup>48</sup> Ariff, **a.g.e.**, s. 59.

alanında üzerinde önemle durulan kavramlardan olan ters seçim (adverse selection) ve ahlaki tehlike (moral hazard) durumlarının oldukça etkin olabilmesidir. Kar-zarar ortaklığı yöntemi ile fon kullandırılan kişinin veya firmanın davranışları üzerinde kontrol imkanı olmayacağı için fon kullanan kişinin oldukça riskli alanlara yatırım yaparak bankayı zarara sokma durumu ciddi bir risk olarak görülmektedir.<sup>49</sup> Buna karşın faizsiz bankalar tarafından en fazla tercih edilen fon kullandırma yönteminin murabaha yöntemi olduğu görülmektedir. Örneğin, müşterinin talep ettiği mal, hizmet ya da hakkın peşin alınarak taksitli şekilde müşteriye satılması şeklinde uygulanan murabaha yönteminin ülkemizdeki katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri arasındaki payı %90-95 civarlarındadır.<sup>50</sup> Faizsiz bankalar daha riskli bir enstrüman olan ortaklık (mudaraba ve muşaraka) yerine murabaha yöntemini tercih etmektedirler.

Faizsiz bankacılık sisteminin gelişmiş olduğu diğer ülkelere bakıldığında özellikle Malezya, BAE ve Pakistan gibi ülkelerde murabaha ürününün kullanım oranının %50'nin altında olduğu (sırasıyla %46, %42 ve %28), diğer ülkelerde hep %50'nin üzerinde olduğu, İran ve Suudi Arabistan'da ise Türkiye gibi %90'ın üzerinde olduğu görülmektedir.<sup>51</sup>

### 1.3.2.1. Mudaraba

Bir tarafın sermayedar olarak parasını diğer tarafın ise girişimci olarak emek, bilgi ve tecrübesini ortaya koyduğu bir iş modeli olarak tanımlanabilen mudarabada projenin bütün masrafları sermaye sağlayan tarafça üstlenilmekte, yönetim ise emeği sağlayan girişimci tarafından gerçekleştirilmektedir.<sup>52</sup> Mudaraba ortaklığına sermayesi ile katılan yatırımcı yapılan ortaklık sözleşmesinde birtakım şartlar ortaya koyabilir. Ancak yönetime, günlük operasyonel işlere müdahale hakkına sahip değildir.<sup>53</sup> Emek-sermaye ortaklığı olarak isimlendirilen mudarabada ortaklığa

<sup>49</sup> Ariff, **a.g.e.**, s. 59.

<sup>50</sup> İshak Emin Aktepe, **İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, İstanbul: Yedirenk Yayıncılık, 2010, s. 67.

<sup>51</sup> TKBB, **Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025**, İstanbul: TKBB Yayınları, 2015, s. 15. İslam Kalkınma Bankası-İslami Bankacılık ve Finans Veri Merkezi'nden alınan 2013 yılına ilişkin veriler kullanılmış.

<sup>52</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 88.

<sup>53</sup> Schoon, **a.g.e.**, s. 30.

sermayesi ile katılan tarafa rab-el mal, emeği ile katılan tarafa ise mudarib ismi verilmektedir.

Mudaraba ortaklığında kar, ortaklık sözleşmesi kurulurken taraflar arasında anlaşılan oran üzerinden paylaşılır. Zarar ortaya çıkması haline ise bu zarar sermaye sahibi tarafından karşılanır.<sup>54</sup> Karın paylaşılması ve zararın bir taraf tarafından yüklenilmesi niteliğinden dolayı ortaklık ‘profit sharing-loss bearing’ olarak da tanımlanır.<sup>55</sup> Yapılan ortaklık sözleşmesinde kar dağıtım oranı belirlenir, yani sabit bir tutar belirlenmez. Zarar durumunda ise girişimcinin tek kaybı ortaya koyduğu emeğidir. Sermaye sahibi, ortaya çıkan zararlar ilgili ortaklığa emeğiyle katılan mudaribden zararın tazminini isteyemez. Ancak bunun tek istisnası vardır. Eğer girişimcinin ihmalkarlıkta bulunduğu ve şirketi yanlış yönettiği ispat edilirse girişimci ortaya çıkan bu zararlardan dolayı sermaye sahibine karşı sorumlu olur.<sup>56</sup>

Mudaraba ortaklığının faizsiz bankacılıktaki uygulamasına baktığımızda iki halkalı bir yapının söz konusu olduğunu görmekteyiz. Birinci halkada banka ile tasarruflarını bankaya yatıran fon sahipleri vardır. Bu halkada fonlarını işletilmek üzere bankaya yatıran sermaye sahipleri ile bu fonları işleten ve bunun sonucunda ortaya çıkan kar veya zararı fon sahipleri ile paylaşan banka (mudarib) söz konusudur. İkinci halka ise faizsiz bankanın artık sermaye sahibi, faizsiz bankadan kredi yoluyla fon kullanan müşterinin ise girişimci taraf (mudarib) olduğu aşamadır. Başka bir deyişle faizsiz banka fon yatıran müşterileri ile ilişkisinde mudarib konumunda iken kendisinden fon kullanan müşterileri ile ilişkisinde ise sermaye sahibi olmaktadır.<sup>57</sup> Mudaraba ortaklığında ve faizsiz bankacılık uygulamasında ortaya çıkan bu iki halkalı ilişkide sermaye sahibinin fonların yönetiminde söz sahibi olmaması nedeniyle riskin oldukça yüksek olduğu ve güven sorununun önemli hale geldiği görülmektedir. Sermaye sahibi, mudaribin ortaklığa konu fonları helal ve faydalı yatırım alanlarında kullandığı ve ortaklığın durumu hakkında doğru ve gerçek

---

<sup>54</sup> Iqbal, **a.g.e.**, s. 74.

<sup>55</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 50.

<sup>56</sup> Hajah Salma Latiff, “The Risk Profile of Mudaraba And Its Accounting Treatment”, Angelo M Venardos (der.), **Current Issues In Islamic Banking And Finance**, Singapore: World Scientific Publishing, 2010, s. 67.

<sup>57</sup> Tunç, **a.g.e.**, s. 139.

finansal raporlama yaptığı konusunda güven duymalıdır. Dolayısıyla mudaraba ortaklığı güvene dayalı bir finansal enstrümandır.<sup>58</sup>

### 1.3.2.2. Muşaraka

Arapça şerik kelimesinden türetilen ve 'ortaklık' anlamına gelen muşaraka<sup>59</sup> iki ya da daha fazla kişinin ortaklık yapmak ve bu ortaklıktan elde ettikleri karı paylaşmak amacıyla kurdukları bir adi ortaklıktır.<sup>60</sup> Mudaraba ortaklığına benzemekle birlikte aralarındaki en önemli fark muşarakada tüm ortakların şirket sermayesine katkı sağlaması ve şirket yönetimine katılabilesidir.<sup>61</sup> Tüm ortaklar ortaklığa hem emek hem de sermaye koyarak katılmakta ve bunun doğal sonucu olarak şirket yönetiminde söz sahibi olmaktadır.

Faizsiz bankacılıkta kullanılan mudaraba ve muşaraka gibi ortaklığa dayanan fon kullandırma yöntemleri banka ve müşterisi arasında bir ortaklık ilişkisi kurulmasını gerektirdiği için tarafların daha uzun vadeli bir bakış açısına sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu durum da hem faizsiz bankanın ortaklık yöntemi ile fon kullandıracağı müşterilerinin işlerini ve krediye konu fonların kullanılacağı alanları klasik bankaya göre daha detaylı analiz ederek bu projelerin fizibilitesini yapmasını hem de bu şekilde kullanılan fonlarda kısa vadede dönüş olmayacağı için bilanço yapılarını buna uygun şekilde yapılandırmalarını gerekli kılmaktadır.

### 1.3.2.3. Murabaha

Murabaha, günümüzde faizsiz bankacılıkta en yaygın başvuru fon kullandırma yöntemi olup sermayeyi doğrudan değerlendirme yöntemlerinin başında gelmektedir.<sup>62</sup> Faizsiz bankacılıkta bilançonun pasif kısmında mudaraba, aktif tarafında ise daha çok murabaha kullanılmaktadır. Yani faizsiz bankalar günümüzde mudaraba ile fon toplamakta ve toplanan bu fonları murabaha ile müşterilerine kullandırmaktadırlar.

---

<sup>58</sup> Latiff, **a.g.e.**, s. 69.

<sup>59</sup> Tunç, **a.g.e.**, s. 143.

<sup>60</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 90.

<sup>61</sup> Iqbal, **a.g.e.**, s. 76.

<sup>62</sup> Bayındır, **a.g.e.**, s. 76.



Müşterinin talebiyle satıcısından peşin bedelle alınan malın alış fiyatı üzerine bir miktar kar ilave etmek suretiyle taksitli olarak malı talep eden müşteriye satılması işlemidir. Uygulaması kolay olması ve daha az risk içermesi nedeniyle faizsiz bankacılıkta en fazla kullanılan yöntem haline gelmiştir. Ortaklığa dayalı mudaraba ve muşaraka gibi fon kullandırma yöntemlerinde fon kullandırılan müşterilerin gerçekleştirmekte oldukları projelerin sürekli izlenmesi ve bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Çok farklı alanlarda ve sektörlerde projelerin olabilmesi ve bu farklı alanlardaki projeleri takip edebilmek için farklı alanlarda tecrübeye ve uzmanlığa sahip kişilerin istihdam edilmesi gerekliliği bu yöntemlerin faizsiz bankalar için maliyetlerini artırmaktadır. Uygulaması kolay olmasının yanında düşük risk içermesi ve maliyetinin az olması da murabaha yönteminin faizsiz bankacılıkta yaygın bir şekilde kullanılmasında etkili olmaktadır.

Murabahada yapılan satış işleminde maliyete ilave edilen karın alıcı tarafından bilinmesi esas olduğu için müşteri ile yapılan sözleşmede malın gerçek satıcısından alım tutarına ve bunun üzerine banka tarafından eklenen kar oranına veya tutarına şeffaf bir şekilde yer verilir.

Dünya üzerinde yaygın bir şekilde kullanılan bir ürün haline gelmiş olan murabahanın faizsiz bankacılığa uygunluğu ile ilgili bazı tartışmalar devam etmektedir. Murabahanın faize dayalı finansal enstrümanlara benzer olduğunu söyleyen uzmanlar bulunmaktadır.<sup>63</sup> Bununla birlikte bu ürünün faiz içermediğini söyleyen uzmanlar ağırlıktadır. Bu konuda Aktepe,<sup>64</sup> faizli bankanın asıl amacının kendisinden kredi talebi olan müşteriye kredi vermek ve bu krediyi faiziyle birlikte tahsil etmek olduğunu, murabahada ise gerçek bir malın satıcısından peşin bedelle alınarak müşteriye taksitli olarak satıldığını, dolayısıyla murabahada gerçek bir mal veya hizmetin peşin alınarak üzerine kar ilave edilmek suretiyle taksitli şekilde satılması söz konusu olduğundan, böyle bir işlemde faiz bulunmadığını, vadeli satışta ortaya çıkan karın faiz olmadığını ifade etmektedir.

---

<sup>63</sup> Hussain Rammal ve Lee D. Parker, "Audit and Governance in Islamic Banks: Selection And Training of Shari'ah Advisors", **6th Asia Pacific Interdisciplinary Research in Accounting (APIRA) Conference**, Sydney, 2010, s. 5.

<sup>64</sup> Aktepe, İslam..., **a.g.e.**, s. 71.

Faizsiz bankalarda murabahanın uygulanışı aşağıdaki şekilde olmaktadır.<sup>65</sup>

- Murabahada, mal veya hizmet satın almak isteyen kredili müşteri, faizsiz banka ve satıcı ve/veya üretici olmak üzere üç taraf bulunmaktadır.
- Kendisine kredi limiti tahsis edilen müşteri ile faizsiz banka arasında bir sözleşme imzalanır.
- Müşteri hangi mal veya hizmeti hangi satıcı ve/veya üreticiden ve hangi fiyattan satın almak istediğini belirten talep formunu doldurmak suretiyle faizsiz bankadan murabaha kredisi kullanma talebinde bulunur.
- Faizsiz banka talep edilen bu mal veya hizmetin gerçekten var olup olmadığını ve bunların faizsiz bankacılık esasları açısından alım-satımına konu olup olamayacağını inceler. Ayrıca faizsiz banka talep edilen mal veya hizmetin kendisi murabaha yapmadan önce müşterinin uhdesine geçip geçmediğini ve bu alım-satım işleminin sahte olup olmadığını da inceler.
- Tüm bu incelemeler sonucunda herhangi bir uygunsuzluk olmaması durumunda faizsiz banka müşterinin talebine göre malı satıcıdan satın alır ve malın bedelini peşin olarak satıcıya öder.
- Faizsiz banka, malı kendisi adına satıcıdan teslim alması için müşteriye vekalet verir. Müşteri bu vekaletle istinaden malı satıcıdan teslim alır.
- Müşteri faizsiz bankanın satıcıdan peşin aldığı malı bankadan vadeli olarak satın alır ve bu malın bedelini (maliyet bedeli + banka karı) anlaşılan vadede bir defada veya taksitler halinde faizsiz bankaya öder.

#### **1.3.2.4. İcara**

Arapça'da "kiralama karşılığı bir şey verme" anlamına gelen icara (ijarah, icare),<sup>66</sup> faizsiz bankacılıkta yoğun olarak kullanılmaktadır. Finansal kiralama (leasing) adıyla da bilinen icara, uygulaması basit olması ve çeşitli vergi avantajları

<sup>65</sup> Aktepe, İslam..., a.g.e., ss. 79-82; Tunç, a.g.e., ss. 136-137.

<sup>66</sup> Yanpar, a.g.e., s. 96.

sağlamasının yanında sukuk ürününde yoğun bir şekilde kullanılmasının da etkisiyle faizsiz bankacılıkta yaygın bir kullanım alanı bulmuştur.

Faizsiz banka müşterinin talep ettiği ürünü (genellikle bu üretimde kullanılan makine vb. olmaktadır) peşin ödeme yaparak satıcıdan alır ve müşteriye kiralar. Müşteri (kiracı) başta anlaşılan vadelerle kira ödemelerini taksitler halinde bankaya yapar. Kira ödemelerinin sonunda mal sembolik bir bedelle müşteriye (kiracıya) satılır.

Müşteri tarafından yapılan kira ödemeleri sadece malın kullanımı karşılığı oluşan kira bedellerinden oluşmaz. Kira ödemeleri aynı zamanda müşteri tarafından malın sahipliğinin elde edilmesi için yapılan kısmi ödemeleri de içerir. Bu itibarla icara, maliyetin üzerine bir miktar kar koyup müşteriye satma şeklinde kullanılan fon kullanma yönteminin bir başka çeşidi olarak da görülebilir.<sup>67</sup>

#### **1.3.2.5. İstisna**

İslam hukukunun satışa ilişkin; varlığın fiziken var olması, satıcının varlığın mülkiyetine ve kontrolüne sahip olması gerektiği gibi ana kurallar ortaya koyduğu bilinmekte ve bu kurallara uyum gösterilmesi gerekmektedir. İstisna ve selem sözleşmesi kapsamında yapılan satışlar ise bu kuralların istisnasıdır. Üretimle ilgili bir sözleşme olan istisna, bir üreticiye belli bir ürünü üretmesi için sipariş verilmesini ifade etmektedir.<sup>68</sup> Üretici veya satıcı, alıcı tarafından sipariş edilen ürünü kendisi üretip veya ürettirip daha sonra alıcıya teslim etmeyi taahhüt etmektedir.

İstisna, bina, uçak ve gemi gibi inşa ve üretim gerektiren projelerin finansmanında kullanılır. İstisnanın iki önemli özelliği vardır. Bir tanesi satış ve sözleşme anında satışa konu ürünün var olması gerekmez. Diğer özellik ise satışların peşin veya vadeli olabileceğidir.<sup>69</sup> İstisnaya konu ürünün miktarının, niteliklerinin, işin bitiş süresinin, bedelinin, vadesinin vb. önceden belirlenmesi gerekir. Ürün

---

<sup>67</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 78.

<sup>68</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 98.

<sup>69</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 92.

istenen niteliklere sahip olmazsa alıcı seçme hakkına sahip olur ve yüklenici yaptığı işin kusurlarından sorumlu olur.<sup>70</sup>

Faizsiz bankacılıkta bireysel bankacılık alanında da görülen istisna yöntemi genellikle inşa edilmemiş konutların maketten satış şeklinde finansmanı için kullanılmaktadır.<sup>71</sup>

### 1.3.2.6. Selem (Salam)

Selem, ileri bir tarihte teslim edilecek mallar için ödemenin önceden, peşin olarak yapılmasına ilişkin sözleşmedir.<sup>72</sup> Selem yönteminde ileri vadede teslimi yapılacak bir mal için üreticiye finansman sağlanmış olur.

Nakit ihtiyacı duyan bir firma ya da şahsın henüz üretmediği hububat, bakliyat, demir ve çimento gibi standart bir malı ileri tarihte teslim etmek üzere satması selemdir.<sup>73</sup> Böylece nakit sıkıntısı yaşayan şahıs bu yolla nakit sıkıntısını giderebilir. Günümüzde özellikle çiftçiler hasat zamanında teslim etmek üzere bir miktar ürünü tüccarlara satarak hasattan önce duydukları finansman ihtiyacını selem yoluyla aşmaktadırlar.<sup>74</sup>

Altın, gümüş ve çeşitli para birimleri selem satışına konu olamaz.<sup>75</sup> Selem sözleşmelerinde henüz ortada bulunmayan bir malın satılması çeşitli kuşuklara yol açabilmektedir. Halbuki satılan malın miktarı, niteliği ve teslim vadesi belirlenmiş olduğu için satıcı vade sonunda bu mala sahip olmasa bile aynı nitelikte malı piyasadan bulup alıcıya teslim etmek zorundadır.<sup>76</sup> Sahip olmadığı malı satamayacağına ilişkin genel islami prensibin istisnası olan selem satışı malın tesliminin önceden yapıp ödemenin sonradan yapıldığı murabaha işleminin tam tersidir.<sup>77</sup>

<sup>70</sup> Aktepe, Sorularla..., **a.g.e.**, s. 51.

<sup>71</sup> Yanpar, **a.g.e.**, s. 164.

<sup>72</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 101.

<sup>73</sup> Aktepe, Sorularla..., **a.g.e.**, s. 50.

<sup>74</sup> Aktepe, İslam..., **a.g.e.**, s. 52.

<sup>75</sup> Kettell, **a.g.e.**, s. 101.

<sup>76</sup> Aktepe, Sorularla..., **a.g.e.**, s. 51.

<sup>77</sup> Iqbal, **a.g.e.**, s. 84.

Faizsiz bankacılıkta kullanılan şekliyle selemde banka, müşterinin talep ettiği malı üreten veya satışını yapan satıcıya sipariş verir ve bedelini peşin öder. Malın tedarik süresi tamamlanıp satıcı malı teslim ettiğinde veya daha ileri bir tarihte müşteri bankaya ödeme yapar. Bankanın satıcıya peşin ödediği bedelle müşterisinin kendisine ödediği bedel arasındaki fark faizsiz bankanın karı olur.

### 1.3.2.7. Karz-ı Hasen

Bir kimseye belirli bir miktar parayı veya standart bir malı borç olarak verip ihtiyacını karşılamasına yardımcı olmak ve bir süre sonra herhangi bir fazlalık şartı koşulmaksızın sadece verilen miktarı geri almak olarak tanımlanabilecek karz-ı hasen<sup>78</sup> kelime olarak güzel borç anlamına gelmektedir. Karz-ı hasende verilen borç karşılığında borçlu anaparayı ödemekle yükümlü olmakta ve kendisinden bunun dışında nema vb herhangi bir karşılık beklenmemektedir. Bazı görüşlere göre<sup>79</sup> karz-ı hasende borçludan anapara dışında enflasyon farkını talep etmek faiz olarak değerlendirilemez.

Karz-ı hasen sözleşmelerinde bir vade belirlenmektedir. Ancak geri ödemeye ilişkin belirlenen bu süre bağlayıcı değildir. Alacaklı, alacağını istediği zaman talep etme hakkına sahiptir.<sup>80</sup> Aynı şekilde borçlu da vadeden önce borcunu ödeyebilir.

---

<sup>78</sup> Aktepe, İslam..., a.g.e., s. 44.

<sup>79</sup> Aktepe, Sorularla..., a.g.e., s. 19.

<sup>80</sup> Yanpar, a.g.e., s. 84.

## İKİNCİ BÖLÜM

### DENETİM

#### 2.1. DENETİM KAVRAMI

Denetim İngilizce “Auditing” kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. “Auditing” kavramı, işitmek, dinlemek anlamlarına gelen “Audire” fiilinden türetilmiştir. Eski Mısır ve Roma imparatorlukları döneminde, çeşitli kurumlarda yapılan tahsilatlar denetlenmek amacıyla uzmanlara okunuyor, uzmanlar da okunanları dinleyerek yapılan tahsilatların doğru olup olmadığına karar veriyorlardı.<sup>81</sup> Denetim kavramı, Türk Dil Kurumu tarafından hukuki terim olarak murâkabe, teftiş; iktisadi terim olarak ise kamu ya da özel bir kuruluşa ilişkin bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluğunun saptanması ve rapor edilmesi amacı ile bir uzman birim tarafından kanıt toplama ve değerlendirme süreci olarak tanımlanmıştır.<sup>82</sup> Denetim, Black’s Hukuk Sözlüğü’nde de muhasebe kayıtları üzerinde tahliller, çözümlenmeler ve doğrulamalar içeren sistematik kontroller olarak tanımlanmıştır.<sup>83</sup>

Yaygın kullanılan tanım olarak denetim, Denetim Kavramları Komitesi tarafından şöyle tanımlanmıştır; “İktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerleyen sistematik bir süreçtir.”<sup>84</sup> Günümüzde kullanılan anlamıyla denetim ilk çıkış dönemi olan eski Roma ve Mısır dönemindeki kullanımından oldukça farklılaşmış ve gelişmiş olmakla birlikte denetimin halen dinlemek fiiline dayanan bir faaliyet olduğunu söylemek mümkündür.

<sup>81</sup> Hasan Türedi, **Denetim**, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2007, s.15.

<sup>82</sup> Denetim kavramı, <http://www.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 11.02.2016).

<sup>83</sup> Hesap Uzmanları Derneği, **Denetim İlke ve Esasları**, C.1, 3.b., İstanbul: Yıldız Ofset, 2004, s.7.

<sup>84</sup> Ersin Güredin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, 11.b., İstanbul: Arıkan Yayınları, 2007, s.11.

Denetimi kavram olarak tanımladıktan sonra kurumlar açısından denetime neden ihtiyaç duyulduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Firmalar tarafından hazırlanan finansal tablolarda kasıtlı olarak veya hata, ihmal nedeniyle yanlışlıklar yapılması ihtimali nedeniyle açıklanan bilgilerin gerçeği yansıtmaması, firmaların sahip oldukları varlıkların muhafazasında yaşanabilecek sıkıntılar ve bazı fraud, suiistimal durumları işletme dünyasında denetim fonksiyonuna ihtiyacı ortaya koymaktadır. Firmaların faaliyette buldukları ülkelerde geçerli olan yasal mevzuata uygun hareket etmemeleri birçok riskle karşılaşmalarına ve sonuçta ciddi kayıpların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ayrıca firmalar tarafından kurum içinde işlerin işleyişi ile ilgili belirlenmiş prosedür ve uygulama kılavuzlarına uyum konusu da işletmelerin devamlılığı açısından önemlidir. Dolayısıyla, firmalar tarafından hazırlanan mali verilerin doğruluğu ve güvenilirliği konusundaki güvence ihtiyacı, sahip olunan varlıkların muhafazası ve yasal mevzuat ile kurum içi düzenlemelere uyum konusundaki gereklilikler denetime duyulan ihtiyacın en önemli sebepleri olarak sayılabilir.

Denetim ihtiyacı ile paralel şekilde fonksiyonel olarak denetimden ne tür beklentiler olduğunu Uyanık<sup>85</sup> üç başlık altında ifade etmiştir. Bilgilerin güvenliğinin sağlanması, kamunun aydınlatılması ve işletmenin iç ve dış tehlikelere karşı bilgilendirilmesi. Şirketler, bireyler ve hükümetler tarafından çeşitli konularda kararlar verilmektedir. Verilen kararlar genellikle bazı bilgilere dayanmaktadır. Doğru ve isabetli kararlar verilmesi için bu bilgilerin doğru olması, bunun için de söz konusu bilgilerin bir denetim sürecinden geçmeleri gerekmektedir. Özellikle sermaye piyasalarının derin olduğu ülkelerde denetimin bilgilerin doğruluğu konusunda vereceği güvence fonksiyonu önem kazanmaktadır. Yatırımcılar şirket hisseleri ile ilgili kararlarını verirken veya şirketlerin arz ettikleri borçlanma enstrümanlarına yatırım yaparken bu şirketlere ait mali verilere, finansal raporlara bakarak karar vermektedirler. Şirketler tarafından kamuya açıklanan finansal tabloların ve mali verilerin etkin bir denetime tabi tutulması da yatırımcıların korunması açısından oldukça önemlidir.

---

<sup>85</sup> Atilla Uyanık, **Denetim, Muhasebe ve Vergilendirme**, İstanbul: Beta Basım-Yayımları, 2001, ss. 47-50.

## 2.2. DENETİM VE KONTROL ARASINDAKİ İLİŞKİ

Denetim ile kontrol kavramları genellikle aynı anlamda olduğu düşünölen ve birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Ancak kontrol, nitelik olarak denetimden farklı bir kavramdır. Bu bölümde öncelikle kontrol kavramı incelenmiş daha sonra denetim ve kontrol kavramları arasındaki farklılara ve sistemsel olarak iç denetim ve iç kontrol fonksiyonları arasındaki ilişkilerin mahiyetine değinilmiştir.

Fransızca'da "controlé" kelimesinin Türkçe karşılığı olan kontrol kavramı Türk Dil Kurumu tarafından bir şeyin gerçeğe ve aslına uygunluğuna bakma olarak tanımlanmıştır.<sup>86</sup> Sözlük anlamının dışında işletme yönetimi açısından irdelendiğinde kontrol kavramının uluslararası terminolojide kullanılan anlamı ile ölkemizde algılanan anlamı arasında farklar bulunmaktadır. Ölkemizde "kontrol" kavramından bahsedildiğinde öncelikli olarak kontrol etme eylemi akla gelmektedir. Kontrol, tamamlanan bir işlemin ilerleyen döneminde işlemi gerçekleştirenlerden başka ve kontrol işi ile sorumlu kişi veya kişiler tarafından yerine getirilen bir fonksiyon olarak algılanmaktadır. Kontrol, bir işin gerçekleştirilmesi sürecine dahil edilmemekte, daha ziyade iş tamamlandıktan sonra devreye giren bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. İş yapan ile kontrol eden birbirinden ayrı düşünölmekte ve bu kavram ile tamamlanmış bir işlemi 'kontrol etmek' anlaşılmaktadır. Yani kontrol kavramı bir süreç olarak değil belirli bir anda gerçekleştirilen ve sonuçlanan bir işlem olarak görölmektedir.<sup>87</sup> Oysa uluslararası denetim terminolojisinde kontrol kavramı daha yönetsel bir içerik taşımakta, bir işlemin tamamlanması sonrasında değil aksine gerçekleştirilmesi sırasındaki süreci de kapsayan, süreçlerin içine yerleştirilmiş, sorumluluğu sadece denetçiler üzerine yüklemeyen, aksine tüm kurum çalışanlarının sorumluluk taşıdığı bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Kontrol, ilgili işlemin gerçekleştirilmesine ilişkin tüm süreci kontrol altında tutmak olarak düşünölmekte ve işi yapanın da kontrol sürecinin içinde olduğu bir süreç anlaşılmaktadır.<sup>88</sup>

<sup>86</sup> Kontrol kavramı, www.tdk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 11.02.2016).

<sup>87</sup> Çetin Özbek, **İç Denetim Kurumsal Yönetim Risk Yönetimi İç Kontrol**, İstanbul: TİDE Yayını, 2012, s.136-137.

<sup>88</sup> a.g.e., s.385.



Kontrol kavramı IIA (The Institute of Internal Auditors-Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü) tarafından yayımlanan uluslararası iç denetim standartlarının terimler sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır:<sup>89</sup>

“Kontrol, yönetimin, denetim kurulunun, yönetim kurulunun ve diğer uygun birimlerin riski yönetmek ve belirlenen amaç ve hedeflere ulaşma ihtimalini artırmak amacıyla aldığı tedbirlerdir. Yönetim, hedef ve amaçların gerçekleştirilmesine yönelik makul bir güvence sağlamak için yeterli tedbirin alınmasını planlar, tertipler ve yönlendirir.”

Tanımda da görüldüğü gibi uluslararası terminolojide kontrol kavramı ülkemizde algılandığı gibi bir iş yapıldıktan sonraki bir zamanda o işin geçmişe dönük olarak kontrol edilmesi şeklinde tanımlanmamakta, işin yapılış sürecine de vurgu yapan yönetsel bir akış olarak algılanmaktadır. Denetim ve kontrol arasındaki temel fark da burada ortaya çıkmaktadır. İç kontrol sistemi kurumlarda mevcut olan, süreçlerin içine yerleştirilmiş sürekli bir kontrol mekanizmasına işaret ederken, iç denetim kurumlardaki mevcut iç kontrol sistemlerinin etkinliğini ve verimliliğini değerlendirmek amacıyla ilgili iş süreçlerinden bağımsız kişiler tarafından belirli zamanlarda yapılan bir faaliyet olarak görülmektedir. Şirketlerde denetim ve kontrol birbirinden farklı kavramlar olmakla birlikte birbirini tamamlayan fonksiyonlardır.

İç kontrol, her yönetim seviyesindeki yöneticinin, iç ve dış denetçilerin anlamları gereken en önemli ve temel kavramlardan birisidir.<sup>90</sup> Yönetim, kurumdaki iç kontrollerle ilgili sorumluluğunun farkında olmalı ve iç kontrol yapısının etkinliği ile ilgili sürekli değerlendirmeler yapmalıdır.<sup>91</sup> Yönetim, hiçbir iç kontrol sisteminin, yüzde yüz varlıkların korunmasını, bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sağlamadığını bilmelidir. İç kontrol sistemi kurulduktan sonra, oluşturulmuş olan sistemin doğru bir şekilde işleyip işlemediğini görmek için, yönetim tarafından sürekli gözden geçirmeler, değerlendirmeler yapılmalı ve işletmenin çalışma koşullarındaki değişikliklere uygun olarak düzeltmeler yapılmalıdır. Bu değişiklikler için politikalar belirlenirken, yönetim, değişen koşullara göre iç kontrolün

<sup>89</sup> IIA Uluslararası İç Denetim Standartları, UMuÇ, 2013, <http://www.tide.org.tr>, (Erişim Tarihi: 27.02.2016).

<sup>90</sup> Robert Moeller, **Brink's Modern Internal Auditing**, 7.b., N.J: John Wiley&Sons, 2009, s. 23.

<sup>91</sup> Phil Griffiths, **Risk Based Auditing**, New York: Gover Publishing, 2005, s. 43.

yeterliliğini yeniden değerlendirmelidir.<sup>92</sup> İç kontrolün yeterliliği konusunda değerlendirmeleri yaparak üst yönetime ve yönetim kuruluna güvence verecek olan fonksiyon ise denetim fonksiyonudur. İç ve dış denetçiler şirketlerdeki iç kontrol sistemini değerlendirmekte iç kontrollerin etkinliği ve yeterliliği konusunda güvence vermektedirler.

İktisadi yaşam geliştikçe şirketler büyümekte ve bu doğrultuda şirketler tarafından yapılan işler karmaşıklaşmaktadır. Bu durum şirketlerde iş süreçlerinde çeşitli kontrollerin tesis edilmesi ve tesis edilen bu kontrollerin işletilerek şirket hedeflerine ulaşılmasına katkı sağlanması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Şirketlerde kontrolleri tesis etmek ve işletmek işletme yönetimlerinin sorumluluğundadır. Kurumsal yönetim açısından güçlü, sistemlerini oturtmuş şirketlerde yöneticiler tarafından iş süreçleri analiz edilerek gerekli noktalarda süreçlere kontroller konulmakta ve bu kontrollerin personel tarafından doğru bir şekilde uygulanması sağlanmaktadır. Denetçiler de tesis edilmiş kontrolleri ve bunların işletimini inceleyerek iç kontrollerin etkinliği konusunda değerlendirmeler yapmaktadır.

Moeller eserinde,<sup>93</sup> yönetim tarafından uygulanan bir süreç olan iç kontrolün şu hususlarla ilgili olarak makul güvence sağlamak amacıyla tasarlanması gerektiğini ifade etmektedir; Güvenilir finansal ve operasyonel bilgi, yasalara, yönetmeliklere, politika ve prosedürlere uyum, varlıkların korunması, operasyonel etkinlik, belirlenmiş misyon, amaç ve hedeflere ulaşılması, doğruluk ve etik değerler. İç denetim de iç kontrol sisteminin bu hususlarla ilgili güvence sağlayıp sağlamadığını değerlendirmelidir. Nitekim, uluslararası iç denetim standartlarına göre iç denetim faaliyeti, faaliyetin kuruma değer katmasını sağlayacak biçimde etkili bir şekilde tasarlanmalı ve iç denetçiler bir kurumun iç kontrol sisteminin etkin olup olmadığına ilişkin incelemeler ve değerlendirmeler yaparak bu değerlendirmelerini üst yönetime ve yönetim kuruluna sunmalıdır.<sup>94</sup>

---

<sup>92</sup> Uyanık, **a.g.e.**, s. 189.

<sup>93</sup> Moeller, **a.g.e.**, s. 24.

<sup>94</sup> Burcu Adiloğlu, **İç Kontrol Süreçleri ve Kontrol Prosedürleri**, İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2011, s. 108.

İç denetimin kontrollerle ilgili sorumluluğuna ilişkin olarak, IIA tarafından yayımlanmış uluslararası iç denetim standartlarından 2130 no'lu standartta<sup>95</sup> “İç denetim faaliyeti, kontrollerin etkinlik ve verimliliğini değerlendirmek ve sürekli gelişimi teşvik etmek suretiyle, kurumun etkin kontrollere sahip olmasına yardımcı olmak zorundadır.” denilmek suretiyle iç denetimin, iç kontrollerin yeterliliğini ve etkinliğini değerlendirme fonksiyonu olduğu ifade edilmektedir.

Uluslararası denetim standartlarına ilişkin Kuvvetle Tavsiye Edilen Rehber'in 2130-1 no'lu uygulama önerisinde de<sup>96</sup> kontrol süreçlerinin amaçları ile üst yönetimin bu süreçteki rolü açıklanmaktadır.

“1. Bir kurum, etkili risk yönetimi ve kontrol süreçleri oluşturur ve devamlılığını sağlar. Kontrol süreçlerinin amacı, risklerin yönetilmesinde ve daha önce oluşturulmuş ve kurumun içindeki insanlara açıklanmış olan hedeflere ulaşılmasında kurumu desteklemektir. Diğer şeylerin yanı sıra, kontrol süreçlerinin aşağıdaki koşulları sağlaması beklenir:

- Mali ve operasyonel bilgilerin güvenilir ve doğru ve eksiksiz olması,
- Faaliyetlerin verimli bir biçimde yürütülmesi ve kurumun önceden belirlenmiş amaçlarına ulaşılması,
- Varlıkların korunması,
- Kurumun eylem ve kararlarının kanunlara, mevzuata ve sözleşmelere uygun olması.

2. Üst yönetimin rolü, risk yönetim sistemi ve kontrol süreçlerinin oluşturulması, idaresi ve değerlendirilmesi çalışmalarını gözetmektir. Bölüm müdürlerinin görev ve sorumluluklarından biri de, kendi alan ve bölümlerinde kontrol süreçlerini incelemek ve değerlendirmektir. İç denetçiler, kurumun belirli seçilmiş faaliyet ve işlev alanlarında risk yönetimi ve kontrolü süreçlerinin etkililiği konusunda değişen derecelerde güvence sağlarlar.”

<sup>95</sup> IIA Uluslararası İç Denetim Standartları, UMUÇ, 2013, <http://www.tide.org.tr>, (Erişim Tarihi: 27.02.2016).

<sup>96</sup> IIA Uluslararası İç Denetim Standartları, Kuvvetle Tavsiye Edilen Rehber, Uygulama Önerisi 2130-1, Ocak 2009, <http://www.tide.org.tr>, (Erişim Tarihi: 27.02.2016).

Şirketlerde yönetimin faaliyeti olan kontrol ile denetim biriminin faaliyeti olan denetim kavramları nitelik ve sorumlukları itibarıyla birbirinden farklı olmakla birlikte birbirini tamamlayan fonksiyonlardır. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusundaki gerekli iç kontrolleri tesis etmek yönetimin sorumluluğunda bir faaliyettir. Bununla birlikte, faizsiz bankalarda özellikle iç denetim birimleri faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yönetim tarafından tesis edilmiş kontrollerin etkinliğini ve yeterliliğini denetlemeli ve faizsiz bankaların bu konuda etkin bir iç kontrol sistemine sahip olması için gerekli çabayı göstermelidir.

### **2.3. DENETİM ALANINDAKİ GELİŞMELER**

Dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte denetime yüklenen fonksiyonlar ve bununla paralel bir şekilde denetimden beklentiler de değişmiştir. Bu değişim ve gelişimle birlikte uluslararası düzeyde çeşitli hukuki ve mesleki düzenlemeler yapılmış ve bazı komiteler, kuruluşlar oluşturulmuştur. Denetim, iç kontrol, kurumsal yönetim ve risk yönetimi alanlarındaki temel kuruluş ve düzenlemelere bu bölümde yer verilmiştir.

#### **2.3.1. Cadbury Komitesi Raporu**

Birleşik Krallık (İngiltere) Finansal Raporlama Konseyi, Londra Menkul Kıymetler Borsası ve muhasebecilik mesleği üyeleri sponsorluğunda kurulan komisyon tarafından 1992 yılında yayımlanmıştır. Komisyon başkanlığını Adrian Cadbury'nin yapması nedeniyle Cadbury Raporu olarak bilinen "Kurumsal Yönetimin Finansal Yönleri (The Financial Aspects of Corporate Governance)" Raporu kurumsal yönetim alanında ilk düzenli prensipler seti olarak kabul edilmektedir.<sup>97</sup> Cadbury Raporu'nda genel olarak kurumsal yönetim kavramı üzerinde durulmakla birlikte kurumsal yönetim çerçevesini oluşturan fonksiyonlarla ilgili öneriler getirilmektedir. Bu kapsamda, Cadbury Raporu'nda bağımsız ve objektif bir denetimin önemi ve gerekliliğinden, bağımsız denetim fonksiyonundan, bağımsız denetim ile denetlenen firmanın yönetimi arasındaki ilişkide mesleki tarafsızlığı sağlamanın önemi ve yöntemlerinden, bağımsız denetçilerin

<sup>97</sup> Özbek, a.g.e., s. 201.

rotasyonundan, denetçilerin rol ve sorumluluklarından, denetim komitelerinin oluşumundan ve fonksiyonlarından, etkin bir iç kontrol sisteminin gerekliliğinden bahsedilmekte ve denetim fonksiyonunun firmaların şeffaflığına olan katkısına vurgu yapılmaktadır.<sup>98</sup>

### 2.3.2. COSO Raporu

ABD’de kurulan ve kısaca Treadway komisyonu olarak bilinen Committee of Sponsoring Organizations (COSO) tarafından 1992 yılında COSO iç kontrol modeli olarak bilinen COSO İç Kontrol Bütünleşik Çerçeve (COSO Internal Control-Integrated Framework) yayımlanmıştır. COSO iç kontrol çerçevesinin en önemli özelliği yayımlandığı döneme kadar üzerinde mutabık olunan bir tanımı olmayan iç kontrol kavramı ile ilgili kabul gören bir tanım yapması ve bunun unsurlarını ortaya koymuş olmasıdır. COSO modeli, kabul gören bir iç kontrol tanımı yapmanın yanında kurumlarda etkin bir iç kontrol sisteminin nasıl kurulacağına ve var olan iç kontrollerin nasıl geliştirileceğine ilişkin metodoloji ortaya koymuştur.<sup>99</sup> Modele göre iç kontrolün tanımı şu şekilde yapılmıştır,<sup>100</sup>

“iç kontrol; bir kurumun yönetim kurulu, üst yönetimi ve diğer personeli tarafından etkilenen ve operasyonların etkinliği ve verimliliği, finansal raporlamanın güvenilirliği, kanunlara ve mevzuata uyuma ilişkin hedeflere ulaşıldığına dair makul bir güvence sağlamak amacıyla tasarlanmış süreçtir.”

COSO modeli, etkin iç kontroller tasarlamak ve uygulamak için prensiplere dayalı bir rehber sağlar. Operasyonların etkinliği ve verimliliği, finansal raporların güvenilirliği ve yasalar ile ilgili diğer mevzuata uyum konusundaki kurumsal amaçlara ulaşma doğrultusunda güvence sağlayacak bir çerçeve sunar. Söz konusu çerçeve dünyada iç kontrolle ilgili en fazla kullanılan ve kabul gören yaklaşımı sunmaktadır. Treadway Komisyonu tarafından yapılan çalışmalar sonrasında 1992

<sup>98</sup> Cadbury Committee, “Report Of The Cadbury Committee On The Financial Aspects of Corporate Governance, 1992”, <http://www.ecgi.org/codes>, (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

<sup>99</sup> Özbek, **a.g.e.**, s. 451.

<sup>100</sup> COSO Internal Control-Integrated Framework, Executive Summary, 2013, <http://www.coso.org>, (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

yılında yayımlanan COSO modelinde temel değişiklikler olmamakla birlikte bazı güncellemeler yapılmış ve model daha sistematik bir hale getirilmiştir. 2014 yılında yayımlanan 2013 COSO Internal Control-Integrated Framework, 1992 yılında oluşturulan COSO İç Kontrol Modelinin yerini almıştır.

COSO çerçevesi iç kontrolün hedeflerinden ve unsurlarından oluşan bir iç kontrol yapısı ortaya koymaktadır.<sup>101</sup> COSO'ya göre iç kontrolün hedefleri şunlardır;

- Operasyonel Hedefler; Operasyonların etkinliği ve verimliliği, kurum varlıklarının muhafazası,
- Raporlama Hedefleri; Finansal ve finansal olmayan iç, dış raporların güvenilirliği, doğruluğu ve yerindeliği ile kurum politikaları ile yasal otoriteler tarafından belirlenen kurallara uygunluğu,
- Uyum Hedefleri; Kurumun muhatap olduğu yasalara ve düzenlemelere uyumu

COSO modelinin hedefleri yanında beş bileşenden oluşan unsurları bulunmaktadır. Bu bileşenler ise şunlardır;

- Kontrol Ortamı (Control Environment)
- Risk Değerlendirme (Risk Assessment)
- Kontrol Faaliyetleri (Control Activities)
- Bilgi ve İletişim (Information and Communication)
- İzleme Faaliyetleri (Monitoring Activities)

1992 yılında yayımlanmış olan COSO iç kontrol modelinin “Risk Değerlendirme (Risk Assessment)” bölümü yine Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) tarafından geliştirilmiş ve 2004 yılında COSO Kurumsal Risk Yönetimi Modeli (Enterprise Risk Management, ERM) yayımlanmıştır. Model, firmaların faaliyetlerinde karşılaşılabilecekleri tüm risklerin etkin ve sistematik bir şekilde tanımlanması, ölçülmesi, değerlendirilmesi ve giderilmesi konusunda firmalara rehberlik sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.<sup>102</sup>

<sup>101</sup> COSO Internal Control-Integrated Framework, Executive Summary, 2013, <http://www.coso.org>, (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

<sup>102</sup> Özbek, **a.g.e.**, s. 262.

### 2.3.3. The Turnbull Raporu

Londra Menkul Kıymetler Borsası tarafından 1999 yılında Londra Borsası'na kote şirketlerde yönetim kurulu üyelerinin, şirketlerde güçlü bir iç kontrol sistemi kurma, bu sistemi devam ettirme, iç kontrollerin etkinliğini belirli zamanlarda inceleme, değerlendirme konusundaki sorumluluklarını belirleme ve bu sorumluluklarını yerine getirme konusunda kendilerine yardımcı olma amacıyla yayımlanan bir rehberdir.<sup>103</sup> Turnbull Raporu 2005 yılında revize edilmiş olup, revize edilen halinde de güçlü bir iç kontrol sisteminin unsurlarına ve iç kontrollerin etkinliğinin değerlendirilmesine yer verilmiştir.<sup>104</sup> Turnbull Raporunda şirket yönetim kurullarına iç kontroller konusundaki sorumluluklarına ilişkin olarak detaylı bir şekilde nasıl uygulamalarda bulunacaklarına dair bir uygulama rehberi sunulmamış, bunun yerine yönetim kurullarının iç kontroller konusundaki sorumluluklarının ortaya konulduğu ve iş yaşamındaki şartlara göre etkin iç kontrollerin nasıl uygulanacağına yönelik prensiplerin ifade edildiği bir yaklaşım benimsenmiştir.

### 2.3.4. Sarbanes-Oxley Yasası

ABD'de yaşanan WorldCom ve Enron skandallarından sonra özellikle şirketlerin denetimi konusunda düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş ve bu yönde yapılan düzenlemeler sonrasında sponsorlukları nedeniyle senatörler Paul Sarbanes ile Michael Oxley'in adını taşıyan Sarbanes-Oxley Yasası 2002 yılında kabul edilmiştir.

Sarbanes-Oxley Yasası ABD'de ve tüm dünyada şirketler için birçok değişikliklere neden olmuştur. Bağımsız denetçilerin ve iç denetçilerin rol ve sorumluluklarında önemli değişiklikler olmuş ve şirketler iç kontrollere daha farklı bir çerçeveden bakmaya başlamışlardır.<sup>105</sup> Denetçi bağımsızlığı, kurumsal sorumluluk, kurumun ve yöneticilerin hata ve hilelerle ilgili sorumlulukları, finansal

<sup>103</sup> Turnbull Report, "Internal Control Guidance for Directors on the Combined Code, 1999", <http://www.ecgi.org/codes>, (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

<sup>104</sup> Turnbull Report, "Internal Control Revised Guidance for Directors on the Combined Code, 2005", <http://www.ecgi.org/codes>, (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

<sup>105</sup> Moeller, **a.g.e.**, s. 87.

raporların açıklanması gibi konular düzenlemelerin yapıldığı başlıca alanlardır. Sarbanes-Oxley Yasası ile denetçilerin bağımsızlıklarını zedeleyen, ortadan kaldıran hususlar tanımlanmış ve bağımsız denetim firmaları tarafından bağımsız denetimini yaptıkları firmalara bağımsızlıklarının ve tarafsızlıklarının zedelenmesine yol açabileceği düşünülen denetim dışı bazı hizmetleri vermeleri yasaklanmıştır. Bu hizmetler arasında şunlar sayılabilir; defter tutma ve muhasebe kayıtları ve finansal raporlarla ilgili diğer hizmetler, finansal bilgi sistemlerinin tasarımı ve uygulanması, aktüerya hizmetleri, iç denetimin outsource olarak dışarıdan sağlanması, yönetim fonksiyonları ve insan kaynakları hizmetleri, hukuki ve ekspertiz hizmetleri.<sup>106</sup>

#### **2.4. DENETİM STANDARTLARI**

Her meslek kendisine ait uygulamaları yönetmek için bir standartlar setine ihtiyaç duyar. Aynı mesleğe mensup olan ve benzer görevler yapan uzmanlar en iyi uygulamalardan oluşan standartları takip etmek suretiyle kendilerini bu mesleğin profesyoneli olarak tanımlarlar.<sup>107</sup> Mesleğe ait standartların belirlenmesi ve meslek mensupları tarafından bu standartların uygulanması, yapılan işte farklılıkları azaltarak mesleki kalitenin artmasını sağlar.

Denetim, farklı sektörlerde faaliyet gösteren kurumlarda ve aynı kurum içinde olsa dahi farklı fonksiyonlar ifa eden, birbirinden farklı işler yapan departmanlarda gerçekleştirilmektedir. Birbirinden farklı kurum ve departmanlarda gerçekleştirilen denetim faaliyetinin ortak bir tavır ve bakış açısıyla gerçekleştirilmesi önemlidir. Kurumlarda yönetim kurullarının ve üst yönetimlerin de denetimden beklentileri bu yöndedir. Denetim faaliyetinin ortak bir tavır ve bakış açısıyla gerçekleştirilmesi noktasında standartların önemi ortaya çıkmaktadır. Standartlar yönetim kurulları ve üst yönetimlerin denetim ekiplerinin yaptıkları işleri ölçmesi ve değerlendirmesi, aynı şekilde denetim tarafının da kendisini değerlendirmesi için uygun bir enstrümandır. Yapılan işlerin bu standartlara uyumlu olup olmadığına bakarak işin niteliği ile ilgili değerlendirmeler yapılabilmektedir.

<sup>106</sup> Sarbanes-Oxley Act, 2002, <https://www.sec.gov/about/laws>, (Erişim Tarihi: 09.03.2016).

<sup>107</sup> Moeller, **a.g.e.**, s. 183.



Denetim, bir doğruluk ve uygunluk sorgulaması olduğuna göre bu faaliyetin kendisinin de bir kalite sorgulamasına tabi tutulması gerekir. Söz konusu kalite sorgulaması denetim faaliyetinin önceden belirlenmiş ölçütlere, kriterlere yani denetim standartlarına uygunluğu ile ilgili olacaktır.<sup>108</sup> Denetim standartları, denetçinin hareket kabiliyetini sınırlayan, kesin ve kati kurallar içeren prensipler olmaktan ziyade denetim teknik ve yöntemleri konusunda kesin ve bağlayıcı herhangi bir hüküm içermeyen; sağlıklı ve güvenilir bir denetim için bulunması ve uyulması gereken, asgari hususları içeren çok genel nitelikli kurallardır. Denetim standartları denetçinin hareket kabiliyetini sınırlamaktan ziyade ona güvence sağlayan, yol gösteren prensipler bütünüdür.<sup>109</sup>

Bireyler ve kurumlar, denetçiler tarafından çeşitli kurumlarla ilgili yapılan denetimler sonucunda hazırlanan raporlardaki görüşlere güvenerek çeşitli kararlar vermektedirler. Bu nedenle söz konusu denetim raporlarının ve bu raporları hazırlayan denetçilerin kalitesi oldukça önemlidir. Denetim işinde kaliteyi sağlamak ve ölçmek amacıyla meslek kuruluşlarınca çeşitli standartlar kabul edilmiş olup denetçilerin uymak zorunda oldukları denetimle ilgili söz konusu standartlara genel kabul görmüş denetim standartları denilmektedir. 1974 yılında Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (AICPA) tarafından kabul edilen genel kabul görmüş denetim standartları birçok ülke tarafından benimsenmiş ve yaygın uygulama alanı bulmuştur. Ayrıca Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayımlanan uluslararası denetim standartları da bulunmakta olup bu standartlar ile genel kabul görmüş denetim standartları arasında yakın bir benzerlik bulunmaktadır.<sup>110</sup> AICPA tarafından kabul edilen genel kabul görmüş denetim standartları üç grup altında toplanan on adet standarttan oluşmaktadır. Genel kabul görmüş denetim standartları şunlardır:

- Genel Standartlar: Mesleki eğitim ve deneyim, bağımsızlık ve mesleki özen olarak belirlenen genel standartlar, denetçilerin karakterleri, davranışları ve mesleki eğitimleri ile ilgili olan kişisel standartlardır.

<sup>108</sup> Hesap Uzmanları Derneği, **a.g.e.**, s. 15.

<sup>109</sup> Uyanık, **a.g.e.**, s. 87.

<sup>110</sup> Celal Kepekçi, **Bağımsız Denetim**, Ankara: Lazer Ofset, 1996, s. 14.

•Çalışma Alanı Standartları: Denetimin planlanması ve gözetimi, iç kontrol sistemi hakkında bilgi edinme ve yeterli, güvenilir kanıt toplama olarak belirlenen çalışma alanı standartları denetçiye doğru ve güvenilir bir denetim görüşüne ulaşmak için denetimin planlanması, kanıtların toplanması ve bunların değerlendirilmesi konularında rehberlik sağlamaktadır.

•Raporlama Standartları: Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk, tutarlılık, tam açıklama ve görüş bildirme olarak belirlenen raporlama standartları denetim raporunun yapısı ve hazırlanması ile ilgili ilkeler içermektedir.

Yukarıda sayılan genel kabul görmüş denetim standartları, genel olarak bağımsız denetim firmaları ve bu firmalarda çalışan bağımsız denetçiler tarafından kullanılan standartları ifade etmektedir. İç denetim mesleğinin gelişimine katkı sağlamak, iç denetçilerin mesleki uygulama standartlarını belirlemek amacıyla IIA tarafından iç denetim standartları belirlenmiştir.

İç denetim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği kurumlar ve bu kurumların faaliyette buldukları ülkelerdeki hukuki ve kurumsal çerçeveye tüm dünyada farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar her ülke ve kurumdaki iç denetim uygulamalarını etkilemektedir. IIA tarafından belirlenen iç denetim standartları bu standartları uygulayacak olan iç denetim birimleri ve iç denetçiler için kurumsal ve bireysel prensipler sunmaktadır. Bu prensipler karşı karşıya kalınan farklı durumlara ilişkin iç denetim uygulamaları için yön vermektedir.<sup>111</sup> IIA'nin iç denetim mesleğine ilişkin yayımladığı ilk rehber İç Denetimin Sorumlulukları Bildirisi (Statement of Responsibilities of Internal Auditing)'dir. Bu dönemden itibaren IIA tarafından iç denetim alanında güncellemeler ve geliştirmeler yapılmıştır. IIA'nin geliştirdiği uluslararası iç denetim standartlarının değişimi ve gelişimi yaklaşık 70 yıllık bir süreci kapsamaktadır.<sup>112</sup> IIA'in uluslararası mesleki standartlarda yıllar geçtikçe yaptığı revizyonlar, değişimler iç denetim mesleğinin gittiği yönü de göstermektedir.<sup>113</sup>

<sup>111</sup> Irvin N. Gleim, **CIA Review, Part I, Internal Audit Role in Governance, Risk and Control**, 12.b., Florida: Gleim Publications, 2006, s. 21.

<sup>112</sup> Özbek, **a.g.e.**, s. 49.

<sup>113</sup> Moeller, **a.g.e.**, s. 183.

IIA tarafından yayımlanan Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi'nde (UMUÇ) uluslararası iç denetim standartlarının önemi ve amacı şu şekilde ifade edilmektedir;<sup>114</sup>

“İç denetim faaliyetleri, çok çeşitli hukukî ve kültürel ortamlarda; amacı, boyutu, karmaşıklığı ve yapısı çok farklı kurumlarda, kurum içinden ve dışından kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Söz konusu farklılıkların, her ortamdaki iç denetim uygulamasını muhtemelen etkilemesine rağmen, Uluslararası İç Denetim Meslekî Uygulama Standartları'na (kısaca 'Standartlar' veya 'Uluslararası İç Denetim Standartları') uyum, iç denetçilerin ve iç denetim faaliyetinin (biriminin) sorumluluklarının yerine getirilmesinde hayati önem arz eder.

Standartların amaçları şunlardır:

1. İç denetim uygulamasını olması gerektiği gibi temsil eden temel ilkeleri tanımlamak.
2. Katma değerli iç denetim faaliyetlerini teşvik etmeye ve hayata geçirmeye yönelik bir çerçeve sağlamak.
3. İç denetim performansının değerlendirilmesine uygun bir zemin oluşturmak.
4. Gelişmiş kurumsal süreç ve faaliyetleri canlandırmak.”

IIA, 1999 yılında kabul ederek yayımladığı Mesleki Uygulama Çerçevesi'nde 5 ana ve 25 spesifik standart altında düzenlemeler yapmışken eski standartları köklü bir değişime uğratarak üç ana standart grubu altında toplamıştır. Bunlar 1000 kod sırasıyla gösterilen, iç denetim faaliyetlerini yürüten kurumların ve kişilerin özelliklerine yönelik standartları belirleyen ‘Nitelik Standartları’ (Attribute Standarts), 2000 kod sırasıyla gösterilen ve iç denetim hizmetlerinin doğası ile bu hizmetlerin performansını değerlendirmekte kullanılan kalite kriterlerini ortaya koyan ‘Performans Standartları’ (Performance Standarts) ve son olarak spesifik

<sup>114</sup> TİDE, *IIA tarafından yayımlanan Uluslararası İç Denetim Standartları- Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi-UMUÇ'un tercümesi*, İstanbul: TİDE Yayını, 2010, s. 11.

denetim türleri hakkında detaylı bilgi ve rehberlik sağlayarak hem nitelik hem de performans standartlarını güçlendiren ‘Uygulama Standartları’ (Implementation Standarts)’dır.<sup>115</sup>

Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi’nde nitelik standartları aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır;<sup>116</sup>

“1000 - Amaç, Yetki ve Sorumluluklar. İç denetim faaliyetinin amaç, yetki ve sorumlulukları, İç Denetimin Tanımı, Etik Kuralları ve Standartlarla uyumlu olan bir iç denetim yönetmeliğinde açıkça tanımlanmak zorundadır. İç Denetim Yöneticisi, iç denetim yönetmeliğini dönemsel olarak gözden geçirmek ve üst yönetime ve Yönetim Kuruluna onay için sunmak zorundadır.

1100 - Bağımsızlık ve Objektiflik. İç denetim faaliyeti bağımsız olmak zorundadır ve iç denetçiler görevlerini yaparken objektif davranmak zorundadır.

1200 - Yeterlilik ve Azamî Meslekî Özen ve Dikkat. Görevler, yeterlilik ve azamî meslekî özen ve dikkat ile yerine getirilmek zorundadır.

1300 - Kalite Güvence ve Geliştirme Programı. İç denetim yöneticisi, iç denetim faaliyetinin tüm yönlerini kapsayan bir kalite güvence ve geliştirme programı hazırlamak ve bunu sürdürmek zorundadır.”

Performans standartları, iç denetim faaliyetinin yönetimi, niteliği, planlanması, icra edilmesi, sonuçların raporlanması ve izlenmesi gibi standartlardan oluşmaktadır. Uygulama standartları da yukarıda bahsedilen nitelik ve performans standartlarının uygulanmasına yönelik olarak güvence (assurance) ve danışmanlık (consulting) faaliyetleri için standartlar ortaya koymaktadır.

---

<sup>115</sup> Özbek, a.g.e., s. 53-54.

<sup>116</sup> TİDE, a.g.e., s. 15-21.

## 2.5. DENETİME İLİŞKİN ETİK İLKELER

Kökeni Yunanca'da karakter anlamına gelen ethos kelimesi olan<sup>117</sup> ve bir grup insanın veya kültürün karakteri, huyu veya davranışı anlamına gelmekte olan etik kelimesi, Oxford sözlüğünde; insan eylemlerinin iyi veya kötü ya da doğru veya yanlış olarak yargılandığı ahlak kuralları sistemi ve kabul görmüş kurallar şeklinde tanımlanmıştır.<sup>118</sup>

Herhangi bir profesyonel mesleğin en önemli özelliklerinden birisi mensupları için mesleki davranış kurallarına ve ahlaki ilkeleri içeren etik kurallar setine sahip olmasıdır.<sup>119</sup> Denetim faaliyetinin icrası için sadece mesleki bilgi ve deneyim yeterli değildir. Mesleki bilgi ve deneyim yanında denetçinin meslek ahlakı ile ilgili konularda denetim formasyonuna da sahip olması gerekir.<sup>120</sup> Etik ilkeler, denetçilere denetim mesleğinin icrasında uymaları gereken kuralları yani denetim formasyonunu ortaya koymaktadır. Etik davranış denetim mesleğinin en önemli unsurlarındandır. Denetçilerin karakter yapılarının sağlam olması ve belirli ahlak kurallarına uymaları kendilerinden beklenir. Denetçiler görevlerini dürüst ve objektif bir şekilde yerine getirmeli, yasalara uymalı, ahlaki olmayan herhangi bir davranışta bulunmamalı, mesleğinin veya çalıştığı kurumun itibarını zedeleyecek davranışlar sergilememeli ve mesleki yargılarını etkileyecek şekilde herhangi bir menfaat ilişkisine girmemelidir.

Tüm denetçiler için etik konusunda bir rehber olması özelliğinden dolayı burada IIA tarafından iç denetçilere yönelik olarak yayımlanmış olan etik kurallardan bahsedilecektir.

IIA'nın etik kurallarının amacı iç denetim mesleği için etik bir kültür oluşturmaktır. 2000 yılında yayımlanan kurallar dürüstlük, objektiflik, gizlilik ve yetkinlik prensiplerinden oluşmaktadır. İç denetim hizmeti veren herkesin bu kurallara uyması gerekir.<sup>121</sup>

<sup>117</sup> Graham W. Cossarat ve Neil Rodda, **Modern Auditing**, 3.b., U.K: John Wiley&Sons, 2009, s. 77.

<sup>118</sup> Uyanık, **a.g.e.**, s. 83.

<sup>119</sup> Cossarat, **a.g.e.**, s. 72.

<sup>120</sup> Uyanık, **a.g.e.**, s. 100.

<sup>121</sup> Moeller, **a.g.e.**, s. 196.

TİDE tarafından Türkçeye çevrilmiş olan ve aşağıda verilen IIA'in Etik Kuralları, denetim mesleği ile ilgili etik ilkeler ve bu etik ilkelerin tatbiki noktasında rehberlik sağlayacak olan davranış kurallarından oluşmaktadır;<sup>122</sup>

### Etik İlkeler

İç denetçilerin aşağıdaki ilkeleri uygulamaları ve desteklemeleri beklenir:

#### 1. Dürüstlük

İç denetçilerin dürüstlüğü, güven oluşturur ve böylece verdikleri hükümlere itimat edilmesine yönelik bir zemin sağlar.

#### 2. Objektiflik

İç denetçiler, inceledikleri süreç veya faaliyet ile ilgili bilgiyi toplarken, değerlendirirken ve raporlarken en üst seviyede meslekî objektiflik sergiler. İç denetçiler ilgili tüm şartların değerlendirmesini dengeli bir şekilde yapar ve bir yargıya varırken kendilerinin veya başkalarının menfaatlerinden çok etkilenmez.

#### 3. Gizlilik

İç denetçiler, elde ettikleri bilginin sahipliğine ve değerine saygı gösterir; hukukî ve meslekî bir mecburiyet olmadığı sürece de gerekli yetkiyi almaksızın bilgiyi açıklamaz.

#### 4. Yetkinlik (Ehil Olma)

İç denetçiler, iç denetim hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde gereken bilgi, beceri ve tecrübeyi ortaya koyar.

Dürüstlük ilkesi, iç denetçilerin çalışmalarını doğruluk, dikkat ve sorumluluk duygusuyla yapmalarını, hukuku gözetmelerini, yasa dışı bir faaliyete bilerek ve isteyerek taraf olmamalarını ve çalıştıkları kurumların meşru ve etik amaçlarına saygı duyarak katkıda bulunmalarını ifade etmektedir. İç denetimin temel vasıflarından birisi olan objektiflik veya tarafsızlık ilkesi, iç denetimin tanımında da yer almakta olup değer katma fonksiyonu için gerekli esas unsurlardan birisini oluşturmaktadır. İç denetçiler, iç denetim faaliyetleri sırasında elde ettikleri bilgilerin

---

<sup>122</sup> TİDE, a.g.e., s. 5.

değerlendirilmesi ve raporlanması aşamasında yüksek derecede tarafsızlık sergilemelidirler.<sup>123</sup> Tarafsızlıklarını zedeleyecek herhangi bir faaliyete katılmamalı ve mesleki muhakemelerini zedeleyecek herhangi bir hediye kabul etmemeli ve bu riske neden olabilecek herhangi bir çıkar ilişkisi içine girmemelidirler. Gizlilik ilkesi, iç denetçilerin görevleri gereği sahip oldukları bilgilerin gizliliğine dikkat etmeleri ve bu bilgileri kişisel menfaatleri için veya yasalara aykırı olarak kullanmamaları gerektiğini ifade etmektedir. Yetkinlik ilkesi de iç denetçilerin görevlerinin gerektirdiği bilgi, beceri ve tecrübeye sahip olmalarını, denetim faaliyetlerini yaparken uluslararası standartlara uygun hareket etmelerini ve kendilerini sürekli geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır.

Yukarıda IIA tarafından oluşturulmuş etik ilkelerden bahsedilmekle birlikte denetim alanında farklı kuruluşlarca hazırlanmış olan etik kodlar da bulunmaktadır. Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants-AICPA) tarafından özellikle finansal denetim yapan bağımsız denetçiler için etik kod oluşturmuştur. Söz konusu etik kod ile IIA tarafından yayımlanmış etik kod karşılaştırıldığında buralardaki etik ilke ve kuralların birbirlerine çok benzedikleri görülmektedir.<sup>124</sup> IFAC tarafından 1998 yılında profesyonel muhasebeciler için yayınlanan ve 2001 yılında revize edilen etik kodda da 6 ilkeye yer verilmiş olup söz konusu ilkelerin (dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlik, sır saklama, mesleki davranış ve teknik standartlar) içeriklerine bakıldığında IIA tarafından yayımlanan etik ilkelerin içerikleri ile örtüştüğü görülmektedir. IT denetimi alanında uluslararası bir kuruluş olan ISACA da bir mesleki standartlar setine sahip olmamasına rağmen denetçilerin uymaları gereken etik ilkelerin öneminden dolayı üyeleri için bir etik kod oluşturmuştur. Söz konusu etik kod daha çok teknoloji sorunlarına odaklı şekilde oluşturulmakla birlikte bu etik kodun IIA etik kodu ile çelişen bir tarafı bulunmamaktadır.<sup>125</sup> Denetim alanındaki farklı kuruluşlar tarafından etik kodlar oluşturulması denetim mesleğinin icrasında etik ilkelerin önemini göstermekte olup IT denetimi veya genel denetim yapan ya da birey olarak veya kurum olarak denetim faaliyetlerini icra eden tüm denetçilerin

---

<sup>123</sup> Özbek, **a.g.e.**, s. 58.

<sup>124</sup> Walter G. Kell, Richard E. Ziegler ve William C. Boynton, **Modern Auditing**, 4.b, Singapore: John Wiley&Sons, 1989, s.743.

<sup>125</sup> Moeller, **a.g.e.**, s. 198.

denetim fonksiyonunu icra ederken etik ilkelere uyması ve denetime ilişkin etik kodlara güçlü bir bağlılık göstermesi gerekmektedir.

## 2.6. DENETİM TÜRLERİ

Literatürde denetim farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Amaçlarına göre ve denetimi yapan kişilerin niteliğine veya statüsüne göre sınıflandırmalar yapılabilmektedir. Amaçlarına göre denetim türleri genel olarak finansal tablo denetimi, uygunluk denetimi ve faaliyet denetimi olmak üzere üç kategoriye ayrılır.<sup>126</sup> Bu üç denetim türüne kısaca aşağıda değinilmiştir.

### - *Finansal Tablo Denetimi*

Genellikle bağımsız denetçiler tarafından yapılan finansal tablo denetimi<sup>127</sup> dünyada en yaygın şekilde uygulanan denetim türüdür.<sup>128</sup> Kurumlar tarafından oluşturulan finansal bilgilerin ve faaliyet raporlarının ülkede geçerli olan muhasebe ve finansal raporlama mevzuatına ve bu alandaki uygulama usullerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığına yönelik yapılan denetim faaliyetidir.

### - *Uygunluk Denetimi*

Kurumlar faaliyet gösterdikleri ülkelerde yasal otoriteler tarafından konulmuş her türlü yasaya veya ilgili diğer yasal düzenlemelere uygun olarak çalışmak zorundadır. Ayrıca her kurumun kendi içinde oluşturduğu ve tüm çalışanlarının uymak zorunda olduğu politika, yönetmelik vb kuralları ve prensipleri bulunmaktadır. Söz konusu kurum içi ve dışı mevzuata uyum konusunda yapılan denetim faaliyetine uygunluk denetimi denilmektedir. Uygunluk denetiminde ulaşılan sonuçlar genellikle geniş bir kitleyi değil işletme yöneticilerini ilgilendirdiğinden bu tür denetimler genellikle iç denetçiler tarafından yapılır ve sonuçlar işletme yöneticilerine raporlanır.<sup>129</sup> Yasal otorite tarafından, şirketlerin mevcut yasal düzenlemelere uyumunu denetlemek amacıyla yapılan uygunluk

---

<sup>126</sup> Kell, **a.g.e.**, s. 5.

<sup>127</sup> **a.g.e.**

<sup>128</sup> Türedi, **a.g.e.**, s. 25.

<sup>129</sup> Güredin, **a.g.e.**, s. 17.



denetimleri de yaygın şekilde görülmektedir. Bu tür denetimler kamu denetçileri tarafından yapılmaktadır.<sup>130</sup>

#### - Faaliyet Denetimi

Zaman zaman performans denetimi olarak da isimlendirilen faaliyet denetimi, kurumların faaliyetlerinin önceden belirlenmiş hedeflere göre durumunu belirlemek amacıyla yapılmaktadır.<sup>131</sup> Faaliyet denetiminde faaliyetlerin verimliliğini ve etkinliğini değerlendirmek için bu faaliyetlerle ilgili usul ve yöntemlerin uygulanışı denetlenmekte<sup>132</sup> böylece kurumlarda tesis edilmiş süreçlerin hem tasarım hem de işletim anlamında etkin olup olmadığına yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır.

Denetimi yapan kişilerin niteliğine veya statülerine göre denetim türleri; iç denetim, bağımsız denetim ve kamu denetimi olarak sınıflandırılabilir. Bu denetim türleri aşağıda detaylı şekilde anlatılmıştır.

### 2.6.1. İç Denetim

İç denetim mesleğinin ortaya çıkışı 1900'lerin başları olarak kabul edilmekle birlikte<sup>133</sup> 1930'lara kadar iç denetim birçok şirket ve onları denetleyen bağımsız denetçiler tarafından önemli bir süreç olarak görülmemiştir.<sup>134</sup> Bu mesleğin resmi bir statüye kavuşması 1941 yılında ABD'de IIA'in kuruluşu ile olmuştur.<sup>135</sup> IIA tarafından yapılan çalışmalar sonrasında iç denetim mesleği dünya çapında yaygınlaşmış ve profesyonel bir şekilde yapılmaya başlanmıştır.

Modern iç denetimin II. Dünya savaşı sonrası dönemde geliştiğini ifade eden Özbek, iç denetimin gelişiminde kapsam ve metodolojiyi şekillendiren hususları içsel faktörler ve dışsal faktörler olmak üzere iki grup halinde sınıflandırmaktadır.<sup>136</sup> Yazar dışsal faktörler olarak; globalleşme, bilişim teknolojilerindeki değişim, firma operasyonlarının karmaşıklaşması ve uzmanlaşma, kurumsal yönetim, risk yönetimi ve iç kontrol kavramlarındaki gelişmeler, yanıltıcı

<sup>130</sup> Kell, a.g.e., s. 6.

<sup>131</sup> a.g.e.

<sup>132</sup> Kepekçi, a.g.e., s. 3.

<sup>133</sup> Davut Pehlivanlı, **Modern İç Denetim**, İstanbul: Beta Basım-Yayın, 2010, s. 9.

<sup>134</sup> Moeller, a.g.e., s. 5.

<sup>135</sup> Griffiths, a.g.e., s. 1.

<sup>136</sup> Özbek, a.g.e., ss. 7-20.

finansal raporlama eylemleri ve yasal ortamdaki değişmeler ve bu değişimlerin iç denetim mesleğine etkisini ifade etmektedir. İçsel faktör olarak ise ABD’de IIA’in kuruluşunu ve bu kuruluşun iç denetim mesleğinin gelişimi için yaptığı çalışmalarını saymaktadır. Gleim de iç denetim alanındaki değişme ve gelişmenin gerekçelerine ilişkin temel noktaların şunlar olduğunu söylemektedir;<sup>137</sup> Kurumların operasyonlarındaki çeşitliliğin, karmaşıklığın artarak kurumların yönetim açısından daha ademi merkeziyetçi yapılara dönüşmesinin kurumlardaki risk yönetimi, iç kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin bağımsız ve tarafsız fonksiyonlar tarafından değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarması. İç denetimin alanı ve statüsü ile ilgili bazı ülkelerde yasal mevzuat değişiklikleri yapılması. İç denetimin geçmişte finans ve muhasebe konuları ile ilgili iken artık tüm operasyonel faaliyetleri de kapsamına alması ve böylece geniş bir alanda güvence ve danışmanlık hizmeti verilmeye başlanması.

İç denetimin gelişimi ile birlikte çeşitli kurumlarda iç denetim fonksiyonunu yerine getiren organizasyonel yapıların oluşturulduğuna şahit olunmuştur. Bu dönemde ekonomilerin gelişmesi ve üretilen ekonomik büyüklüğün artması, şirketler bünyesinde üretilen kaynakların korunması, büyüyen ve gelişen şirketlerde yetki ve sorumluluk devrinin kaçınılmaz hale gelmesi, agency teoride (asıl-vekil ilişkisi) ifade edildiği gibi firma yöneticilerinin farklı saik ve motivasyonlarla hareket etmeleri nedeniyle firma sahipleri ile diğer paydaşlarına firmalara ait finansal bilgiler vb konusunda bağımsız ve tarafsız hareket eden aktörler tarafından güvence verilmesi ihtiyacının ortaya çıkması, bu bağımsızlık ve tarafsızlık fonksiyonunun kurumlar içinde korunması ve devam ettirilmesi için organizasyonel statüye ihtiyaç duyulması gibi hususlar çeşitli şirketlerde iç denetim birimlerinin oluşturulmasına neden olmuştur.

İç denetim alanında yaşanan gelişmeler iç denetimin tanımında da değişikliklere ve gelişmelere yol açmıştır. Önceleri sadece muhasebe odaklı olan ve finansal verilerin denetimi ile ilgilenen iç denetim, bu gelişim süreci sonrasında

---

<sup>137</sup> Gleim, **a.g.e.**, s. 2.

kapsamını ve fonksiyonunu genişletmiştir. Bu gelişim sonrasında günümüzde IIA tarafından iç denetimin tanımı şu şekilde yapılmıştır;<sup>138</sup>

“İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkililiğini değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla yönelik sistematik ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur.”

Yeni tanımı ile iç denetim, birey ve hata odaklı klasik yaklaşımı terk ederek, süreç odaklı proaktif bir işlev üstlenmiştir. Bu yeni işlevin anahtar ifadesi değer katmaktır.<sup>139</sup> Tanıma bakıldığında, değer katma işlevinin dışında, iç denetimin bağımsız ve tarafsız bir faaliyet olmasına, güvence ve danışmanlık fonksiyonuna, faaliyetleri geliştirme yönüne, sistematik ve disiplinli bir yaklaşım olmasına ve risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin değerlendirmesine vurgu yapıldığı görülmektedir.<sup>140</sup>

İç denetimin amacını ve kurum içindeki fonksiyonunu gösteren tanımın kapsamı ve iç denetim faaliyetini oluşturan temel unsurlar analiz edildiğinde iç denetimin geçmişe göre önemli gelişme gösterdiği görülmektedir.

İç denetimdeki gelişimin seyrine bakıldığında, uyum odaklı bir yapıda olan iç denetim uygulamasında IIA kuruluşundan sonraki ilk 50 yılda küçük değişiklikler olduğu söylenebilir. 1990’lardan sonra ise iç denetim mesleğinde bilinçli çabalar eşliğinde önemli değişiklikler olmuştur. Bu dönemde iç denetim daha fazla değer katma amacıyla, yönetimle birlikte çalışmaya ve işlemlerden ziyade süreçlere ve sistemlere odaklanmaya başlamıştır.<sup>141</sup>

1950’lerden günümüze iç denetim faaliyetlerindeki yapısal değişim aşağıdaki tabloda verilmiştir.

---

<sup>138</sup> TİDE, **a.g.e.**, s. 2.

<sup>139</sup> Ali Kamil Uzun, “Değer Yaratan Denetim”, **İç Denetim Dergisi**, (Bahar 2006), s. 54.

<sup>140</sup> Gleim, **a.g.e.**, s. 22.

<sup>141</sup> Griffiths, **a.g.e.**, s. 1.

**Tablo 2.1** İç denetimin Zaman İçinde Değişen Yapısı

Süreç	İç Denetimden Beklenen Faydalar
1950’li yıllar	İşletme varlıklarının korunması
1960’li yıllar	İşletme verilerinin güvenilirliğinin denetlenmesi
1970’li yıllar	Uygunluk denetiminin yapılması
1980’li yıllar	İşletme etkinliğinin denetlenmesi
1990’li yıllar	İşletme amaçlarına ulaşılması
2000’li yıllar	İşletmeye artı değer katma

Kaynak: Mehmet Ünsal MEMİŞ, “Etkin ve Başarılı İç Denetim İçin Gerekli Koşullar”, Mali Çözüm Dergisi, sayı 85, Ocak-Nisan 2008, s. 80.

İç denetimin zaman içinde değişen yapısını gösteren tablo incelendiğinde, iç denetimin başlangıçta varlıkların muhafazası ve finansal denetimlere odaklanmaktayken denetimin kurumsallaşması ve bu alanda görülen gelişim ile birlikte etkinlik ve değer katma fonksiyonlarına ağırlık vermeye başladığı görülmektedir.

IIA’in kuruluşu sonrasında iç denetimin kurumlar içindeki hedeflerinin, işlevlerinin değiştiği, iç denetim uygulamalarının farklılaştığı, iç denetimin bağımsız denetimin bir uzantısı olarak hareket etmekten uzaklaştığı ve kapsamının da finansal raporların ve muhasebe sisteminin denetiminin ötesine geçerek genişlediği ve iç kontrol sistemi ile firma operasyonlarının etkinliğinin ve verimliliğinin de denetlenmeye başladığı görülmektedir.<sup>142</sup> II. Dünya savaşı öncesi dönemde iç denetim bağımsız denetim faaliyetlerinin kurum içindeki uzantısı olarak görülmekteyken artık finansal ve operasyonel denetim yoluyla söz konusu süreçler hakkında kurum yöneticilerine bağımsız güvence sağlayan bir fonksiyon icra eder hale gelmiştir.<sup>143</sup>

Günümüzde denetim anlayışı geleneksel denetim anlayışından farklılaşmıştır. İç denetimin kapsamının uygunluk denetiminin ötesine geçerek risk yönetimi,

<sup>142</sup> Özbek, a.g.e., s. 17.

<sup>143</sup> a.g.e., s. 18.

kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerini de kapsamına alması ve bakış açısını geçmişte tamamlanmış işlerin mevzuata uygunluğunu değerlendirmenin ötesine taşıyarak gelecekte kurum hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmaya da odaklanması, en önemli farklılıktır.<sup>144</sup> Bu önemli bir değişime işaret etmektedir. Önceleri sadece geçmiş uygulamaların kontrolünden ibaret, reaktif bir süreç olan iç denetim faaliyeti, danışmanlık ve değer katma gibi işlevler ile birlikte aynı zamanda proaktif bir süreç haline gelmiştir.<sup>145</sup> Artık denetim, kurum hedeflerini de dikkate alan, bu hedeflerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaya çalışan ve böylece kuruma değer katmaya çalışan daha modern bir yaklaşıma sahip olmuştur. Bunun için de kurumlardaki kontrol sistemleri, risk yönetimi ve kurumsal yönetim süreçleri odağa alınarak etkin iç kontrol ve risk yönetimi sürecinin oluşturulmasına yönelik denetimler yapılmaya başlanmıştır. Artık geçmişteki faaliyetler incelenmek suretiyle uygunluk denetimi yapılmakta ayrıca kurumun hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmak amacıyla mevcut faaliyetlerin etkinliği incelenerek risklerin yönetimine ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır.

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda faizsiz bankalarda oluşturulacak denetim sistemlerinin en önemli unsuru iç denetimdir. Özellikle uygunluk denetimi kapsamında faizsiz bankaların faizsiz bankacılık prensiplerine uyumunu inceleme amacıyla yapılacak denetimlerde iç denetim fonksiyonlarına çok önemli görevler düşmektedir.

### 2.6.2. Bağımsız Denetim

Geçmiş milattan önce 3000’li yıllara kadar gitmekte olan<sup>146</sup> bağımsız denetim bir hakemlik müessesesi işlevi görmekte<sup>147</sup> ve şirketlerin mali verilerinin ve finansal tablolarının şirketlerin finansal durumları hakkında doğru ve güvenilir bilgi sağladığı hususunda şirketlerin paydaşlarına güvence vermektedir.<sup>148</sup>

---

<sup>144</sup> a.g.e., s. 101.

<sup>145</sup> Mehmet Ünal Memiş, “Etkin ve Başarılı İç Denetim İçin Gerekli Koşullar”, **Mali Çözüm Dergisi**, S. 85 (2008), s. 80.

<sup>146</sup> Pehlivanlı, a.g.e., s. 2.

<sup>147</sup> Ahmet Başpınar, “Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, **Maliye Dergisi**, S. 148 (2005), s. 37.

<sup>148</sup> Griffiths, a.g.e., s. 196.

Bağımsız denetim işini yerine getiren profesyonellere bağımsız denetçi denilmekte olup, bu kişilerden kurumların riskleri, muhasebe prensipleri ve finansal verilerinin açıklanması konularında bağımsız değerlendirmeler yapmaları istenmektedir. Bu görevlerini yerine getirmek suretiyle bağımsız denetçiler yönetim kurullarının şirket performansını etkin bir şekilde izlemesi, paydaşların ilgili ve güvenilir finansal verilere ulaşması ve etkin risk yönetimi yapılması konularında şirketlere değer katmaktadırlar.<sup>149</sup> Bağımsız denetim, şirket yönetimini profesyonellere bırakan işletme sahiplerinin ortaya çıkan bilgi riskini en aza indirmelerine imkan vermektedir.<sup>150</sup>

Bağımsız denetçiler denetledikleri müşterilerinin mali tablolarındaki bilgilerin muhasebe ilkelerine uygun olarak elde edilip edilmediğine ilişkin görüşlerini denetim raporlarında açıklarlar. Denetçilerin görüşlerine güvenen bilgi kullanıcıları, mali tablolardaki bilgilerin doğruluğuna ve yeterliliğine güvenerek, bu bilgileri alacakları kararlarda kullanacaklardır. Bu nedenle, denetçilerin yapacakları çalışmaların belirli bir kalitede yürütülmesi gerektiği gibi denetçiler de çalışmayı yürütecek kalitede olmalıdır. Aksi halde, bağımsız denetimin sonuçlarına güvenen kişiler aldıkları kararlarda yanılarak zarara uğrayabilirler.<sup>151</sup> Geçmişte bağımsız denetim firmalarının ve bağımsız denetçilerin yaptıkları işlerde kaliteli ve nitelikli iş üretmemelerinin, mesleki özen ve dikkat göstermemelerinin ve bağımsız, objektif davranmamalarının, bağımsız denetim sonuçlarına güvenen bilgi kullanıcıları için ciddi maliyetlere yol açtığı çeşitli örnekler görülmüştür.

Enron, Worldcom ve diğer muhasebe-denetim skandalları incelendiğinde bu skandallardaki temel faktörün bağımsız denetim firmaları ve bağımsız denetçilerin işlerini olması gerektiği şekilde yapmamaları nedeniyle onayladıkları finansal tablolardaki hata ve hileleri tespit edememeleri olduğu görülmektedir. Bu süreçte bağımsız denetim tarafından firmalara sağlanan denetim ve danışmanlık hizmetleri kapsamında bağımsız denetim firmalarının objektiflikleri ve bağımsızlıkları sorgulanmıştır. Sorgulamalar sonucunda şirketlerin üst yönetimleri ve denetim komitelerinin sorumluluklarını belirlemek ve bağımsız denetim tarafından farklı

---

<sup>149</sup> a.g.e.

<sup>150</sup> Nergis Nalan Altıntaş, **Bağımsız Denetim ve Vergi Denetimi Dışındaki Güvence Hizmetleri**, İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2011, s. 15.

<sup>151</sup> Kepekçi, a.g.e., s. 15.

hizmetler verilmesi nedeniyle ortaya çıkabilecek çıkar çatışmasını ortadan kaldırmak amacıyla bağımsız denetim firmaları tarafından verilemeyecek hizmetleri tanımlayan Sarbanes-Oxley yasası oluşturulmuştur. Yasa, bağımsız denetim firmaları tarafından verilebilecek danışmanlık hizmetlerine ilişkin birtakım sınırlamalar getirmenin yanı sıra bağımsız denetim firmalarının denetlenmesine ilişkin de bir takım hükümler getirmektedir.<sup>152</sup> ABD’de çıkan Sarbanes-Oxley yasası birçok ülkede bağımsız denetime bakış açısını değiştirmiş ve bu yasadaki hükümler doğrultusunda bağımsız denetim firmalarını sınırlayan ve faaliyetlerini düzenleyen regülasyonlar yapılmıştır.

Bağımsız denetim fonksiyonu şirketlerde etkin ve yeterli denetim yapısının oluşturulması yolunda önemli bir işlev görmektedir. Bu fonksiyonun işlevini yerine getirmemesi yukarıda ifade edildiği gibi şirketlerde çeşitli muhasebe-denetim skandallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Güçlü ve sağlam bir faizsiz bankacılık yapısı kurmak ve faizsiz bankacılık prensiplerine tam uyum sağlamak konusunda bağımsız denetimin bazı fonksiyonlar üstlenmesi ve bunları etkin bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.

### **2.6.3. Kamu Denetimi**

Kamu denetimi, görev ve yetkilerini yasalardan alan ve kamu adına, kamunun ihtiyaçlarına cevap vermek üzere denetim yapan kişilerce gerçekleştirilen denetimlerdir.<sup>153</sup> Bu denetim türünde kanunlarla denetlenmesi zorunlu tutulan bazı kurumların denetimi söz konusudur.<sup>154</sup> Kamu denetimi tarafında denetlenen şirketlerin ilgili yasal mevzuata uyum düzeylerini belirlemek amacıyla özellikle uygunluk denetimleri yapılmaktadır.

Kamu adına denetim faaliyetlerinde bulunan kamu denetçileri, kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşların faaliyetlerini yasa ve yönetmeliklere ve diğer mevzuata uygunluk yönünden denetleyen kişilerdir.<sup>155</sup> Kamu denetimi sonucunda denetlenen kuruluşun yasalara ve diğer ilgili mevzuata uyumu konusunda denetçilerce rapor hazırlanır. Kamu denetimlerinde tespit edilen uyumsuzluklar ve

<sup>152</sup> Pehlivanlı, **a.g.e.**, s. 9.

<sup>153</sup> Hesap Uzmanları Derneği, **a.g.e.**, s. 12.

<sup>154</sup> Uyanık, **a.g.e.**, s. 55.

<sup>155</sup> Türedi, **a.g.e.**, s. 35.

aykırılıklar hakkında kamu otoritelerince denetlenen kuruluşlara bu uyumsuzlukların düzeltilmesi için süreler verilmekte ve bu süre içinde yasa ve ilgili diğer düzenlemelere uyum konusunda görülen eksikliklerin giderilmesi beklenmektedir. Ayrıca tespit edilen uyumsuzluklara ilişkin olarak denetlenen kuruluşlara çeşitli tutarlarda cezalar yazılmaktadır. Denetim sonucunda tespit edilen eksikliklere ilişkin olarak cezai yaptırımların bulunması bu denetim türünün etkinliğini artırmaktadır.

Kamu adına bankalarda denetim yapan BDDK murakıplarının faizsiz bankalarda yaptıkları denetimlerde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunu da denetim kapsamlarına almaları sektörün gelişimine ve sektördeki paydaşların haklarının korunmasına katkı sağlayacaktır.

#### **2.6.4. İç Denetim ve Bağımsız Denetim İlişkisi**

Bağımsız denetim ile iç denetim arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Bağımsız denetimin incelediği hesaplarla ilgili görüşünü oluştururken iç denetim tarafından yapılan denetimin sonuçlarından istifade etmesi<sup>156</sup> bu kuvvetli ilişkinin en önemli boyutlarından birisidir. İç denetim fonksiyonunun şirketteki iç kontrollerin etkinliği ve yeterliliği ile ilgili olarak gerekli testleri ve denetimleri yaparak kaliteli raporlar üretmesi ve kullanıcılar için güvenilir bilgiler sağlaması o şirkette denetim yapacak olan bağımsız denetim firmasına güven sağlar ve yapacağı denetimin kapsamını, test sayısını, türünü ve ayrıntı derecesini belirleme hususunda yol gösterir. İç kontrol sisteminin etkinliği arttıkça denetim riski azalmakta, etkinlik azaldığında ise denetim riski artmaktadır. Denetçi, denetlediği kurumda etkin bir iç kontrol sisteminin var olduğunu düşünüyorsa denetim kapsamını daraltabilecek ve çalıştığı örneklem sayısını azaltabilecektir. Bu durum da denetime daha az kaynak ayırma imkanını sağlayacaktır.<sup>157</sup> Dolayısıyla bağımsız denetçi, iç kontrollerin ve iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirmeli, denetlediği alanlarda ortaya çıkabilecek hataların, yanlışların şirkette tesis edilmiş iç kontroller vasıtasıyla belirlenme, önlenme ve düzeltilme durumları hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Mevcut iç kontroller değerlendirilerek kaynak planlaması yapılacağı için böyle bir değerlendirme kaynak

<sup>156</sup> Griffiths, a.g.e., s. 197.

<sup>157</sup> Pehlivanlı, a.g.e., s. 41.



israfının önüne geçecek ve etkin bir bağımsız denetim için yeterli kaynağın ayrılmasını sağlayacaktır.

İç denetim ile bağımsız denetim arasındaki ilişki ikame edici bir ilişki değil tamamlayıcı, destekleyici bir ilişkidir.<sup>158</sup> İç denetim tarafından yapılan denetim faaliyeti bağımsız denetim yerine geçemez. Bununla birlikte bağımsız denetim kuruma özgü çeşitli faktörleri dikkate almak suretiyle yapacağı değerlendirme sonrasında iç denetim tarafından yapılan çalışmaları kendi uygulayacağı denetim prosedürlerini azaltmak amacıyla kullanabilir.<sup>159</sup>

Bağımsız denetimden ve iç denetimden istenen faydanın sağlanabilmesi bu iki fonksiyon arasındaki koordinasyona bağlıdır. Bağımsız denetim ve iç denetimin aralarında etkin bir iletişim tesis ederek koordine bir şekilde çalışmalarını kaynakların verimli kullanılmasına ve denetimden istenen faydaların sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Koordinasyonun sağlanması hususunda özellikle iç denetime önemli görevler düşmektedir. Uluslararası İç Denetim Standartlarından 2050 no.lu standartta<sup>160</sup> “*İç Denetim Yöneticisi; aynı çalışmaların gereksiz yere tekrarlanmasını asgarîye indirmek ve işin kapsamını en uygun şekilde belirlemek amacıyla, güvence ve danışmanlık hizmetlerini yerine getiren diğer iç ve dış sağlayıcılarla, mevcut bilgileri paylaşmalı ve faaliyetleri bunlarla eşgüdüm içinde sürdürmelidir.*” ifade edilmek suretiyle iç denetim ve bağımsız denetim fonksiyonları arasındaki koordinasyonun önemine vurgu yapılmış ve iç denetime denetim çalışmalarında ulaşılan bilgileri bağımsız denetim ile paylaşma ve eşgüdüm ile çalışma hususunda görevler yüklenmiştir.

Bağımsız denetimin iç denetimden yeterince istifade edebilmesi iç denetim fonksiyonunun önemli risklere odaklanması ile de ilgilidir. Birçok şirkette bağımsız denetim, iç denetimin önemli riskleri dikkate almaması nedeniyle yeterli desteği sağlayamamaktadır. Şirketlerde iç denetim faaliyetlerinin önemli risklere odaklanması bu güveni ve desteği artırma hususunda fırsat sağlayacaktır. İç denetim,

---

<sup>158</sup> Kell, a.g.e., s. 86.

<sup>159</sup> Cosserat, a.g.e., s. 55.

<sup>160</sup> TİDE, a.g.e., s. 107.

bağımsız denetimle yakın bir iş ilişkisi oluşturmak adına her fırsatı değerlendirmelidir.<sup>161</sup>

Eşgüdümlü şekilde çalışmak suretiyle daha kaliteli işler üretecekleri açık olan Bağımsız denetim ve iç denetim fonksiyonlarının işlevlerine baktığımızda amaçlarının temelde birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Bağımsız denetim genel olarak şirketlerin finansal tabloları hakkında görüş bildirmeye yönelik çalışırken iç denetim, iç kontroller, risk yönetimi ve kurumsal yönetim alanlarında yönetime yardımcı olmakta ve güvence vermektedir.<sup>162</sup> Amaç dışında kapsam, metodoloji ve diğer özelliklere bakıldığında bu alanlarda da bağımsız denetim ile iç denetim arasında farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Pickett<sup>163</sup>, bu farklılıkları aşağıdaki tabloda özetlediği şekilde ifade etmiştir.

**Tablo 2.2 İç Denetim İle Bağımsız Denetim Karşılaştırması**

<b>Faktör</b>	<b>İç Denetim</b>	<b>Bağımsız Denetim</b>
Amaç	Risk yönetimi ve iç kontrol sistemlerinin etkinliği ve yeterliliği hakkında görüş bildirme	Finansal tabloların gerçekliği ve doğruluğu hakkında görüş bildirme
Faaliyet Kapsamı	Şirketin tüm operasyonları	Bilanço, gelir tablosu, kar-zarar tablosu gibi finansal tablolar
Bağımsızlık	Şirket çalışanı fakat şirket operasyonlarından bağımsız	Şirketten bağımsız ayrı bir kurum
Personel Niteliği	İç denetim alanında yetişmiş, uzman personel	Muhasebe alanında uzman personel
Metodoloji	Risk ve sistem odaklı denetimler yoluyla güvence ve danışmanlık	Belgeleme, doğrulama ve kısmen risk odaklı yaklaşım
Raporlama	Yönetime ve denetim komitesine ayrıntılı raporlama	Paydaşlara ve diğer bilgi kullanıcılarına yönelik özet raporlar
Standartlar	Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) standartları	Çeşitli uluslararası bağımsız denetim standartları

<sup>161</sup> Griffiths, a.g.e., s. 161.

<sup>162</sup> Pehlivanlı, a.g.e., s. 109.

<sup>163</sup> K.H.Spencer Pickett, **The Internal Auditing Handbook**. 3.b, U.K: John Wiley&Sons, 2010, s. 91-94

Yasal Zorunluluk	Finans sektöründeki şirketler ve bazı istisnalar dışında zorunlu değil	Çeşitli sektörlerdeki firmalar ve halka açık işletmeler için yasal zorunluluk
İşletme Büyüklüğü	Genellikle büyük şirketler	Büyüklikten ziyade yasal zorunluluk belirleyici olmakta
Yararlanıcı	Şirket adına ve yararına çalışır	Üçüncü taraflar, paydaşlar adına ve yararına çalışır
Denetim Zamanı	Yıl boyunca, sürekli denetim	Genellikle dönem sonu

Kaynak: Picket, 2010, s. 91-94

Amaçları, yapıları, kapsamaları, ürettiği raporlardan ve bilgilerden yararlanan kitleler farklı olan bu iki denetim fonksiyonunun söz konusu farklılıkların da sağladığı avantajdan faydalanarak faizsiz bankacılık alanında kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirme hususunda eşgüdümlü bir şekilde çalışmalarını, faizsiz bankacılık sisteminin gelişimine ve bu alanda faaliyet gösteren bankaların faizsizlik prensibine uyum konusunda gerekli ve yeterli hassasiyeti göstermelerine ciddi katkı sağlayacaktır.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### FAİZSİZ BANKACILIKTA DENETİM VE ÖRNEK ÜLKE İNCELEMELERİ

#### 3.1. FAİZSİZ BANKACILIKTA DENETİM YAPISI

Faizsiz bankacılığın temel özelliği bankacılık işlemlerinin ve faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde gerçekleştirilmesidir. Bu hususun temel ve ayırt edici özellik olması nedeniyle faizsiz bankaların bankacılık faaliyetlerinin söz konusu prensiplere uygun şekilde yapıldığı konusunda başta müşterileri olmak üzere tüm paydaşlarına güvence vermeleri gerekmektedir. Dolayısıyla faizsiz bankalarda bu uyumu sağlayacak ve kontrol edecek bölümler oluşturulmakta veya bu hizmet kısmen dışarıdan sağlanmaya çalışılmaktadır.

Yine bu amaç doğrultusunda faizsiz bankaların bünyelerinde, mevcut veya yeni çıkarılacak ürün ve hizmetlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olup olmadığını değerlendirmek ve fetvalar vermek üzere danışma kurulları (sharia boards, sharia supervisory boards) oluşturulmaktadır.

Faizsiz bankacılık ürünleri müşterilere sadece islami bankalar olarak bilinen faizsiz bankalar tarafından sunulmamaktadır. Konvansiyonel bankalar tarafından da özel dağıtım kanalları kullanılmak suretiyle bu ürünler müşterilere sunulabilmektedir. Bu noktada hem faizsiz bankalar tarafından sunulan hem de konvansiyonel bankalarda oluşturulan özel bölümler tarafından sunulan ürünlerin tasarlanması ve uygulanması aşamalarında birtakım hususlara riayet edilmesi önem arz etmektedir.

Bir ürünün faizsiz bankacılık ürünü olarak sunulabilmesi için faiz vb hususlardaki yasalara uygun şekilde tasarlanmasının yanında ilgili bankalardaki

onay mercileri olan danışma kurullarından onay alınması da önem arz etmektedir.<sup>164</sup> Bu süreç izlendikten sonra ürünler hem faizsiz bankalar hem de faizsiz bankacılık ürünleri sunan diğer bankalar tarafından müşterilerine sunulabilmektedir.

Bununla birlikte tamamıyla faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde çalışan bir bankada sadece müşterilere sunulan ürünlerin gerekli şartları taşımaları yeterli görülmemekte bankadaki bütün operasyonların (tedarik, kira ve çalışan sözleşmeleri dahil) İslami prensiplere uygun olması istenmektedir.<sup>165</sup> Böyle bir faizsiz bankada faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi sadece iç veya dış denetçiler tarafından yapılmamaktadır. Faizsiz bankalardaki danışma kurulları banka içinde bağımsız organlar olarak bu konuda önemli rol üstlenmekte, bankanın tüm operasyonlarının ve faaliyetlerinin faizsiz bankacılık ilkelerine uyumu konusunda değerlendirmeler yapmaktadır. Genellikle İslam hukuku konusunda uzman kişilerden oluşan bu kurulların üyelerinin bankaların ürün ve operasyonlarının faizsiz bankacılık ilkelerine uygun olduğu yönünde yaptıkları değerlendirmeler bu bankaları tüm paydaşları ve özellikle müşterileri nezdinde faizsiz bankacılık prensiplerine uygun hareket eden güvenilir bankalar haline getirmektedir.

Dünyada faizsiz bankalardaki yapılara bakıldığında birçok faizsiz bankanın bünyesinde faizsiz bankacılık konusunda uzman kişilerden oluşan danışma kurullarının bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte bazı kurumsal şirketler de bu alana girmişler ve faizsiz bankalar tarafından bu tarz kurumsal danışmanlık firmaları uygunluk almak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu alanda danışmanlık firmalarının kullanılması bazı istenmeyen uygulamalara da neden olmaktadır.<sup>166</sup> Faizsiz bankacılık sisteminin özüne aykırı olan bazı olumsuz uygulamalar faizsiz bankaların müşteriler nezdindeki itibarlarını zedelemektedir. Dolayısıyla sistemin kuruluş amacına ve özüne uygun hareket edilmesi için faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde çalışılması gerekmekte, bundan dolayı da sektörde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

---

<sup>164</sup> Schoon, a.g.e., s. 53.

<sup>165</sup> a.g.e., s. 54.

<sup>166</sup> Bu konuda “fatwa shopping” adı verilen olumsuz uygulama örneği için bkz. Iqbal, a.g.e., s. 98.

### 3.2. FAİZSİZ BANKACILIĞA İLİŞKİN STANDARTLAR

Faizsiz bankacılık denildiğinde İslam dininin hükümlerinin finans ve bankacılık alanlarındaki yansımaları akla geldiğinden İslam hukuku uygulamaları önem kazanmaktadır. Yorum ve yaklaşım farklılıklarını dikkate aldığımızda tek bir İslam hukuku bulunduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Farklı ekoller, İslam hukuku açısından farklı yorum ve yaklaşımlara sahip olmaktadır. Tüm bu yorum ve yaklaşım farklılıklarının yanında İslam hukukunun içtihadı dayalı bir hukuk sistemi olması da yazılı hukuk sistemlerinin uygulandığı, yazılı hukuk kurallarına alışkın toplumlarda çeşitli güçlüklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak İslam hukukunun farklı ekolleri arasında finans ve bankacılık alanındaki yorum ve yaklaşım farklılıkları genel olarak tali konularda ortaya çıkmakta olduğundan farklı ekoller arasında derin ayrılıklar olduğu söylenemez. Çünkü İslam hukuku esas ve ilkeleri İslam hukukunun temel kaynağı olan Kuran-ı Kerim'e dayandığından bu esas ve ilkeler değişmez şekilde her yerde aynıdır.<sup>167</sup>

İslam hukuku alanındaki yorum ve yaklaşım farklılıklarının bir kısmı mezhepsel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Farklı hukuk ekollerini temsil eden mezheplerin İslam hukuku konusundaki tali meselelerde sergiledikleri yaklaşım farklılıkları İslami finans alanında da karşılık bulmaktadır. Özellikle farklı mezheplerin ağırlıkta olduğu ülkelerde bazı uygulamalar açısından yorum ve yaklaşım farklılıklarının ortaya çıktığı ve bunun da doğal olarak bazı uygulamaların farklılaşmasına neden olduğu görülmektedir. Bununla birlikte aynı mezhep ve hukuk ekolüne mensup olan İslam hukuku uzmanları arasında da doğal olarak çeşitli konulara ilişkin görüş farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu yorum ve yaklaşım farklılıkları yatırımcılar ve müşteriler nezdinde negatif algılara neden olmakta ve sektöre olan güven duygusunu zedeleyerek sektörün gelişimini olumsuz etkilemektedir. Söz konusu yaklaşım farklılıklarının ortaya çıkardığı problemleri aşmak ve uygulama farklılıklarını azaltarak dünya ölçeğinde sektör açısından standart uygulamalara kavuşmak için faizsiz bankacılık alanındaki uygulama standartlarını belirlemek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmakta olup bu alanda

---

<sup>167</sup> Yanpar, a.g.e., s. 53.

standart belirleyici iki önemli bağımsız uluslararası kurum kurulmuştur.<sup>168</sup> Bunlardan ilki Bahreyn’de 1991 yılında kurulan AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions - İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetleme Kurumu) adlı kurumdur. Diğeri ise Malezya, Kuala Lumpur’da 2002 yılında kurulan ve 2003 yılında faaliyetlere başlayan IFSB (Islamic Financial Services Board-İslami Finansal Hizmetler Kurulu)’dir.

Bahreyn merkezli, kar amacı gütmeyen uluslararası bir kuruluş olan AAOIFI,<sup>169</sup> faizsiz bankalar ve faizsiz finans kuruluşları için muhasebe, denetim ve faizsiz bankacılık alanlarında uygulama standartları hazırlamaktadır.<sup>170</sup> Kuruluş tarafından bugüne kadar 5 denetim standardı, 7 governance standardı, 26 muhasebe standardı, 2 etik kod ve 54 faizsiz bankacılık standardı (shari’a standart) olmak üzere toplam 94 adet standart yayımlanmış<sup>171</sup> ve faizsiz finans sektörünün kullanımına sunulmuştur. Bu kuruluşun kurulmasındaki temel amaç, faizsiz bankaların ve faizsiz finansal kuruluşların kullandıkları ürünlerde ve yaptıkları işlemlerde İslam hukuku ilkelerine bağlı kalmalarını sağlayacak bir kaynak oluşturmak ve farklı ülkeler ile kuruluşlardaki fıkıh danışma kurulları tarafından verilen fetvalar ve alınan kararlar arasında uyum sağlamaktır.<sup>172</sup> Bu kuruluş tarafından standartların oluşturulması aşamasında hassas ve titiz bir usul izlenmektedir. Bu süreçte önce ihtisas sahibi bir araştırmacı tarafından konu hakkında bir çalışma yapılmaktadır. Kur’an ve sünnetdeki deliller de kayıt edilerek, muteber fıkıh mezheplerinin konuya ilişkin içtihat ve görüşleri ile günümüzde bu alanda çalışmalar yapan çağdaş alimlerin görüşlerine bu çalışmada yer verilmektedir. Çalışma sonucunda ortaya çıkmış olan ön karar taslağı AAOIFI bünyesindeki fıkıh kuruluna bağlı bir alt komisyona gönderilmektedir. İçerisinde hem fıkıh komisyonundan hem de dışarıdan ihtisas sahibi alimlerin yer aldığı alt komisyon yaptığı çalışma sonucunda hazırladığı standart taslağını fıkıh kuruluna sunmaktadır. Yılda dört kez toplanan fıkıh kurulunda her madde üzerinde yapılan ayrıntılı ve sıcak tartışmaların ardından

<sup>168</sup> Hisham Yaacob, “Issues And Challenges Of Shari’ah Audit In Islamic Financial Institutions: A Contemporary View”, **3rd International Conference On Business And Economic Research ( 3rd ICBER 2012 )**, Bandung, Indonesia, 12-13 Mart 2012, s. 2671.

<sup>169</sup> Angelo M. Venardos, **Islamic Banking and Finance In South-East Asia : Its Development and Future**, 3.b., Singapore: World Scientific Publishing, 2012, s. 75.

<sup>170</sup> Schoon, **a.g.e.**, s.146.

<sup>171</sup> <http://www.aaofii.com>, (Erişim Tarihi: 15.11.2016)

<sup>172</sup> AAOIFI, **Faizsiz Bankacılık Standartları**, İshak Emin Aktepe ve Mehmet Odabaşı (çev.), İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayını, 2012, s.17.

standart metin oybirliği ya da oy çokluğu ile kabul edilmektedir. Fıkıh kurulu tarafından kabul edilen standart metin Bahreyn’de düzenlenen bir açık oturum ile uzman ve alimlere sunulmaktadır. Orada yapılan tartışmalar sonrasında dile getirilen görüşler bir sonraki fıkıh kurulu toplantısında tekrar değerlendirilmekte ve tüm bu aşamalar sonucunda nihai hale getirilen standart metni resmi olarak yayımlanmaktadır.<sup>173</sup> Oluşturulan standartların dünya genelinde faaliyette bulunan faizsiz finans kuruluşları tarafından kabul görmesi ve uygulanması önemlidir. Standart oluşturmada izlenen bu hassas sürecin de etkisiyle dünyada pek çok finans merkezi ve faizsiz banka bu standartları kullanmaya başlamıştır. Standartların uygulandığı merkezler arasında Bahreyn, Malezya, Katar, Singapur, Suudi Arabistan, Sudan, Ürdün, Güney Afrika ve Lübnan gibi ülkeler sayılabilir.<sup>174</sup> Standartlar kullanıldığı ülkelerin bir kısmında bağlayıcı özellik taşıırken bazılarında tavsiye niteliğinde kullanılmaktadır.

Bilindiği üzere tüm finansal kuruluşlar tarafından kullanılan uluslararası denetim standartları, uluslararası muhasebe standartları ve uluslararası finansal raporlama standartları (IFRS) gibi dünyada genel kabul görmüş bazı standartlar bulunmaktadır. Ancak bu standartlar faizsiz bankacılığın doğası gereği sahip olduğu farklılıkları yansıtmamakta, genel olarak konvansiyonel bankacılık düşünülerek hazırlanmaktadır. Konvansiyonel bankacılığın dayandığı dünya görüşünün farklı olması yanında faizsiz bankacılığın fonksiyonunun ve kullanılan araçlar ile sözleşmelerin farklı olması faizsiz bankacılığa özel standartlar setine ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır.<sup>175</sup> AAOIFI gibi kuruluşlar tarafından faizsiz bankalar için hazırlanan muhasebe standartları gibi standartlar faizsiz bankacılık prensipleri ile uyumlu muhasebe uygulamaları sağlamaktadır. AAOIFI standartları muhasebe vb alanlardaki diğer standartları ikame edici standartlar değildir. Yani bu standartların kabul edilip faizsiz bankalar tarafından kullanılması yasal açıdan ülkede geçerli diğer standartların kullanılmayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim AAOIFI tarafından yayımlanan ve denetim amaç ve prensiplerinin belirtildiği 1 numaralı standartta<sup>176</sup>

<sup>173</sup> AAOIFI, Faizsiz..., **a.g.e.**, s.7.

<sup>174</sup> AAOIFI, Faizsiz..., **a.g.e.**, s.18.

<sup>175</sup> Shahul Hameed Mohamed Ibrahim, “**IFRS vs AAOIFI: The Clash of Standards**”, MPRA Paper, No. 12539, January 2009, s. 4.

<sup>176</sup> AAOIFI, Accounting Auditing and Governance Standards, The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, 2015, <http://www.aaofii.com>, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).



finansal tablo denetiminin amacının kurum tarafından hazırlanan finansal tabloların faizsiz bankacılık ilke ve prensipleri, AAOIFI muhasebe standartları ve ilgili ulusal muhasebe standart ve uygulamaları ile uyumlu olup olmadığı konusunda denetçinin görüşünü açıklamasını sağlamak olduğu ifade edilmektedir. İlgili AAOIFI standardında görüldüğü gibi denetçi finansal tablolar söz konusu olduğunda sadece AAOIFI muhasebe standartlarına bakmamakta, faizsiz bankacılık ilke ve prensipleri yanında ülkede geçerli diğer muhasebe standart ve uygulamalarını da denetim faaliyetlerinde kullanmaktadır.

Bu bakış açısıyla hazırlanmış olan AAOIFI standartları faizsiz bankalar tarafından hazırlanan finansal raporların daha güvenilir olmalarına da imkan vermektedir. Deloitte tarafından 2010 yılında yapılan ‘Deloitte Islamic Finance Leaders Survey in the Middle East’ anketine göre İslami finans liderlerinin %93’ünün finansal raporlarda en iyi uygulamayı ve şeffaflığı sağlama açısından AAOIFI muhasebe standartlarının yeterli olduğuna inandıkları ifade edilmektedir.<sup>177</sup> İslami finans liderlerinin bu yaklaşımına rağmen bazı ülkelerde uygulanmakla birlikte faizsiz bankacılık sektöründe AAOIFI standartlarının uygulanması sınırlı kalmaktadır. Sektör oyuncuları tarafından standartlara karşı takınılan olumlu bakış açısı da dikkate alınarak faizsiz bankacılığın uygulandığı ülkelerde düzenleyici otoriteler ve finansal kuruluşlar tarafından AAOIFI standartlarının daha iyi tanınması ve bu standartların daha yaygın bir şekilde uygulanması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

İslam hukuku uzmanları arasında ortaya çıkan yorum ve yaklaşım farklılıklarının yol açabileceği olumsuzlukları azaltarak sektörel standartlar oluşturmak amacıyla oluşturulmuş bir başka kuruluş olan IFSB, bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasaları gibi alanlardan oluşan İslami finansal hizmetler sektörünün istikrarını sağlamak ve sektörü geliştirmek için standartlar oluşturmaktadır. 2016 yılı Nisan ayı itibarıyla 48 ayrı ülkede faaliyet gösteren IFSB’nin 116 faizsiz finans kuruluşu, 8 uluslararası kuruluş ve 66 düzenleme ve denetleme otoritesi olmak üzere toplam 190 üyesi bulunmaktadır. Kuruluşundan bugüne kadar IFSB tarafından 25 ayrı alanda standartlar ve prensipler

---

<sup>177</sup> Muhamed Zulkhibri Abdul Majid ve Reza Ghazal, “Comparative Analysis of Islamic Banking Supervision and Regulation Development”, **Money and Economy**, Vol.6., No.3., Spring 2012, s. 137.

yayımlanmıştır.<sup>178</sup> AAOIFI gibi IFSB de muhasebe, raporlama, denetim ve kurumsal yönetim alanlarında standartlar yayımlamıştır. IFSB tarafından faizsiz finans kuruluşlarının yönetimi konusunda rehber oluşturmak amacıyla 2009 yılında kurumsal yönetim ile ilgili prensiplerden oluşan bir rehber doküman da yayımlanmıştır.<sup>179</sup> IFSB, tek bir modelin dünya çapındaki tüm faizsiz finans kuruluşları için uygun olamayacağı düşüncesinden hareketle faizsiz finans kuruluşları için etkin ve güçlü bir kurumsal yönetim çerçevesi oluşturmanın her kuruluşun kendi özellikleri dikkate alınarak yapılması gerektiğini ifade ederek bu amaçla kullanılabilir rehber niteliğinde prensipler sunmaktadır. Bu prensiplerin uygulanması kurumların yapısına, büyüklüğüne, ekonomik önemine ve risk profiline göre farklılık arz edebilecektir.<sup>180</sup> Uluslararası bir kuruluş olan IFSB tarafından böyle bir yaklaşım benimsenmesi önemlidir. Bir takım prensipler belirlenmiş ve her ülke özelindeki bazı durumlar dikkate alınarak bu prensiplerin uygulanmasının farklılık arz edebileceği ifade edilmiştir. Faizsiz bankacılığın uygulandığı ülkelerde regülasyonları yapmakla görevli olan yasal otoriteler tarafından ülkedeki dinamikler dikkate alınarak bu prensipler doğrultusunda ülkede faizsiz bankacılık için uygun bir kurumsal yönetim yapısı oluşturulması gerekmektedir.

AAOIFI ve IFSB tarafından yapılan çalışmalar faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerini de içerecek şekilde faizsiz finans sektörü için standartların oluşturulması ve bunların kamuoyuna duyurulması noktasında önemli görevler ifa etmekle birlikte bu çalışmalar zaman zaman finans piyasalarındaki gelişmelerin gerisinde kalmıştır.<sup>181</sup>

İyi bir şekilde kurgulandığı söylenebilen söz konusu standartlardan AAOIFI tarafından yayımlananlar faizsiz bankacılık alanında temel bir kaynak özelliği kazanmıştır. IFSB tarafından yayımlanan standartlar da dünyada faizsiz bankacılık sektöründe kullanılmaktadır. Tez çalışmasının bundan sonraki bölümünde zaman zaman bu kuruluşlar tarafından hazırlanan standartlara atıfta bulunulacaktır.

---

<sup>178</sup> <http://www.ifsb.org>, (Erişim Tarihi: 15.11.2016)

<sup>179</sup> Guiding Principles on Shari'ah Governance Systems for Institutions Offering Islamic Financial Services, <http://www.ifsb.org>, (Erişim Tarihi: 15.11.2016)

<sup>180</sup> Yaacob, Issues..., **a.g.e.**, s. 2672.

<sup>181</sup> Shaykh Yusuf Talal DeLorenzo, "Shari'ah Compliance Risk", **Chicago Journal of International Law**, Vol. 7, No. 2, Winter 2007, s. 406.

### 3.3. FAİZSİZ BANKACILIK PRENSİPLERİNE UYUM DENETİMİ (SHARİ'AH AUDİT) NEDİR

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi bir faizsiz bankanın finansal raporları, ürünleri, operasyonel süreçleri, dokümantasyonları, sözleşmeleri, politika ve prosedürleri gibi İslami bankacılık/faizsiz bankacılık prensiplerine uyum gerektiren tüm faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu konusunda yapılan inceleme ve değerlendirmedir. İyi organize edilmiş ve yapılandırılmış bir faizsiz bankacılık uyum denetimi faizsiz bankanın faizsiz bankacılık prensiplerine uyumunu sağlamak üzere etkin ve güçlü bir iç kontrol sistemine sahip olduğu konusunda güvence verir.

Tüm dünyada İslami finans konusundaki uygulamaları standartlaştırmak amacıyla kurulmuş olan AAOIFI İslami finans uygulamaları ve denetimi konusunda çeşitli standartlar yayımlamaktadır. AAOIFI tarafından yayımlanmış 2 numaralı Governance standartında Shari'a Review başlığı altında faizsiz finans prensiplerine uyum denetimi tarif edilmiştir.<sup>182</sup> Bu standardı faizsiz bankalar için yorumlarsak, faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi; faizsiz bankanın bütün faaliyetlerinde faizsiz bankacılık uygulama, ilke ve prensiplerine uyum düzeyi konusunda yapılan değerlendirme olarak tarif edilmiştir. İlgili standarda göre bu değerlendirme faizsiz bankanın bütün sözleşmelerini, politikalarını, ürünlerini, işlemlerini, finansal raporlarını, sirkülerlerini ve iç raporlarını içerir. Aynı standarda göre faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin amacı da faizsiz bankalar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin faizsiz bankacılık ilke ve kurallarına aykırı olmamasını sağlamaktır.

Bu kavramı biraz daha somutlaştırmak için AAOIFI'nin Auditing standartlarından "Objective and Principles of Auditing" başlıklı 1 numaralı standarta bakmak da faydalı olacaktır. Bu standartta<sup>183</sup> söz konusu standardın amacının faizsiz finans piyasasında faaliyet gösteren bir finansal kuruluş tarafından hazırlanan finansal raporların denetimi ile ilgili amaç ve genel prensipleri ortaya koymak olduğu ifade edildikten sonra finansal raporların denetiminin amacının; denetçinin incelenen

<sup>182</sup> AAOIFI, Accounting..., a.g.e., Governance Standards No. (2) 'Shari'a Review'

<sup>183</sup> AAOIFI, Accounting..., a.g.e., Auditing Standard No. (1) 'Objective and Principles of Auditing'

finansal raporların, islami finans prensiplerine, AAOIFI muhasebe standartlarına ve finansal raporların hazırlandığı ülkede geçerli olan muhasebe uygulamaları ve standartlarına uygun şekilde hazırlanıp hazırlanmadığı konusunda görüş açıklamasını sağlamak olduğu ifade edilmektedir. Bu standarttan da anlaşılacağı üzere bir finansal rapor ile ilgili yapılan uyum denetimi sonunda ortaya konulan değerlendirme sadece İslami finans prensipleri ile sınırlı kalmamakta ilgili ülkede geçerli muhasebe standartları ve uygulamaları da dikkate alınmaktadır.

Faizsiz bankacılık standartları konusunda ortaya konulan bir uygunluk değerlendirmesi finansal ürün veya hizmetin konvansiyonel finansal hizmetler piyasası için oluşturulan normların dışında kaldığı şeklinde anlaşılmalıdır. Böyle bir değerlendirme söz konusu ürün veya hizmetin konvansiyonel finansal standartlar ve düzenlemeler açısından da uygunluk içerdiğini ortaya koymaktadır.<sup>184</sup> Konvansiyonel finansal denetimde finansal tabloların uluslararası muhasebe standartlarına ve ilgili finansal raporlama standartlarına uygun şekilde hazırlanıp hazırlanmadığına bakılırken faizsiz bankalar için yapılan denetim daha geniş bir kapsama sahiptir. Uluslararası muhasebe ilkeleri ve ilgili finansal raporlama standartları yanında denetçiler yönetimin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun davranıp davranmadıklarına da bakmaktadırlar.<sup>185</sup>

Yapılan denetim sonucunda bir ürün veya hizmet ile ilgili olarak faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olduğu yönünde (Shari'ah compliance) yapılan değerlendirme ve sonuç bu finansal ürün veya hizmete İslami finans piyasasında meşruiyet sağlayacaktır.<sup>186</sup>

### **3.4. FAİZSİZ BANKACILIK PRENSİPLERİNE UYUM DENETİMİNİN ÖNEMİ**

Toplumlar zaman zaman sosyal, siyasal, ekonomik atmosferin ve yaşanan olayların etkisiyle dönüşümler yaşarlar. Günümüzde de özellikle denetime bakış açısı anlamında böyle bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Bu dönüşümle birlikte her

---

<sup>184</sup> DeLorenzo, **a.g.e.**, s. 398.

<sup>185</sup> Yaacob, Shari'ah Audit..., **a.g.e.**, s. 224.

<sup>186</sup> DeLorenzo, **a.g.e.**, s. 398.

şeye güvenen ve hiçbir şeyi denetlemeyen toplumdaki hiçbir şeye güvenmeyip her şeyi denetleyen bir toplum yapısına doğru geçiş ortaya çıkmaktadır. Toplumsal yapıda ve yasal otoriteler nezdinde denetimin bu kadar önemli hale geldiği bir dönemde faizsiz bankalar için düzenli bir şekilde ve bağımsız bir organ tarafından faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapılması ciddi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.<sup>187</sup> Ayrıca geleneksel bankacılıktan daha yüksek büyüme oranlarına sahip olan faizsiz bankacılık sektörünün sahip olduğu bu dinamik ve çalışma sistemi itibarıyla farklı yapı sektöründe faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi konusundaki ihtiyacı artırmaktadır.<sup>188</sup>

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi konusundaki gereklilik ve sektörel ihtiyaç ortada iken ve bu alan faizsiz bankalar için oldukça önemli olmasına rağmen uygulama sektöründe henüz istenilen seviyede değildir. Uygulama tarafındaki bu eksikliğin temel nedenlerinden birisi uygulayıcılarda konu ile ilgili yeterli bilgi ve tecrübenin olmaması, ayrıca toplumda ve potansiyel uygulayıcılarda farkındalık düzeyinin oldukça düşük olmasıdır. Yaacob ve Donglah'ın bir ülkede iki üniversitedeki lisansüstü öğrencilere yönelik yaptıkları anket çalışmasında<sup>189</sup> ulaştıkları sonuçlar da bu yargıyı pekiştirmektedir. Anket sonuçlarına göre bu konudaki farkındalık oldukça düşük düzeyde olmakla birlikte öğrencilerin geleneksel denetim ile faizsiz finans prensiplerine uygunluk denetimi arasında fark olup olmadığı konusunda bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Ayrıca çalışma sonucunda faizsiz finans kurumlarının potansiyel gelişme alanı çok fazla olan bu denetim alanı ile ilgili yeterli geliştirmeleri yapmadıklarının ve yeterince çaba göstermediklerinin düşünüldüğü ortaya çıkmıştır.

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi konusunda faizsiz bankalar tarafından uygulanabilecek standartları oluşturmak ve genel çerçeveleri belirlemek uygulamacılar için bir kılavuz hizmeti görerek bu alandaki denetim uygulamalarının artmasına hizmet edebilecektir. Üniversite ve lisansüstü eğitimde özellikle finans

---

<sup>187</sup> Nawal binti Kasim, Shahul Hameed Mohamad Ibrahim and Maliah Sulaiman, "Shariah Auditing in Islamic Financial Institutions: Exploring the Gap Between the 'Desired' and the 'Actual'", **Global Economy and Finance Journal**, Vol. 2, No. 2, 2009, s. 127.

<sup>188</sup> Mohd Hairul Azrin Haji Besar vd., "The Practice of Shariah Review as Undertaken by Islamic Banking Sector in Malaysia", **International Review of Business Research Papers**, Vol.5, No. 1, January 2009, s. 301.

<sup>189</sup> Yaacob, Shari'ah Audit..., **a.g.e.**, s. 224.

alanında eğitim verilen bölümlerde en azından bu alanda farkındalık sağlamaya yönelik belirli eğitimler vermek ve faizsiz bankalar tarafından toplumsal bilinci artırmaya yönelik bilgilendirici çalışmalar yapılması bu alandaki eksikliklerin azalmasına katkı sağlayacaktır.

Faizsiz bankaların temel varoluş gerekçeleri müşterilerine faizsiz ürünler sunmaktır. Müşteriler de kendilerine sunulan ürünlerin ve hizmetlerin faizsiz olduğunu düşünerek bunları satın almaktadırlar. Dolayısıyla bu ürünlerin faizsizliği konusunda yapılacak kontroller regülasyon olarak da gündeme gelmelidir.<sup>190</sup> Faizsiz ürünler olduğunu düşünerek bazı ürün ve hizmetleri faizsiz bankalardan alan müşterilere sağlanabilecek güvence ancak bu konuda yapılacak uyum denetimi ile olacaktır.

Faizsiz bankaların varoluş gerekçelerine hizmet eden faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi sektörün en önemli yapıtaşdır. Çünkü faizsiz bankalar bu denetim yapısına sahip olmak suretiyle; faizsiz bankacılık uygulamalarına meşruiyet sağlayacaklar ve sektörde müşteriler ile banka ortakları dahil tüm paydaşlara bankalarının uygulamalarının faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olduğu yönünde güvence verebileceklerdir. Ayrıca bankaların faizsiz bankacılık konusunda uyumu sağlayacak bir denetim mekanizmasına sahip olmamaları ve faizsizlik prensibine aykırı bir takım ürün ve hizmetleri piyasaya sürmeleri sadece ilgili bankaları etkilemeyecektir. Böyle bir durum özellikle itibar riski açısından tüm sektörü etkileyecek ve müşterilerin faizsiz bankacılığa olan güveninin azalmasına neden olacaktır.

### **3.5. DANIŞMA KURULU**

Farklı ülkelerde Shari'ah Board, Shari'ah Committee veya Shari'ah Supervisory Board (SSB) şeklinde adlandırılmakla birlikte ülkemizde faizsiz bankacılık alanında faaliyet gösteren katılım bankaları tarafından danışma kurulu<sup>191</sup> olarak isimlendirilen bu organlar faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlayan en

<sup>190</sup> Abdul Majid, **a.g.e.**, s. 153.

<sup>191</sup> Çalışmamızda çeşitli ülkelerin mevzuatlarında veya literatürde geçen Shari'ah Board, Shari'ah Committee veya Shari'ah Supervisory Board kavramları yerine aynı fonksiyonu yerine getiren kurulları ifade etmek üzere danışma kurulu ifadesi kullanılacaktır.

önemli yönetim mekanizmasıdır. Faizsiz bankaların bünyelerinde kurulan danışma kurulları İslam hukuku ve faizsiz bankacılık konusunda uzmanlığı olan kişilerden oluşur. Danışma kurulları faizsizlik prensibi ile ilgili ortaya çıkan soru ve sorunlara cevap vermek ve yeni ürün ve hizmetlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde tesis edilmesi noktasında gerekli görüşleri vermek ve danışmanlık sağlamak suretiyle bankaların, faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde çalışmalarına ve müşterilerin gözünde bu bankaların kredibilitelerinin artmasına katkı sağlar.

Danışma kurullarının faizsiz bankacılıkta ortaya çıkışı 1970’li yıllarda olmuştur. 70’lerin ortalarında faizsiz bankacılık alanında üç önemli kurum faaliyete geçmiştir. 1) Dar’ul-Mal-il-İslami. (Suudi Arabistan Kralı Faysal’ın oğlu Muhammed el-Faysal tarafından İsviçre’nin Cenevre şehrinde kurulmuştur.) 2) Beyt’ut Temvil el-Kuveyti. (Kuveyt Finance House olarak bilinen kurum Şeyh Bezi el-Yasin tarafından Kuveyt’te kurulmuştur.) 3) Dallah al-Baraka Group. (Şeyh Salih Kamil tarafından Suudi Arabistan’ın Cidde şehrinde kurulmuştur.) Bu kuruluşlar tarafından faizsiz bankacılık prensipleri ile uyumlu finansal ürünler ve metotlar geliştirmek üzere bazı kişiler görevlendirilmiş ve/veya kurullar oluşturulmuştur. Dar’ul-Mal-il-İslami’yi kuran Muhammed el-Faysal, Mısır Büyük Müftüsü Şeyh Muhammed Hatır’ı bankada oluşturulan kurulun başkanı olarak tayin etmiştir. Beyt’ut Temvil el-Kuveyti’yi kuran Şeyh Bezi el-Yasin ise Şeyh Muhammed Bedr Abd-ul Basit’i hukuk başdanışmanı olarak seçmiş ve faizsiz bankacılık ürün ve hizmetleri geliştirme konusunda kendisini görevlendirmiştir. Dallah al-Baraka Group’u kuran Şeyh Salih Kamil, çeşitli ülkelerde yaşamakta olan önde gelen fıkıh alimlerinden oluşan bir heyet kurarak bu kurula faizsiz bankacılık prensiplerine dayanan bir yönetmelik/kod hazırlatmıştır. Dallah al-Baraka Group’taki bu kurul daha sonraları faizsiz bankacılıkta oluşturulan ilk danışma kurulu (shari’ah board) olarak kabul edilmiştir.<sup>192</sup>

Daha sonraki dönemde danışma kurulları faizsiz bankacılık yapılanmasında resmi ve kurumsal hale gelmiş<sup>193</sup> ve yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Günümüzde

<sup>192</sup> Yahia Abdul-Rahman, **İslam’da Bankacılık ve Finansman**, Salih Tuğ ve M. Abdullah Tuğ (Çev.), İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 198.

<sup>193</sup> Mohamad Akram Laldin ve Hafas Furgani, “Meeting Expectations: The Roles and Responsibilities of Shari’ah Scholars In Islamic Finance”, M. Kabir Hassan ve Mervyn K. Lewis (der.), **Handbook on Islam and Economic Life**, UK: Edward Elgar Publishing Ltd, 2014, s. 337.

danışma kurulları birçok ülkede yasal olarak zorunlu tutulmakla birlikte ülkemizin de içinde bulunduğu bazı ülkeler tarafından yasal statüye kavuşturulmamıştır. Danışma kurulu oluşturulmasının yasal olarak zorunlu olmadığı, bankaların inisiyatifine bırakıldığı ülkelerde dahi faizsiz banka yönetimleri tarafından bu kurulların gördükleri işlevler dikkate alınarak faizsiz bankaların bünyelerinde danışma kurulları oluşturulduğu, yasal olarak zorunlu olmamakla birlikte söz konusu ülkelerde bu uygulamanın teamül haline geldiği görülmektedir.

Son yıllarda danışma kurullarının gördükleri işlevleri yerine getirmek üzere danışmanlık firmalarının oluşturulması yönünde bir trendin olduğu görülmektedir.<sup>194</sup> Bu danışmanlık firmalarından faizsiz bankalardaki bir takım işlemlerin denetlenmesi ve bazı konularda görüş alınması vb açılardan istifade edilmesi faydalı olmakla birlikte bu kuruluşları danışma kurullarına alternatif olarak düşünmek doğru olmayacaktır.

### **3.5.1. Danışma Kurullarının Yapısı ve Üyeleri**

Faizsiz bankaların bünyelerinde bulunan danışma kurullarının sahip olması gereken üye sayısına ilişkin tüm sektörde uygulanan kesin bir kural bulunmamakta, ülkeden ülkeye hatta aynı ülke içinde faizsiz bankalar arasında farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Bununla birlikte AAOIFI tarafından yayımlanan “Shari’a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report” başlıklı 1 no.lu Governance standardında<sup>195</sup> faizsiz bankaların yönetim kurulu önerisi ile genel kurulca atanan ve en az üç üyeden oluşan danışma kurullarına sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Bazı ülkeler bu standarda paralel şekilde düzenlemeler yapmışlardır. Mesela Kuveyt’te bankacılık sistemini düzenleyen Kuveyt Merkez Bankası Kanunu’nun (CBK Law) 93. maddesinde ülkedeki faizsiz bankaların en az üç üyeden oluşan ve banka genel kurulu tarafından atanan bağımsız bir danışma kuruluna sahip olması gerektiği söylenerek hem danışma kurullarının oluşturulması bankalar için zorunlu hale getirilmiş hem de bu kurulların en az üç kişiden oluşması

<sup>194</sup> IFSB, **Guiding Principles On Shari’ah Governance Systems For Institutions Offering Islamic Financial Services**, December 2009. s.1.

<sup>195</sup> AAOIFI, Accounting..., **a.g.e.**, Governance Standard No. (1) ‘Shari’a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report’



gerektiği ifade edilmiştir. Malezya’da da 2013 yılında yayımlanan İslami Finansal Hizmetler Kanunu’nun (Islamic Financial Services Act 2013) 30. maddesinde ülkede faaliyet gösteren faizsiz bankaların danışma kurulu oluşturma zorunluluğu olduğu ifade edilmiş<sup>196</sup>, Malezya Merkez Bankası (Bank Negara Malaysia) tarafından ülkedeki islami finansal kuruluşlar için yayımlanan Shariah Governance Framework’de de faizsiz bankalardaki danışma kurullarının en az beş üyeden oluşması gerektiği belirtilmiştir.<sup>197</sup>

Dünya genelinde çeşitli ülkelerdeki faizsiz bankalarda danışma kurullarının üye sayısı olarak nasıl bir yapıya sahip olduğunu incelemek açısından Funds@Work adlı araştırma ve danışmanlık firmasının 2011 yılında yayımladığı araştırma<sup>198</sup> faydalı olacaktır. Dört ve daha fazla faizsiz finans kuruluşunun faaliyet gösterdiği ülkeler dikkate alınarak yapılan araştırmaya göre dünya genelindeki faizsiz finans kurumlarında danışma kurulları ortalama 3,33 üyeye sahiptir. Araştırmada ortaya çıkan çeşitli ülkelere ilişkin ülke bazında rakamlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 3.1 Ülke Bazında Danışma Kurulu Ortalama Üye Sayısı**

Ülke	Danışma Kurulu Ortalama Üye Sayısı
A.B.D	3,17
Birleşik Krallık	3,37
Birleşik Arap Emirliği	3,20
Suriye	3,50
Sudan	3,22
Suudi Arabistan	3,30
Katar	3,41

<sup>196</sup> Malaysia Islamic Financial Services Act 2013, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

<sup>197</sup> **Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions** (updated 2010/10/26), <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

<sup>198</sup> Funds@Work, “The Small World of Islamic Finance Shariah Scholars and Governance - A Network Analytic Perspective v. 6.0”, 2011, <http://www.funds-at-work.com>, (Erişim Tarihi: 24.10.2016).

Pakistan	3,40
Malezya	3,57
Lübnan	4,17
Kuveyt	3,51
Ürdün	3,17
Mısır	4,25
Bahreyn	3,02

Danışma kurullarının üye sayısı yanında bu üyelerin sahip olmaları gereken nitelikler de önemlidir. Danışma kurulu üyeliği için uluslararası geçerliliği olan bir sertifika, lisans benzeri bir belge bulunmamaktadır. Ancak danışma kurullarının yerine getirdikleri işlev dikkate alındığında bu kurullara seçilecek kişilerin belirli niteliklere sahip olmaları gerekmektedir. Danışma kurulu üyelerinin sahip olmaları gereken nitelikleri belirlemek amacıyla çeşitli kuruluşlar tarafından çalışmalar yapılmakta ve sektör için bağlayıcı olmamakla birlikte bazı kriterler belirlenmektedir.

Uluslararası bir kuruluş olan ve İslami finans alanında standartlar belirleme konusunda faaliyetlerde bulunan IFSB, yayımladığı prensiplerde<sup>199</sup> danışma kurulu üyelerinin akademik yeterlilik anlamında sahip olmaları gereken bazı nitelikleri saymıştır.

- İslami ticaret hukukunu da içerecek şekilde İslam hukuku alanında eğitim veren tanınmış bir üniversiteden mezun olmak.
- Özellikle İslami finans olmak üzere genel olarak finans alanında yeterli bilgiye sahip olmak.
- Görüş oluştururken kullanılacağı için fıkıh metodolojisi ve İslam hukuku felsefesi alanında yeterli birikime sahip olmak
- Çalışmalarda asıl kaynaklar kullanılacağı için özellikle yazılı Arapça diline hakim olmak

<sup>199</sup> IFSB, Guiding....a.g.e., 4 numaralı ek, s. 30.

Bu prensiplerde iletişimi kolaylaştıracağı için danışma kurulu üyelerinin İngilizce biliyor olması da tavsiye edilmektedir.

Faizsiz bankacılık sisteminin uygulandığı ülkeler incelendiğinde danışma kurullarının yapısı ile ilgili çeşitli ülkelerde regülasyonlar yapıldığı görülmektedir. Mesela bazı ülkelerde (Bahreyn, Kuveyt, Ürdün, Pakistan vb) danışma kurullarının oluşumu, bazı ülkelerde kurul üyelerinin atanması ve görevden alınmaları (Bahreyn, Endonezya, Ürdün, Pakistan vb), bazı ülkelerde de danışma kurullarında karar verme usulleri ve süreçleri (Kuveyt, Ürdün) yasal olarak düzenlenmiştir.<sup>200</sup> Faizsiz bankaların faaliyet gösterdiği ülkelerde trend danışma kurullarının yapısı ve işleyişi ile ilgili yasal düzenlemeler yapmak yönündedir. Yukarıda sayılan ülkelerden birisi olan Pakistan'da 2004 yılı öncesinde faizsiz bankalardan sadece faizsiz bankacılık konusunda danışman çalıştırmaları zorunlu tutulurken 2004 yılında Pakistan Merkez Bankası tarafından yapılan yasal regülasyonlar ile danışma kurulu üyelerinin seçilmeleri, atanmaları, sahip olmaları gereken nitelikler vb konularda detaylı düzenlemeler yapılmıştır.<sup>201</sup> Bununla birlikte Türkiye gibi bazı ülkelerde ise bu konuda herhangi bir regülasyon yapmama yöntemi tercih edilerek faizsiz bankalara bu konuda inisiyatif tanınmış ve her birinin kendi usulünü belirlemesine izin verilmiştir.

Faizsiz bankalar bünyesinde bulunan danışma kurulları üyelerinin geçmişte sadece İslam hukuku alanında uzman kişilerden oluştuğu görülmekteyken günümüzde yukarıda bahsedilen çeşitli uluslararası kuruluşların belirledikleri prensiplerin, standartların da etkisiyle artık hem İslam hukuku hem de finans alanında uzmanlığı bulunan kişiler tercih edilmeye başlanmıştır. Bu durum kurulların karar verirken birçok etkeni dikkate alarak daha isabetli kararlar vermelerini sağlayacaktır. Ayrıca danışma kurullarında özel alanlarla ilgili uzmanlık sahibi olan kişilerin bulunması bu kurullara özel projeler ve işlerle ilgili alt komiteler oluşturarak daha üretken olma imkanı sağlayacaktır.<sup>202</sup> Ancak ülkemiz de dahil faizsiz bankaların

---

<sup>200</sup> Wafik Graiss and Matteo Pellegrini, "Corporate Governance and Shariah Compliance in Institutions Offering Islamic Financial Services", World Bank Policy Research Working Paper, 4054, November 2006, s. 5.

<sup>201</sup> Rammal, a.g.e., s. 16.

<sup>202</sup> Abdul Majid, a.g.e., s. 148.

faaliyet gösterdikleri ülkelerde bu vasıflara sahip kişileri bulmak ilgili bankalar açısından çok kolay olmamaktadır.

Söz konusu niteliklere sahip kişileri bulma konusundaki zorluğun da etkisiyle bazı ülkelerde İslam hukuku uzmanlarının aynı anda farklı faizsiz bankaların danışma kurullarında görev yaptığı görülmektedir. Bir bankada danışma kurulu üyesi olan uzman kişinin aynı anda farklı bankaların danışma kurullarında görev yapması bu kişinin bağımsızlığını artıracığı, farklı kurumlardaki uygulamaları görme imkanına sahip olmasının bu kişinin uzmanlığına katkı yapacağı düşünülmektedir. Ayrıca aynı danışma kurulu üyesinin ülkedeki farklı faizsiz bankalarda hatta farklı ülkelerdeki faizsiz bankalarda görev alması sektörün standartlaşmasına katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte böyle bir durum bankalar için sahip olunan bilgilerin korunması ve rekabet açısından endişelere yol açacaktır. Birbirleri ile rekabet halindeki bankaların iç bünyeleri ile ilgili bankacılık sırrı niteliğindeki özel birtakım bilgilerin<sup>203</sup> ve sektörde o bankaya rekabet avantajı sağlayan bazı ürün ve hizmetlere ilişkin bilgilerin aynı kişiler tarafından görev yapılan diğer bankalara taşınması ve bu bilgilerin de diğer bankalar tarafından kullanılması konusundaki riskler söz konusu endişelerin temel kaynağıdır. Bu konuda çeşitli ülkelerde farklı uygulamalar bulunmakta olup bazı ülkeler bir uzmanın aynı anda farklı faizsiz bankaların danışma kurullarında görev yapmasına izin vermekte bazı ülkeler ise buna izin vermemektedir. Mesela Pakistan'da başlangıçta buna izin verilmezken yeterli sayıda uzman bulma konusundaki sıkıntının etkisiyle buna izin verilmeye başlanmıştır. Pakistan Merkez Bankasının 2004 yılında faizsiz bankalardaki danışma kurullarında görev yapacak uzmanlarla ilgili yayımladığı kriterlere göre bir uzmanın sadece bir faizsiz bankada görev yapmasına izin verilmiştir. Merkez Bankası'nın bu uygulamasının temel nedeni bir uzmanın birden fazla faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapmasının çıkar çatışmasına (conflict of interest) yol açacağı endişesidir. Ancak Pakistan'da faizsiz bankalar tarafından bu kurala uyulamamıştır. Rammal ve Parker'ın, çalışmalarında<sup>204</sup> bunun nedenleri anlatılmaktadır. Pakistan'da faizsiz bankacılık hizmeti sunan altı bankadan 30 yetkili ile 2002-2007 yılları arasında yapılan görüşmelerin kullanıldığı çalışmada görüşülen banka yetkilileri, danışma kurullarında görev yapabilecek faizsiz bankacılık konusundaki yetkin

<sup>203</sup> Abdul-Rahman, **a.g.e.**, s. 203.

<sup>204</sup> Rammal, **a.g.e.**, s. 23.

kişilerin sayısının sınırlı olması nedeniyle merkez bankası tarafından getirilen bu kurala uyulamadığını ifade etmişlerdir. Nitekim Pakistan Merkez Bankası tarafından bu alanda sınırlı sayıda uzman bulunduğu kabul edilerek mevzuatta 2008 yılında bir değişiklik yapılmış ve bir danışmanın birden fazla faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapmasına izin verilmiştir.

Dünya genelinde de durum Pakistan örneğinden farklı değildir. Dünya genelinde, danışma kurulu üyeliği yapacak niteliklere sahip İslam hukuku uzmanı sayısının sınırlı olması nedeniyle aynı uzmanlar farklı faizsiz bankalar tarafından kullanılmaktadır. Bu konuda Funds@Work adlı araştırma ve danışmanlık firmasının 2011 yılında yaptığı araştırma<sup>205</sup> önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Araştırmada dünya genelindeki danışma kurulu üyeliği pozisyonu sayısının 1141 olduğu belirlenmiş<sup>206</sup> ve bu pozisyonların 621'inin (%54'ünün) aynı 20 kişi tarafından doldurulduğu görülmüştür. Bu 20 İslam hukuku uzmanından en fazla görev alanı 85 kuruluşun danışma kurulunda yer almaktadır (85 ayrı kuruluşta görev alan iki ayrı İslam hukuku uzmanı bulunmaktadır). Söz konusu 20 İslam hukuku uzmanının doldurduğu 621 pozisyon dışında kalan 520 pozisyon ise 260 ayrı İslam hukukçusu tarafından paylaşılmaktadır. Araştırmaya göre en fazla görev alan 50 kişi dikkate alındığında da 834 danışma kurulu üyeliğinin (%73) aynı 50 İslam hukuku uzmanı tarafından doldurulduğu görülmektedir. Bu araştırma sonuçları da gittikçe karmaşıklaşan finansal işlemlerin doğasını anlayabilecek nitelikte ekonomi ve finans bilgisine sahip İslam hukuku uzmanı bulma hususundaki sıkıntılardan dolayı faizsiz bankalar tarafından aynı uzmanlara danışma kurullarında görev verildiğini göstermektedir.

Danışma kurullarından daha isabetli kararlar çıkması ve faizsiz bankalar tarafından çıkarılan ürünlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu olması sadece danışma kurulu üyelerinin İslam hukuku ve bankacılık, finans alanında yeterli bilgi ve uzmanlığa sahip olmalarına bağlı değildir. Banka personelinin de faizsiz bankacılık prensipleri konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir. Aksi halde yeni ürünlerin çıkarılması ve danışmanlık alma süreçlerinde banka

---

<sup>205</sup> Funds@Work, a.g.e.

<sup>206</sup> Araştırmada HSBC Almanah, Al Baraka gibi farklı ülkelerde finansal kuruluşları olan ve hepsinde ayrı danışma kurulları bulunan gruplardaki danışma kurulu üyelikleri ayrı ayrı dikkate alınmıştır.

personeli ile danışma kurulu üyeleri arasında potansiyel anlaşmazlıklar ortaya çıkacaktır.<sup>207</sup> Dolayısıyla banka personelinin de faizsiz bankacılık prensipleri hakkında yeterli bilgiye sahip olması danışma kurulları ile banka personelleri arasında uyumlu bir çalışma ortamı tesis edilmesi ve bankalar tarafından hazırlanan ürün ve hizmetlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde müşterilere sunulması açısından önem arz etmektedir.

Danışma kurullarının kendilerinden beklenen görevleri yerine getirebilmeleri için gerekli yetkilere sahip olmaları ve faizsiz bankalar tarafından kurum içinde bağımsız bir şekilde konumlandırılmaları gerekmektedir. Danışma kurullarını ticari baskılardan ve kurum içindeki hiyerarşik karar süreçlerinden ayrı tutarak bağımsız bir şekilde konumlandırmak hem o bankanın hem de ülkedeki faizsiz bankacılık sisteminin kredibilitatesini artıracaktır.<sup>208</sup> AAOIFI standartlarında ve çeşitli ülkeler tarafından bu konuda yapılan regülasyonlarda danışma kurulu üyelerinin genel kurulda ortaklar tarafından seçilmesine, atanmasına yönelik düzenlemelerin bulunmasının temel amacı da danışma kurulunun bağımsızlığını tesis etmek ve danışma kuruluna ilişkin banka yönetiminde seçme, atama gibi bir gücün ve dolayısıyla baskı unsurunun bulunmamasını sağlamaktır.

Faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerin bir kısmında kamu kurumu niteliğinde görev yapan merkezi danışma kurulları oluşturmak yerine her bankanın kendi bünyesinde danışma kurulları kurması yöntemi tercih edilmektedir. Ancak Malezya, Sudan ve Pakistan gibi bazı ülkelerde merkezi olarak oluşturulan danışma kurulları bulunmakta<sup>209</sup> ve merkezi danışma kurulları tarafından verilen kararlar ülkedeki tüm faizsiz bankalar için bağlayıcı olmaktadır. Danışma kurullarının merkezi olarak oluşturulmasının avantaj ve dezavantajları tartışılmakla birlikte merkezi olarak oluşturulmuş danışma kurulları tarafından verilecek standart fetvaların hem ilgili faizsiz banka içinde hem de sektörde uygulamaların standartlaşmasına hizmet edeceği ve böylece standart uygulamalarla karşılaşan müşteriler nezdinde sektöre olan güvenin artacağı ifade edilmektedir.<sup>210</sup> Ayrıca sadece merkezi danışma kurullarının oluşturulması ve her banka için ayrı danışma

---

<sup>207</sup> Rammal, **a.g.e.**, s. 18.

<sup>208</sup> Abdul Majid, **a.g.e.**, s. 148.

<sup>209</sup> **a.g.e.**, s. 149.

<sup>210</sup> **a.g.e.**, s. 153.

kurullarının zorunlu tutulmaması, gerekli niteliklere sahip danışma kurulu üyelerini bulma konusunda yaşanan ve yukarıda da ifade edilen sıkıntıyı aşma konusunda yardımcı alabilecek bir yöntem olarak düşünülmektedir.

### 3.5.2. Danışma Kurullarının Görev ve İşlevleri

Danışma kurullarının görevleri ile ilgili olarak öncelikle bu alanda standartlar belirleyen uluslararası kuruluşların düzenlemelerine bakmakta fayda vardır. AAOIFI tarafından yayımlanan 1 numaralı governance standartında<sup>211</sup> danışma kurullarının görevlerinin ne olduğuna yer verilmiştir. Bu standart faizsiz bankalar açısından yorumlandığında, danışma kurullarının faizsiz bankaların faaliyetlerinin faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uygun olduğu yönünde güvence vermek amacıyla bu faaliyetleri değerlendirmek ve izlemekle görevli olduğu ifade edilmektedir. Yine IFSB tarafından yayımlanan prensiplerde<sup>212</sup> danışma kurullarının faizsiz bankalar tarafından sunulan ürün ve hizmetlerin faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uygun olduğu yönünde güvence verme görev ve sorumluluğu olduğu ifade edilmektedir.

Danışma kurullarının temel görevleri yukarıda da yer verildiği gibi faizsiz bankaların ürün ve hizmetleri ile tüm işlemlerinde faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uygun şekilde hareket etmelerini sağlamaktır. Bu kapsamda danışma kurullarının iç kontrol ve danışmanlık olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır.<sup>213</sup> İç kontrol işlevi olarak, bazı ülkelerde danışma kurulu tarafından görevlendirilen kişi veya kişilerce ilgili faizsiz bankada yapılan işlemler faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uyum açısından incelenmekte ve sonuçlar danışma kurullarına raporlanmaktadır. Danışma kurulları da bu raporlar üzerinden bankanın uyum düzeyi ile ilgili değerlendirmelerini oluşturmakta, ayrıca banka yönetimlerine uyum düzeyini artırmak amacıyla öneriler sunmaktadırlar. Danışma kurullarının kontrol işlevinin dışında diğer görevi olan danışmanlık görevi uygulamada en önemli işlevleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Banka yöneticileri ve çalışanları uygulamada karşılaştıkları faizsiz bankacılık ilke ve prensipleri ile ilgili soru ve sorunlarını

<sup>211</sup> AAOIFI, Accounting..., a.g.e., Governance Standard No. (1) 'Shari'a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report' başlıklı standardın 2 numaralı fıkrası.

<sup>212</sup> IFSB, Guiding...,a.g.e., 10 numaralı prensip, s. 7.

<sup>213</sup> Yanpar, a.g.e., s. 111.

danışma kurullarına iletmekte ve danışma kurullarından alınan cevaplara göre uygulamalar şekillendirilmektedir. Schoon ise danışma kurullarının görevlerini danışmanlık, denetim ve onay olmak üzere üç başlık altında toplamış ve yukarıda ifade edilen iki temel işlevin yanında onay işlevini de saymıştır.<sup>214</sup> Yeni bir ürün veya hizmet sunulacağı zaman danışma kurulu onayı alınmaktadır. Danışma kurulu tarafından ürün veya hizmetle ilgili değişiklik talepleri olursa bunlar gerçekleştirildikten sonra ürün veya hizmet müşterilere sunulmaya başlanmakta, onay veya uygunluk verilmemesi halinde ise bu ürün veya hizmet müşterilere sunulmamaktadır.<sup>215</sup>

Birçok ülkede danışma kurullarına bu temel işlevlerin dışında ilgili faizsiz bankaların zekatlarını hesaplamak gibi görevler de verilmektedir. Ayrıca faizsiz bankacılık ilke ve prensipleri konusunda banka personelinin eğitilmesi için eğitim programlarının hazırlanması ve personele eğitimler verilmesi süreçlerine danışma kurulu üyeleri aktif olarak katılmaktadırlar. Sektör geliştikçe danışma kurullarının görev ve sorumlulukları da genişlemektedir. Danışma kurulları bu işlevlerinin yanında artık ürün gelişimi ve inovasyon gibi süreçlerin içinde de yer almaktadırlar.<sup>216</sup>

Danışma kurullarının bankaların yıllık faaliyet raporları için görüş oluşturmak ve rapor hazırlamak gibi bir işlevleri bulunmamakla birlikte faizsiz bankaların yıllık faaliyet raporlarında danışma kurulları tarafından hazırlanan raporlara da yer verilmektedir. Bu yöntem özellikle Malezya'daki bazı bankalar<sup>217</sup> tarafından kullanılmaktadır.

Danışma kurulları tarafından ürün ve hizmetlerle ilgili verilen görüşler “fetva” olarak isimlendirilmektedir. Verilen fetva ile bir ürün veya hizmete onay veriliyorsa bu onay o ürünle ilgili bir sertifika niteliği taşımakta ve bu sertifika ürün veya

---

<sup>214</sup> Schoon, **a.g.e.**, ss. 137-139.

<sup>215</sup> Teoride durum böyle olmasına rağmen gerçek durumda farklılıklar olabilmektedir. Rammal, **a.g.e.**, s. 8.'den I. Warde, **The Role of Shari'ah Boards: A Survey**, IBPC Working Paper, San Francisco, 1998'de İslami finansal kuruluşlara yönelik yapılan bir anketin sonuçlarından bahsedilerek danışma kurullarınca yapılan incelemelerin rutin bir konu olarak ele alındığı, bir çok durumda finansal kuruluşların yönetimleri tarafından verilen kararların danışma kurullarınca onaylandığı ifade edilmektedir.

<sup>216</sup> Laldin, **a.g.e.**, s. 340.

<sup>217</sup> Besar, **a.g.e.**, s. 296'den örnek olarak Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) ve Bank Muamalat Malaysia Berhad (BMMB).



hizmetin topluma sunularak pazarlanabilmesi için gerekli bir unsur olarak kabul edilmektedir.<sup>218</sup> Danışma kurulları görevlerini yerine getirirken sadece çalıştıkları faizsiz bankanın yönetim kuruluna, ortaklarına karşı sorumluluk duymamaktadırlar. Kendilerine güvenen ve faizsiz olduğunu düşündükleri ürün ve hizmetleri satın alan müşterilere karşı da sorumlulukları bulunmaktadır. Müşterilere karşı sorumluluk bilinci doğrultusunda, faizsiz bankaların sundukları ürün ve hizmetlerle ilgili verdikleri sertifika niteliğindeki bu fetvalar söz konusu ürün veya hizmetlerin faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uygun şekilde geliştirildiği ve uygulandığı konusunda müşterilere güvence vermektedir.

Danışma kurullarının yerine getirdikleri işlevler bazı açılardan iç ve dış denetçilere benzemektedir.<sup>219</sup> Danışma kurulları faizsiz bankalar tarafından yapılan faaliyetlerin faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uygunluğu açısından değerlendirmeler yapmakta ve ilgili alanlarda uyumun artırılması vb amaçlarla banka yönetimlerine danışmanlıkta bulunmaktadır. Bu açıdan yaptıkları iç denetim fonksiyonuna benzemektedir. Ayrıca ortaklar, müşteriler ve yasal otoriteler gibi banka dışındaki kişi ve gruplar banka ile ilgili değerlendirmelerinde ve yatırım kararlarında danışma kurullarının uyumla ilgili görüşlerini kullanmaktadırlar. Bu açıdan da yerine getirdikleri işlev dış denetim, bağımsız denetim fonksiyonuna benzemektedir.

Tüm yeni ürün ve hizmetlerin incelenmesi danışma kurullarının görevleri arasında bulunduğu için bu ürünlerin faiz içerip içermediği ile ilgili değerlendirmeler yapma ve karar verme süreci gerekli bilgilere sahip olma yanında finansal kavramları bilme, bu alanda yeni gelişmeleri takip etme yetkinlikleri de gerektirmektedir. Danışma kurulu üyeleri faizsiz bankacılık ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalarak İslam felsefesini çağdaş problemlere uygulayabilmek için kendilerini sürekli güncel tutmalı ve değişen finansal iklime ayak uydurabilmelidirler.<sup>220</sup> Danışma kurullarının görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirebilmeleri için yönetimle yakın çalışarak sıkı bir işbirliği tesis etmesi de zorunludur. Bu anlamda danışma kurulları ürün

<sup>218</sup> DeLorenzo, **a.g.e.**, s. 400. Literatürde fetva riski kavramından da bahsedilmektedir. DeLorenzo tarafından fetva riski, verilen fetvanın gerekli detaylara sahip olmaması, çok detaylı olması veya farklı yorumlara ve yanlış anlaşılmaya müsait olması nedeniyle sadece özel uzmanlığı olan kişiler tarafından anlaşılabilmesi ve uygulayıcılar tarafından anlaşılabilmesi/yanlış anlaşılması olarak ifade edilmiştir.

<sup>219</sup> Rammal, **a.g.e.**, s. 26.

<sup>220</sup> Abdul Majid, **a.g.e.**, s. 147-148.

geliştirme, hukuk, iç denetim, mali işler ve uyum gibi departmanlarla yakından çalışmalı ve yeni sunulacak ürün ve hizmetleri faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde geliştirmek ve var olan ürün ve hizmetlerdeki eksiklikleri gidermek için ilgili iş birimleri tarafından neler yapılması gerektiğini içeren görüş ve önerilerini ilgili departmanlara iletmelidir.

### 3.5.3. Danışma Kurullarının İşleyişi

Danışma kurullarının işleyişleri ile ilgili olarak uluslararası düzenlemelerde genel kurallardan bahsedilmiş ve iç işleyiş ile ülke içerisindeki yapılanma konusunda ülkelerin kendilerine özgü dinamiklerin etkisiyle farklı uygulamaları benimseyebileceği kabul edilmiştir.

AAOIFI tarafından oluşturulan standartlara göre yönetim kurulu önerisi ile genel kurul tarafından atanacak olan danışma kurulu üyeleri ile yönetim arasında çalışma şartları ve prensipleri ile ilgili anlaşma sağlanması ve bu şartlara danışma kurulu üyelerinin atanmasına ilişkin görev yazılarında yer verilmesi gerekmektedir. Atama kararlarında olduğu gibi, danışma kurulu üyelerinin görevlerine yönetim kurulunun önerisi üzerine banka genel kurulu tarafından son verilebilir. Banka ortakları veya yöneticileri danışma kurulu üyesi olarak görev alamazlar.

Danışma kurullarının konumlandırılması ve işleyişi ile ilgili çeşitli uygulamalar görülmektedir. Bazı ülkelerde denetim otoriteleri tarafından merkezi bir danışma kurulu oluşturulması yöntemi tercih edilmektedir. Bu merkezi danışma kurulları için farklı isimler kullanılsa da<sup>221</sup> bunların hepsi ülkede faizsiz finans prensipleri ile ilgili en üst otorite olarak görev yapmak şeklinde ortak bir fonksiyona sahiptir.<sup>222</sup> Kuveyt'teki düzenleme buna örnek olarak verilebilir. Kuveyt bankacılık hukukuna göre<sup>223</sup> danışma kurullarının varlığı, oluşumu, görevleri ve yetkilerine ilişkin esasların bankaların ana sözleşmelerinde ve bankalar tarafından yapılan diğer düzenlemelerde yer alması gerekmekte, ayrıca danışma kurullarında görüş

<sup>221</sup> Shari`ah Advisory Council, National Fatwa Council ve High Shari`ah Board gibi isimler kullanılmaktadır.

<sup>222</sup> IFSB, Guiding...**a.g.e.**, 13 numaralı prensip, s. 7.

<sup>223</sup> Central Bank of Kuwait, Law No. 32 of The Year 1968 Concerning Currency, the Central Bank of Kuwait and the Organization of Banking Business, 93. madde, <http://www.cbk.gov.kw>, (Erişim Tarihi: 11.12.2016)

oluştururken islam hukuku uygulamaları ile ilgili danışma kurulu üyeleri arasında görüş ayrılığı olması durumunda konunun banka yönetim kurulu tarafından ülkedeki nihai otorite olan Evkaf ve İslami İşler Bakanlığı'ndaki Fetva Kurulu'na iletilmesi gerekmektedir. Görüldüğü gibi Kuveyt'te kamu kurumu niteliğinde bir üst otorite şeklinde Fetva Kurulu oluşturulmuş ve ülkede standartlaşmayı sağlamak ve bankaların faizsiz bankacılık prensiplerine uygun hareket etmelerini sağlamak adına bu kurul tarafından verilen kararların nihai olarak bankalar için bağlayıcı olması sağlanmıştır. Malezya'da da merkezi bir danışma kurulu oluşturulması yöntemi tercih edilmiştir. Malezya Merkez Bankası tarafından ülkedeki faizsiz bankaların faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde çalışmalarını sağlamak amacıyla iki ayaklı bir yapı uygun görülmüştür.<sup>224</sup> Bu kapsamda faizsiz bankaların bünyelerinde bulunan danışma kurullarının yanısıra Merkez Bankası bünyesinde merkezi bir danışma kurulu (The Shariah Advisory Council of Bank Negara Malaysia) oluşturulmuştur.

Bazı ülkelerde ise denetim otoriteleri merkezi bir danışma kurulu oluşturma yöntemini tercih etmemektedir. Türkiye, faizsiz bankaların faaliyet gösterdiği, ancak merkezi bir danışma kurulunun oluşturulmadığı ülkelere örnek gösterilebilir. Türkiye'de üst kurul olarak merkezi bir danışma kurulu yoktur. Bunun da ötesinde yasal olarak faizsiz bankalar için danışma kurulu oluşturma zorunluluğu da bulunmamaktadır. Ancak bu durum teamül haline geldiğinden ve faizsiz bankalar tarafından bir gereklilik olarak düşünüldüğünden Türkiye'de faaliyet gösteren tüm faizsiz bankalarda danışma kurulları bulunmaktadır.

Danışma kurullarının karar verme şekilleri ve iç işleyişleri gibi alanlarda genel olarak standart uygulamalar yoktur. Bazı bankalar danışma kurullarına soruların iletilmesi, bunların görüşülerek kararlar alınması, karar alma yöntemleri ve alınan bu kararların duyurulması vb hususlarda iç düzenlemeler yapmaktadır. Diğer bazı bankalarda ise bu konuda yazılı iç düzenlemeler bulunmamakta, sadece danışma kuruluna sorulacak soruların bankada görevli bir kişi veya birim tarafından ilgili danışma kurulu üyelerine iletilmesi ve alınan cevabın muhataplarına aktarılması gibi bir süreç işletilmektedir.

---

<sup>224</sup> **Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions** (updated 2010/10/26), <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

### 3.6. DÜNYADA FAİZSİZ BANKALARIN DENETİMİNE İLİŞKİN ÖRNEK ÜLKE İNCELEMELERİ

Dünyada faizsiz bankacılık sisteminin uygulandığı ve faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerde söz konusu bankaların faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu bir şekilde faaliyetlerine devam etmelerini sağlamak için farklı yasal çerçeve ve yapısal modeller benimsenmiştir.

Faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkeler incelendiğinde yasal altyapı ve finansal regülasyon açısından 3 farklı modelin uygulandığı görülmektedir. 1) Sadece faizsiz bankacılığın olduğu model (Fully Islamic). Bu modelde ülkede sadece faizsiz bankaların faaliyet göstermesine izin verilmekte, konvansiyonel bankalar bulunmamaktadır. 2) İkili bankacılık modeli (Dual Regulation). Bu modelde hem faizsiz bankalar hem de konvansiyonel bankalar birlikte faaliyet göstermekte fakat farklı kanunlara ve regülasyonlara tabi olmaktadır. 3) Tek düzenlemenin olduğu model (Single Regulation). Bu modelde faizsiz bankalar için ayrı kanunlar bulunmamakta, faizsiz bankalar da konvansiyonel bankaların tabi oldukları düzenlemelere tabi olmaktadır.<sup>225</sup>

Birinci modelin uygulandığı ülkelere İran örnek olarak verilebilir. İran faizsiz bankacılığa dayalı bir bankacılık modeli kurmuştur. Ülkede sadece faizsiz bankalar faaliyet göstermektedir. Sudan ve Pakistan da sadece faizsiz bankacılığın uygulandığı modele geçme konusunda çeşitli adımlar atmışlar ve bu modeli bir süre uygulamışlardır. Ancak daha sonra faizsiz bankacılık ve konvansiyonel bankacılığın birlikte uygulandığı modele geçmişlerdir.<sup>226</sup>

Birçok ülkede tekli bir yapı yerine ikinci ve üçüncü modeldeki gibi faizsiz bankacılık ile konvansiyonel bankacılığın birlikte uygulandığı faizsiz bankacılık hizmetinin ayrı bankalar veya konvansiyonel bankalar içinde özel çerçeveler şeklinde müşterilere sunulduğu bir sistem tercih edilmektedir. Bununla birlikte faizsiz

---

<sup>225</sup> Schoon, **a.g.e.**, ss. 145-146.

<sup>226</sup> Abdul Majid, **a.g.e.**, s. 123.

bankacılık ile konvansiyonel bankacılığın birlikte uygulandığı ülkelerde de özellikle yasal çerçeve ve kullanılan denetim modeli açısından ülkeler bazında farklı uygulamalar görülmektedir. İkinci modele örnek olarak verebileceğimiz Malezya ve Endonezya gibi ülkelerde dual yapı tercih edilerek faizsiz bankacılık için ayrı bankacılık kanunları çıkarılmıştır. Bu ülkelerde faizsiz bankaların faaliyetlerini faizsiz bankacılık faaliyetlerine uygun bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak için faizsiz bankalara özgü ayrı yasal düzenlemeler ve regülasyonlar yapmak suretiyle çeşitli denetim modelleri ve yönetim uygulamaları oluşturulmuştur. Buna karşın üçüncü modele örnek olarak verebileceğimiz Suudi Arabistan, Türkiye ve İngiltere gibi ülkelerde faizsiz bankalar için ayrı yasal ve iktisadi düzenlemeler yapılmamış, faizsiz bankaların konvansiyonel bankalar ile aynı yasal mevzuata ve regülasyonlara tabii olarak faaliyetlerine devam etmeleri tercih edilmiştir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda inisiyatif tamamıyla faizsiz bankalara bırakılmış, mevzuatta bu amaca hizmet edecek herhangi bir yapısal modele yer verilmemiştir.

Faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerde faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamak amacıyla bankaların bünyelerinde bazı bağımsız organların oluşturulması genel bir yaklaşım olarak benimsenmektedir. Bankalardaki kurumsal yönetim yapısının bir parçası olan bu organlar danışma kurulları (shari'ah boards, shariah supervisory boards vb) ve faizsiz bankacılık uyum denetimi birimleridir (shariah audit, shariah review units vb).<sup>227</sup>

Danışma kurullarının faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda üstlendikleri misyon oldukça önemli hale gelmiştir. Bu durum faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerde danışma kurullarının önemini artırmış ve bu ülkelerde oluşturulan yapısal modellerde merkezi danışma kurulları ile faizsiz bankalar nezdindeki danışma kurullarına ve bunların ilişkilerine yer verilmiştir. Ülkelerin kendi özel durumları ve yerel ihtiyaçlar doğrultusunda uygulanan kurumsal yönetim modelleri farklılık göstermektedir. Bu noktada dünya genelinde iki farklı yaklaşımın uygulandığı görülmektedir.<sup>228</sup> İlk yaklaşımda bir üst organ olarak merkezi bir danışma kurulu ile bundan ayrı olarak faizsiz bankaların kendi bünyelerinde oluşturdukları danışma kurulları bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre merkezi danışma

---

<sup>227</sup> Grais, **a.g.e.**, s. 6.

<sup>228</sup> Laldin, **a.g.e.**, s. 347.

kurulunun oluşturulduğu yere göre iki farklı uygulama görülmektedir. Malezya, Pakistan gibi ülkeler merkez bankası altında merkezi danışma kurulunu oluşturmuşlardır. Buna karşın Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler merkezi danışma kurulunu merkez bankası altında değil evkaf ve İslami işler bakanlıkları gibi çeşitli bakanlıklar altında oluşturmayı tercih etmişlerdir. İkinci yaklaşımda ise merkezi bir danışma kurulu bulunmamakta, sadece faizsiz bankalar kendi bünyelerinde danışma kurulları oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla ilk yaklaşımdan farklı olarak burada bir üst otorite bulunmamaktadır. Suudi Arabistan bu yaklaşımı benimseyen ülkeler arasındadır.

Son yıllarda faizsiz bankacılığın uygulandığı ülkelerde danışma kurulları ile buralarda görev yapan İslam hukuku uzmanlarının sistem içinde üstlendikleri görevleri resmi hale getirmeye ve bu yapıları kurumsallaştırmaya yönelik bir trend benimsenmiştir. Bu kapsamda çeşitli ülkelerde faizsiz bankacılığa ilişkin kurumsal yönetim çerçeveleri (Sharia'ah governance) oluşturulmuştur.<sup>229</sup> Malezya, Katar ve Pakistan gibi ülkeler faizsiz bankacılığa ilişkin olarak faizsiz bankacılık faaliyetinde bulunan tüm bankalar için geçerli olan ve resmi, yasal statüsü bulunan kurumsal yönetim çerçeveleri oluşturmuşlar ve bu resmi dokümanlarda danışma kurullarının yapısı, karar verme şekilleri, üyelerin seçimi, üyelerin nitelikleri, bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını korumaya yönelik ilkeler vb birçok hususa yer vermişlerdir. Buna karşın Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ülkeler bu konuda herhangi bir düzenleme yapmamayı tercih etmişlerdir. Bu durum söz konusu ülkelerdeki faizsiz bankalarda danışma kurulları bulunmadığı anlamına gelmemekle birlikte inisiyatifin tamamen banka yönetimlerine bırakılmasına, faizsiz bankacılık uzman ve danışmanları ile faizsiz bankacılık uyum denetimi yapan denetçilerin herhangi bir rehber dokümana sahip olmamalarına ve faizsiz bankalarda bu konuda standart bir uygulamanın olmaması nedeniyle sektörel anlamda çeşitli karışıklıklara neden olmaktadır.

Faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerde danışma kurulları ile birlikte faizsiz bankacılık uyum denetimi ve incelemesi yapan birimlerin varlığı da genel bir trend olarak görülmektedir. Bu birimlerin konumlandırılması ile ilgili birkaç yaklaşım bulunmaktadır. Faizsiz bankacılık uyum denetimi yapan birimlerin banka içinde bağımsız, ayrı birimler olmaları, bu birimlerin bankalarda bulunan iç denetim

---

<sup>229</sup> Laldin, **a.g.e.**, s. 345.

birimlerinin altında bu birimlere bağılı olarak ayrı bir servis şeklinde faaliyet göstermeleri ve faizsiz bankacılık uyum denetimi işinin outsource edilmesi. Bu konudaki genel eğilim bankaların içinde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ve incelemesi yapan birimlerin bulunması ancak bu organın iç denetim biriminin bir parçası olması veya ayrı bir birim olması yönündeki kararın bankaların kendi dinamikleri de dikkate alınarak banka yönetimlerine bırakılması şeklindedir.

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlama noktasında bu alandaki uluslararası standartlar da bazı ülkeler tarafından kullanılmaktadır. Faizsiz bankacılık alanında uluslararası standartlar yayımlayan kuruluşlardan özellikle AAOIFI tarafından yayımlanan faizsiz bankacılık uygulama standartları ve denetim standartları gibi standartlar bazı ülkeler tarafından tamamıyla alınıp uygulanmakta bazıları tarafından ise kendi ülkelerine adapte edilmek suretiyle uygulanmaktadır. Faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerin bir kısmında ise uluslararası standartlar kullanılmamaktadır.

Aşağıda Tablo 3.2’de dünya genelinde faizsiz bankacılık sisteminden en fazla pay alan ülkeler ile Türkiye’de bulunan yapısal modeller ve denetim uygulamaları ülke bazında ayrı ayrı özetlenmiş ve sonrasında söz konusu ülkeler başlıklar altında detaylı incelenmiştir. Tablo 3.2’de de görüldüğü gibi bazı ülkeler faizsiz bankacılık ile ilgili ayrı kanunlar çıkarmayı veya bankacılık kanunu içinde faizsiz bankacılık için özel bölümler oluşturmayı tercih etmiştir. Yine birçok ülke faizsiz bankacılığa ilişkin kanun düzeyinde olmasa bile özel regülasyonlar ve kurumsal yönetim çerçeveleri oluşturmuşlardır. Bu noktada Suudi Arabistan ve Türkiye’nin ana trendin dışında hareket ettikleri dikkati çekmektedir.

**Tablo 3.2 Ülke Bazında Yapısal Modeller ve Denetim Uygulamaları**

	Bahreyn	B.A.E.	Katar	Kuveyt	Malezya	Pakistan	Suudi Arabistan	Türkiye
Merkezi Danışma Kurulu / Üst Kurul	✓ (NSAB)	✓ (HSA)	✓ (SSC)	✓ (Fatwa Board)	✓ (SAC)	✓ (SB)	X	X
MDK/Üst Kurul Hangi Kuruma Bağlı	Central Bank of Bahrain	Ministry of Justice and Islamic Affairs	Ministry of Awqaf and Isl. Affairs	Ministry of Awqaf and Isl. Affairs	Bank Negara Malaysia	State Bank of Pakistan	-	-
Faizsiz Bankaların Danışma Kurulları*	✓ (SSB)	✓ (SSA)	✓ (SSB)	✓ (SSB)	✓ (SC)	✓ (SB)	✓	✓
Danışma Kurulu Üye Sayısı	En az 3	En az 3	En az 3	En az 3	En az 5	En az 3	-	-
DK Üyelerini Kim Atar	YK / GK	-	YK / GK	YK / GK	YK	YK	-	-
Atama Öncesi Yasal Mercii Onayı	X	✓	✓	✓	✓	✓	-	-
DK Raporunun Yıllık Faaliyet Raporunda Yer Alması	X	X	✓	✓	✓	✓	X	X
DK Üyelerinin Diğer Banka DK'larında Görev Yapmalarına İlişkin Sınırlama	X	X	X	X	✓	✓	X	X
Bankacılık Kanunundan Ayrı Faizsiz Bankacılık / Finans Kanunu	X	✓	X	X	✓	X	X	X
Bankacılık Kanununda Faizsiz Bankacılık İçin Ayrı Bölüm	X	-	X	✓	-	X	X	X
Faizsiz Bankacılık Kurumsal Yönetim Çerçevesi	✓	X	✓	X	✓	✓	X	X
Faizsiz Bankacılık Uyum Denetimi Birimi	✓	X	✓	✓	✓	✓	X	X
Denetim Biriminden Ayrı Faizsiz Bankacılık Uyum/Kontrol Birimi	✓	X	X	X	✓	✓	X	X
AAOIFI Standartlarının Kullanımı	✓	X	✓	X	X	✓	X	X

\* Suudi Arabistan ve Türkiye'de faizsiz bankaların danışma kurulu oluşturmalarına yönelik herhangi bir yasal, idari zorunluluk bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu iki ülkede de faizsiz bankaların bünyelerinde danışma kurulları bulunmaktadır.



### 3.6.1. Malezya

Dünyada faizsiz bankacılık alanında en gelişmiş ülkelerden birisi olan Malezya’da faizsiz bankacılık ve finansla ilgili özel bir kanun (İslami Finansal Hizmetler Kanunu) bulunmaktadır.<sup>230</sup> Faizsiz bankacılık ve konvansiyonel bankacılık olmak üzere ikili (dual) bankacılık sistemine sahip olan Malezya faizsiz bankacılıkla ilgili en gelişmiş kurumsal yönetim çerçevesini oluşturan ülkedir. Bu kurumsal yönetim çerçevesinin oluşturulması ve uygulanması açısından Malezya merkez bankası (Bank Negara Malaysia) çok önemli bir işleve sahiptir.

Malezya merkez bankası tarafından ülkede faizsiz bankacılık ve sigortacılıkla ilgili en üst otorite olarak 1997 yılında merkezi danışma kurulu (Shariah Advisory Council-SAC) kurulmuştur.<sup>231</sup> Malezya Merkez Bankası Kanunu’nda<sup>232</sup> merkezi danışma kurulu için ayrı bir bölüm oluşturularak bu kurula yasal statü sağlanmış olup burada söz konusu kurulun görev, yetki ve sorumlulukları ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Merkez bankası bünyesinde faaliyet gösteren merkezi danışma kurulu faizsiz bankacılık, faizsiz finans ve takafül ile ilgili ülkedeki en üst kurum olarak faaliyet göstermekte ve bu alanlardaki ürünlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu olup olmadıkları konusunda karar vermektedir. Kurul, İhtilafli alanlarda nihai kararı verici en üst organ konumunda bulunmaktadır. Merkezi danışma kurulu tarafından verilen kararlar sadece faizsiz bankalar için değil faizsiz bankacılık ile ilgili konularda karar verecek olan mahkemeler ve tahkim heyetleri için de bağlayıcı niteliktedir.

Malezya’da yasalarda yer verilen düzenlemeler dışında merkez bankası tarafından faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlama adına temel bazı regülasyonlar yapılmıştır. Bu kapsamda 2005 yılında faizsiz finansal kuruluşlardaki danışma kurullarına ilişkin rehber<sup>233</sup> ve 2011 yılında faizsiz finansal kuruluşlar için

<sup>230</sup> Malaysia Islamic Financial Services Act 2013, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

<sup>231</sup> Venardos, **a.g.e.**, s. 123.

<sup>232</sup> Central Bank of Malaysia Act 2009, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 14.01.2017), Part 7, “Shariah Advisory Council” başlıklı birinci bölüm, 51-58 arası maddeler.

<sup>233</sup> Guidelines on the Governance of Shariah Committee for the Islamic Financial Institutions, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

kurumsal yönetim çerçevesi<sup>234</sup> dokümanları hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır.

Ülkedeki faizsiz bankaların danışma kurulu<sup>235</sup> oluşturmaları yasal bir zorunluluktur. Merkez bankası bünyesindeki merkezi danışma kurulu üst organ ve faizsiz bankalar nezdindeki danışma kurulları ise daha alt düzeyde olmak üzere danışma kurulları arasında hiyerarşik bir ilişki tesis edilmiştir. Faizsiz bankaların bünyelerindeki danışma kurulları merkezi danışma kurulunu tamamlayıcı bir rol oynamaktadırlar. Herhangi bir faizsiz bankanın danışma kurulunun verdiği fetva veya karar ile merkezi danışma kurulu kararı arasında farklılık olması halinde merkezi danışma kurulunun verdiği karar geçerli olmakta ve uygulanmaktadır.

Faizsiz finansal kuruluşlar için hazırlanan kurumsal yönetim çerçevesinde danışma kuruluna üyelerin seçilmesi, atanması, görevden ayrılmaları, sahip olmaları gereken nitelikler, danışma kurullarının yapısı, toplantıların sıklığı, karar alma süreçleri vb hususlarda çok detaylı düzenlemeler yapılmıştır. Özet olarak şu hususlar dile getirilebilir. Faizsiz bankalardaki danışma kurulu en az 5 üyeden oluşur. Seçilecek üyelerin İslam fıkhı ile ilgili yeterli bilgi, tecrübe ve uzmanlığa sahip olması gerekir. Üyeler banka yönetim kurulu tarafından atanır ve süre bitiminde tekrar seçilebilirler. Yönetim kurulu ataması öncesinde merkez bankasının yazılı onayının alınması gerekir. Danışma kurulu üyelerinin göreve tekrar atanması, istifası ve görevden alınması kararlarını da merkez bankasının onayını almak şartıyla yönetim kurulu verir. Danışma kurulu üyelerinden birisi yönetim kurulu ile danışma kurulu arasında köprü görevi görmek üzere yönetim kurulu üyesi olarak atanabilir. Danışma kurulu faaliyetleri ile ilgili banka içinde hazırladığı raporları banka yönetim kuruluna sunar.

Malezya'da çıkar çatışmasını engellemek ve bilgi mahremiyeti ile gizlilik konusunda ihtiyatlı olmak adına danışma kurulu üyelerinin görevlendirilmeleri ile ilgili bazı sınırlamalar getirilmiştir. Merkezi danışma kurulu üyeleri faizsiz bankaların danışma kurullarında görev yapamazlar. Aynı şekilde bir faizsiz bankada

---

<sup>234</sup> Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

<sup>235</sup> Malezya'da faizsiz bankalar tarafından oluşturulan danışma kurulları 'Shariah Committee' olarak isimlendirilmektedir.

görev yapan danışma kurulu üyesi aynı zamanda başka bir faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapamaz.

Faizsiz bankalar faizsiz bankacılıkla ilgili tüm konuları danışma kurullarına götürmek ve danışma kurullarının verdikleri kararları uygulamak zorundadırlar. Tüm ürün ve hizmetleri ile ilgili de danışma kurulunun onayını almaları, danışma kurulu üyelerinin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için kendilerine gerekli her türlü kaynağı sağlamaları ve tüm bilgi, belge ve kayıtlara sınırsız bir şekilde ulaşmalarına imkan vermeleri gerekmektedir.

Danışma kurullarının bankalarda faizsiz bankacılıkla ilgili konularda bir denetim ve gözetim rolüne sahip olmaları beklenir. Bu denetim ve gözetim rolü ilgili birimler tarafından yapılan faizsiz bankacılık uyum denetimi fonksiyonu sayesinde gerçekleştirilir. Danışma kurulları tarafından gerçekleştirilen denetim ve gözetim sonucunda bankanın faizsiz bankacılık prensiplerine uyum düzeyi ile ilgili bir rapor hazırlanır ve hazırlanan bu rapora bankanın yıllık faaliyet raporunda yer verilir.

Ülkede faaliyet gösteren faizsiz bankaların, bankada gerçekleştirilen operasyonların faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla tüm faaliyetlerini kapsayacak şekilde uçtan uca bir iç kontrol mekanizması kurmaları gerekmektedir. Bankaların tüm faaliyetleri ve operasyonlarına ilişkin düzenli olarak faizsiz bankacılık konusunda uzman, nitelikli personeller tarafından faizsiz bankacılık incelemeleri (shariah review) ve değerlendirmeleri yapılması gerekmektedir.

Faizsiz bankalar tarafından faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamak adına güçlü ve etkin bir iç kontrol sistemi oluşturulup oluşturulmadığına ilişkin olarak bağımsız ve tarafsız bir güvence verilmesi gerekmektedir. Bu güvence faizsiz bankacılık uyum denetimi (shariah audit) fonksiyonu tarafından verilir. Faizsiz bankalarda faizsiz bankacılıkla ilgili yeterli bilgi ve eğitime sahip denetçiler tarafından belirli periyotlarla denetimler yapılır ve denetimler sonucunda elde edilen bulgu ve sonuçlara göre değerlendirme raporları hazırlanır. Bankanın tüm faaliyet alanları denetim kapsamında olmalıdır. Küçük bankalarda banka tarafından faizsiz bankacılık uyum denetimi işi outsource yoluyla dış denetim firmalarından da sağlanabilir.

### 3.6.2. Suudi Arabistan

Dünyada faizsiz bankacılık sektörü içinde en büyük payı alan Suudi Arabistan'da hükümet ve finansal düzenlemeleri yapan kurumlar faizsiz bankacılığa özel yasal düzenlemeler yapmayarak serbest bir yaklaşım benimsemiş ve bu alanı tamamen ilgili faizsiz bankaların yönetimlerinin inisiyatiflerine bırakmıştır. Ülkede merkez bankasına bağlı olarak oluşturulmuş merkezi bir danışma kurulu bulunmamasının yanı sıra faizsiz bankaların kendi bünyelerinde danışma kurulları oluşturulmasına yönelik de bir regülasyon ve yasal zorunluluk bulunmamaktadır. Yasal bir zorunluluk olmamakla birlikte ülkedeki faizsiz bankalarda danışma kurulları bulunmaktadır.<sup>236</sup>

Danışma kurulları ile ilgili yasal bir regülasyon bulunmamasının doğal sonucu olarak bu kurulların çalışma esas, görev ve sorumlulukları ile buralarda görev yapacak kişilerin sahip olmaları gereken niteliklerle ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Herhangi bir faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapan İslam hukuku uzmanının diğer banka veya bankaların danışma kurullarında görev yapmalarını engelleyecek yönde bir kısıtlama da bulunmamaktadır.

### 3.6.3. Bahreyn

Ülkede faizsiz bankalarla ilgili düzenlemeleri yapan ve bankaları denetleyen kurum Merkez Bankası (Central Bank of Bahrain-CBB)'dir. Merkez bankası tarafından yapılan düzenlemeler ile ülkede faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda etkin mekanizmalar kurulmaya çalışılmaktadır.

Merkez bankası, konvansiyonel bankalar, faizsiz bankalar, semaye piyasaları ve sigortacılık sektörü gibi alanlarda ayrı düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemelere merkez bankası tarafından yayımlanan Mevzuat Kitabında (CBB

---

<sup>236</sup> Humayon A. Dar ve Wan Nursofiza Wan Azmi, "Shari'ah Governance Regimes in the Gulf Cooperation Council Countries: A Comparative Study", Mehmet Asutay ve Abdullah Q. Turkistani (der.), **Islamic Finance Political Economy, Values and Innovation**, Berlin: GerlachPress, 2015, s. 69.

Rulebook)<sup>237</sup> yer verilmekte olup faizsiz bankalarla ilgili düzenlemeler bu kitabın ikinci bölümünde (Volume 2) yer almaktadır. Bu kitapta üst seviye standartların ve kontrollerin (high level standards-high level controls) yer aldığı kısımda HC-9 numaralı prensip ile faizsiz bankaların uymaları gereken denetim yapısı ile ilgili bazı kurallar konulmuştur. Bu kurallara göre ülkede faaliyet gösteren her faizsiz banka, faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamak amacıyla en az üç İslam hukuku uzmanından oluşan bağımsız bir danışma kurulu<sup>238</sup> kurmak zorundadır. Bu danışma kurullarının oluşum ve işleyişinde AAOIFI tarafından yayımlanmış olan 1 ve 2 numaralı governance standartlarına<sup>239</sup> uygun hareket edilmelidir. Faizsiz bankalar, AAOIFI tarafından yayımlanmış olan muhasebe standartlarına ve AAOIFI Danışma Kurulu'nun (Shari'a Board) karar ve mütalaalarına da uyum sağlamalıdır. Tüm bu hususlara ilişkin bankanın uyum düzeyini incelemek üzere ayrı bir denetim fonksiyonu (Shari'a review) oluşturulması zorunludur. Bu denetim fonksiyonu AAOIFI tarafından yayımlanmış olan 3 numaralı governance standardına<sup>240</sup> uyumlu bir şekilde yerine getirilmelidir. Faizsiz bankacılığa ilişkin uyumu inceleyecek olan denetim bölümü ayrı bir bölüm, departman olarak konumlandırılmak zorunda değildir. Bu bölüm, faizsiz bankalardaki iç denetim birimlerinin içinde yer alabilir.

AAOIFI tarafından yayımlanan standartlara ülkede faaliyet gösteren faizsiz bankalar tarafından uyulması zorunludur. Bu konuda Merkez bankası tarafından Şubat 2014'de ülkedeki tüm faizsiz bankalara gönderilen direktifte AAOIFI standartlarının faizsiz bankalar tarafından birer rehber, kılavuz gibi değerlendirilemeyeceği, bu standartlara tamamıyla uyumun zorunlu olduğu, faizsiz bankalarda bulunan ve faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu denetlemekle görevli denetim bölümleri ile danışma kurullarının da ilgili bankalar tarafından faizsiz bankacılık prensiplerine ve AAOIFI faizsiz bankacılık uygulama standartlarına (AAOIFI Shari'a Standarts) uyulduğu konusunda güvence vermeleri gerektiği ifade edilmiştir.

---

<sup>237</sup>CBB Rulebook, <http://www.cbb.gov.bh>, (Erişim Tarihi: 14.12.2016).

<sup>238</sup> Bahreyn'de faizsiz bankalar tarafından oluşturulan danışma kurulları 'Shari'a Supervisory Board' olarak isimlendirilmektedir.

<sup>239</sup> 1 numaralı standart "Shari'a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report", 2 numaralı standart ise "Shari'a Review" başlıklı standartlardır.

<sup>240</sup> 3 numaralı standart "Internal Shari'a Review" başlıklı standarttır.

Bahreyn’de faizsiz bankalarda oluşturulan danışma kurullarının kurumsal yönetim açısından önemli olduğu düşünüldüğünden Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Ministry of Industry and Commerce) tarafından yayımlanmış olan ve 1 Ocak 2011 tarihinde yürürlüğe giren kurumsal yönetim ilkeleri içerisinde de faizsiz bankaların, faizsiz bankacılık ilkelerine uyumu sağlamak amacıyla danışma kurulları kurmalarının zorunlu olduğu belirtilmiştir.<sup>241</sup>

Faizsiz bankalarda oluşturulan danışma kurullarının dışında merkez bankası bünyesinde ulusal danışma kurulu (National Shariah Advisory Board) oluşturulmuştur. Bu kurul diğer bazı ülkelerdeki gibi etkin ve güçlü değildir. Görevi merkez bankasına sahip olduğu ürünler ve gerçekleştirdiği işlemlerle ilgili danışmanlık vermek olan ulusal danışma kurulunun faizsiz bankalar üzerinde bir denetim ve gözetim görevi bulunmamaktadır.<sup>242</sup> Ülkede ulusal danışma kurulunun etkisizliğine karşın bankalar bünyesinde oluşturulan danışma kurullarının etkinlikleri oldukça fazladır. Bahreyn’de ulusal danışma kurulunda görev alan üyelerin faizsiz bankalardaki danışma kurullarında görev almalarına, aynı şekilde bir faizsiz bankanın danışma kurulunda görev alan kişinin diğer faizsiz bankaların danışma kurullarında görev almalarına yönelik olarak herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.

#### **3.6.4. Birleşik Arap Emirlikleri (UAE)**

Birleşik Arap Emirlikleri’nde diğer bankalar gibi faizsiz bankalar da banka kurma ve bankacılık faaliyetlerinde bulunma iznini merkez bankasından almakta ve merkez bankasının gözetim ve denetimine tabi bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedirler.

Ülkede faizsiz bankalar ile ilgili ayrı bir kanun<sup>243</sup> çıkarılmış ve faizsiz bankacılık ile ilgili kanun düzeyinde, diğer bankalardan ayrı, özel düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanun doğrultusunda ülkede merkezi bir yüksek danışma kurulu

---

<sup>241</sup> The Corporate Governance Code of the Kingdom of Bahrain. <http://cbb.complinet.com/cbb>, (Erişim Tarihi: 14.12.2016)

<sup>242</sup> Dar, **a.g.e.**, s. 70.

<sup>243</sup> Federal Law No. 6 of 1985 Regarding Islamic Banks, Financial Institutions and Investment Companies. <http://www.centralbank.ae>, (Erişim Tarihi: 17.12.2016).

(Higher Sharia'h Authority) oluşturulmuştur. Bu kurul faizsiz banka ve finansal kuruluşların faaliyetlerini faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde yerine getirip getirmediğini incelemek ve denetlemekle görevlidir. Kurul, faizsiz bankaların faaliyetlerini gerçekleştirirken karşı karşıya kaldıkları sorunlarla ilgili olarak da görüş vermektedir. Kurul tarafından verilen görüşler ve kararlar faizsiz bankalar için bağlayıcı niteliktedir. Yüksek danışma kurulu, Adalet ve İslami İşler Bakanlığı'na (Ministry of Justice and Islamic Affairs) bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

İlgili kanun ve düzenlemelere göre ülkede faaliyet gösteren her faizsiz banka minimum üç üyeden oluşan bir danışma kurulu<sup>244</sup> oluşturmak zorundadır. Danışma kurulu ilgili faizsiz banka tarafından gerçekleştirilen işlemlerin faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uyum gösterip göstermediği konusunda değerlendirme yaparak güvence verir. Danışma kuruluna seçilecek üyelerin isimleri ilgili banka tarafından önce yüksek danışma kuruluna gönderilir. Yüksek danışma kurulu onayı sonrasında bu kişiler ilgili bankalarda danışma kurulu üyesi olarak görev yapabilirler.

Faizsiz bankalar tarafından kurulacak danışma kurullarının yapısı ve görevlerini yerine getirmeye ilişkin usuller konusunda yasal olarak belirlenmiş standart yöntemler yoktur. Bu hususlar her faizsiz bankanın kendisi tarafından kurum içi oluşturulan sözleşme ve düzenlemeler ile şekillendirilmektedir. Faizsiz bankalarda bulunan danışma kurullarının ve merkezi olarak oluşturulmuş olan yüksek danışma kurulunun üyelerinin diğer danışma kurullarında görev yapmalarına yönelik herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.

### **3.6.5. Katar**

Katar'da faizsiz bankacılık sistemi ve ülkede faaliyet gösteren faizsiz bankalar ile ilgili merkez bankası tarafından detaylı düzenlemeler yapılmış ve özellikle faizsiz bankacılık prensiplerine uyum ve bu konuda oluşturulan denetim mekanizması ile ilgili geniş bir çerçeve ortaya konulmuştur. Katar'da oluşturulan yapı aşağıda

---

<sup>244</sup> Birleşik Arap Emirlikleri'nde faizsiz bankalar tarafından oluşturulan danışma kurulları 'Sharia'h Supervision Authority' olarak isimlendirilmektedir.

aktarılmış olup burada Katar Merkez Bankası Kanunu<sup>245</sup>, merkez bankası tarafından bankalara yönelik yayımlanan talimatlar<sup>246</sup> ve yine merkez bankası tarafından yayımlanan Kurumsal Yönetim Rehberi'ndeki<sup>247</sup> ilgili hükümlerden yararlanılmıştır.

Katar'da faaliyet gösteren faizsiz bankalar bünyelerinde birer danışma kurulu<sup>248</sup> oluşturmak zorundadır. Bankaların faaliyetlerini denetleyerek bu faaliyetlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu olduğu konusunda güvence vermek amacıyla oluşturulan bu bağımsız kurulların üye sayısının üçten az olmaması gerekir. Danışma kurulu üyeleri finansal operasyonlar ve faaliyetler ile faizsiz bankacılık hizmetleri konusunda yeterli tecrübeye sahip, İslam fihri ve İslam hukuku konusunda uzman kişiler arasından seçilir. Katar'da faizsiz bankalarda danışma kurulu üyeliği için gerekli nitelikler şunlardır:

- İslam fihri ve faizsiz finans prensipleri konusunda özel uzmanlığa sahip olmak ve faizsiz bankacılık ile ilgili yeterli tecrübeye ve uzmanlığa sahip olmak,
- İlgili bankada yönetsel veya idari herhangi bir görevde bulunmamak ve yönetim kurulu üyesi olmamak,
- Bağımsızlık ve tarafsızlığı etkileyebileceğinden dolayı ilgili bankada önemli sayılabilecek bir oranda hisse sahibi olmamak (% 0,25 veya daha fazla),
- Banka yönetim kurulunda veya üst yönetiminde görev alan bir akrabaya sahip olmamak (ikinci dereceye kadar akrabalık bağı olan),
- İyi bir itibara sahip olmak ve yüz kızartıcı bir suç işlememiş olmak.

Danışma kurulları banka yönetim kurulunun önerisi ile banka genel kurulu tarafından atanır. Bu atamanın geçerli olması için Merkez Bankası tarafından herhangi bir itiraz gelmemesi gerekir. Danışma kurulları üç yıl görev yapar. Bu süre içinde kurul üyelerinden herhangi birisinin değiştirilmesi de ancak kurulun

---

<sup>245</sup> The Law of the Qatar Central Bank and the Regulation of Financial Institutions (Law no. 13 of 2012).

<sup>246</sup> Instructions to Banks – September 2013, <http://www.qcb.gov.qa>, (Erişim tarihi: 18.12.2016).

<sup>247</sup> Corporate Governance Guidelines, Circular no: 68-2015, Date: 26.07.2015, <http://www.qcb.gov.qa>, (Erişim tarihi: 18.12.2016).

<sup>248</sup> Katar'da faizsiz bankalar tarafından oluşturulan danışma kurulları 'Sharia Supervisory Board' olarak isimlendirilmektedir.



atanmasında olduğu gibi yönetim kurulu önerisi, genel kurul kararı ve merkez bankası onayı (itiraz olmaması) ile mümkündür. Genel kurul tarihinden sonra üç ay içinde danışma kurulu oluşturulmazsa merkez bankası o banka için bir danışma kurulu atayabilir. Merkez bankası, danışma kurulu üyesinin yetersizliği, yüz kızartıcı bir suçta bulaşması, üyenin veya kurulun görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesi ve bağımsızlık ve yetkinlik konusundaki yetersizlikler nedeniyle danışma kurulu üyelerinin değiştirilmesini isteyebilir veya bankaya yeni bir danışma kurulu atayabilir.

Danışma kurulu yılda en az dört defa toplanmalıdır. Danışma kurulu bu düzenli toplantılar dışında, kurul başkanı, yönetim kurulu ve üst yönetim talebi ile de toplanabilir. Danışma kurulunun görevini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için herhangi bir kısıtlama olmaksızın bankadaki tüm belge, bilgi ve kayıtlara ulaşabilmesi gerekir. Danışma kurulu tarafından, kurulun çalışma sistemini, görev ve sorumluluklarını, bağımsızlığını, yönetim kurulu, üst yönetim ve ilgili bölüm ve departmanlarla ilişkilerini ve raporlama mekanizmasını açıklayan bir prosedür, yönetmelik hazırlanır. Yönetim kurulu tarafından onaylanan bu prosedür bankanın önemli iş kurallarından, dokümanlarından birisi olarak kabul edilir.

Danışma kurulu kararları bankalar için uyulması zorunlu nitelikte kararlardır. Dolayısıyla bu kurullara görüş için başvurulduğunda danışma kurulları tarafından doğru karar verilebilmesi için yapılacak doğru bilgilendirme oldukça önemlidir. Bankalar ürün veya hizmetlerle ilgili bünyelerinde bulunan danışma kurullarından görüş veya onay almak amacıyla başvurduklarında söz konusu ürün veya hizmetlerle ilgili tüm detayları şeffaf bir şekilde danışma kuruluna bildirmek zorundadırlar. Böylece danışma kurulları faizsiz bankacılık prensiplerine uygun ve güçlü kararlar verme imkanına kavuşurlar.

Danışma kurullarının yerine getirmesi gereken bir takım görevler vardır. Bu kapsamda aşağıdaki görevler danışma kurulları tarafından yerine getirilir: Faizsiz bankacılık prensiplerine uyumla ilgili yönetim kuruluna periyodik raporlamalar yapılır. Ayrıca genel kurula da üçer aylık ve yıllık raporlar hazırlanır. Yapılan incelemelerde faizsiz bankacılık prensiplerine uyumsuzluklar tespit edilmişse bu uyumsuzluklara söz konusu raporlarda yer verilir. Danışma kurulları tarafından

bankanın farklı operasyonlarının yürütülmesi ile ilgili faizsiz bankacılık prensipleri konusunda rehberler hazırlanır ve etkin bir iç kontrol sistemi oluşturulması sağlanır. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyumla ilgili danışmanlık ve görüş verilir. Banka tarafından hazırlanan tüm ürünlerin, sözleşmelerin, formların ve prosedürlerin içerikleri incelenir ve bunların faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu oldukları konusunda onay verilir. Bankada kar-zarar dağıtımının, zekat fonu yönetiminin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olarak yerine getirilip getirilmediği incelenir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapan iç denetçilerin atamaları onaylanır ve performansları izlenir. Bankada tespit edilen ve yönetime bildirilen önemli bir uyumsuzluk ile ilgili yönetim tarafından aksiyon alınmaz ve çözüm sağlanmazsa bu husus danışma kurulu tarafından direkt merkez bankasına raporlanır.

Danışma kurulları tarafından hazırlanacak raporlara ilişkin de mevzuatta düzenleme yapılmış ve raporların hangi başlıklardan oluşması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca raporda banka işlemleri, sözleşmeleri ve ürünlerinin, kar-zarar dağıtımının, zekat hesaplamasının, elde edilen tüm gelirlerin, karz-ı hasen ürününün kullanımının faizsiz bankacılık prensiplerine uyum düzeyi ile ilgili değerlendirmeler yapılması ve danışma kurulu tarafından verilen fetva ve kararlara aykırı olan uygulamaların açıklanması istenmektedir. Danışma kurulu tarafından hazırlanan raporların yıllık genel kurul toplantısında okunması ve bankanın finansal raporlarının bir parçası olarak yayımlanması gerekmektedir.

Danışma kurulları bünyesinde buldukları bankaların faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu şekilde faaliyet gösterdikleri hususunda verecekleri güvencyi kurumda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapan iç denetçiler (Internal Sharia Auditor) aracılığıyla verir. Her faizsiz banka, danışma kuruluna bağlı olacak şekilde bünyesinde faizsiz bankacılık uyum denetimi yapacak denetçi veya denetçiler çalıştırmak veya bununla görevli bir denetim bölümü kurmak zorundadır. Bu göreve atanacak denetçi veya denetim bölümü başkanı için atama öncesi merkez bankasından onay alınması, faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapacak denetçinin uygun akademik geçmişe ve faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile ilgili yeterli eğitime sahip olması, danışma kurulu başkanı ile temas halinde olması, yönetim ile denetim komitesinden yeterli desteği alması ve bağımsız bir şekilde çalışması gerekmektedir.

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli iç denetçiler yönetimin faizsiz bankacılık prensipleri ve danışma kurulu kararlarına uygun şekilde çalıştığı konusunda güvence vermek için günlük incelemeler yapar. Gerçekleştirilen günlük faaliyetlerde faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu ilgili banka personelinden gelecek soruları cevaplandırır ve faizsiz bankacılık konularında banka personeline eğitim vererek onlara rehberlik sağlarlar. Yaptıkları faaliyetlerle ilgili danışma kuruluna üçer aylık raporlar hazırlarlar.

Katar'da merkez bankası altında kurulan bir merkezi danışma kurulu bulunmamaktadır. Katar'da faizsiz bankalarda bulunan danışma kurullarına ilişkin kural koyucu ve düzenleyici düzeyde yetkileri bulunan merkezi bir danışma kurulu yerine faizsiz bankacılıkla ilgili soru veya sorunların yönlendirildiği ve bunların netleştirilmesi konusunda görev yapan ve Evkaf ve İslami İşler Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren yüksek danışma konseyinin (Supreme Shari'ah Council) oluşturulması tercih edilmiştir.<sup>249</sup> Ülkede faizsiz bankaların danışma kurullarında görev alan kişilerin diğer faizsiz bankaların danışma kurullarında görev almalarına yönelik olarak herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.

Katar'da faizsiz bankalar finansal raporların hazırlanmasında ve banka içindeki muhasebe politikaları ve uygulamalarında AAOIFI tarafından yayımlanan muhasebe standartlarını kullanmak zorundadırlar.

### **3.6.6. Kuveyt**

Kuveyt'te bankacılık sistemi ile ilgili yasal düzenleme Merkez Bankası Kanunu<sup>250</sup> ile yapılmış olup faizsiz bankacılık ve faizsiz bankalarla ilgili hükümlere de bu kanunda yer verilmiştir. Özellikle kanunun 93. maddesinde faizsiz bankalarda kurulacak danışma kurulları<sup>251</sup> ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Bunun dışında ülkede bankacılık sistemi ile ilgili düzenlemeleri yapan kurum olan merkez bankası tarafından bankalara yönelik çeşitli talimatlar yayımlanmakta ve uygulamalar

<sup>249</sup> Laldin, **a.g.e.**, s. 347.

<sup>250</sup> CBK Law. Law No. 32 of the Year 1968 Concerning Currency, the Central Bank of Kuwait and the Organisation of Banking Business. <http://www.cbk.gov.kw>. (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

<sup>251</sup> Kuveyt'de faizsiz bankalar tarafından oluşturulan danışma kurulları 'Shari'ah Supervisory Board' olarak isimlendirilmektedir.

belirlenmektedir. Bunlardan faizsiz bankalar için yayımlanan 13 numaralı talimatta<sup>252</sup> danışma kurulları ile ilgili esaslar belirlenmiştir. Söz konusu yasal düzenlemeler doğrultusunda ülkede oluşturulan faizsiz bankacılıkla ilgili uyum ve denetim yapısı aşağıda anlatılmıştır.

Ülkede faaliyet gösteren her faizsiz banka bir danışma kurulu kurmak zorundadır. Danışma kurulu en az üç üyeden oluşur ve banka yönetim kurulu tarafından seçilen kişiler banka genel kurulu tarafından danışma kurulu üyesi olarak atanır. Banka yönetim kurulu üyeleri, bankanın üst yöneticileri ve bankada %5 veya daha fazla oranda hisse sahibi olan ortaklar bankada danışma kurulu üyesi olamazlar. Danışma kurulu üye sayısı üçten fazla değil ise tüm üyelerin toplantıya katılımı zorunludur. Danışma kurulu üyeliği, üyenin istifası, görevden almaya yönelik yönetim kurulu önerisinin genel kurul tarafından onaylanması ve genel kurul kararı ile sonlanabilir.

Danışma kurulu bankanın tüm faaliyetleri ile ilgili olarak bunların faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu olup olmadığı konusunda değerlendirme yapmak ve görüş oluşturmakla sorumludur. Bu sorumluluğunu yerine getirmek için danışma kurulu, bankanın üçüncü kişilerle yaptığı tüm işlemleri, sözleşmeleri ve anlaşmaları incelemelidir. Danışma kurulu bankanın tüm kayıt ve işlemlerini sınırsız bir şekilde inceleme hakkına sahip olmalı ve banka yönetimi de danışma kuruluna istenen tüm bilgi ve belgeleri sağlamalıdır.

Faizsiz bankalarda faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uygun hareket etmek banka yönetimlerinin sorumluluğundadır. Banka yönetimleri yaptıkları tüm sözleşmeler, işlemler ve faaliyetler için danışma kurullarının görüşlerini almalı ve danışma kurulları tarafından verilen fetva, görüş ve kararlara uymalıdır.

Faizsiz bankalar danışma kurulları tarafından verilen fetva ve kararları, bunları okumak isteyen kişilerin ulaşabileceği şekilde bülten vb olarak yayımlamalıdır.

---

<sup>252</sup> The Rules and Conditions for the Appointment and Responsibilities of the Sharees'a Supervisory Board in Islamic Banks, Instructions No. (2/IBS/100/2003), <http://www.cbk.gov.kw>, (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda dış denetçiler tarafından da yerine getirilmesi gereken görevler bulunmaktadır. Dış denetçiler, faizsiz bankalar tarafından yeni ürünlerin sunulması veya mevcut ürünlerin revize edilmesi aşamalarında faizsiz bankacılık prensiplerine ve danışma kurulu kararlarına uygun hareket edilip edilmediği, tüm yeni ürünlerin danışma kurulları tarafından incelenerek bunların faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uygun olduğu yönünde onay verilip verilmediği hususlarında faizsiz bankalarda incelemeler yapmalıdır. Dış denetçiler tarafından hazırlanacak raporda banka tarafından gerçekleştirilen işlemlerde banka yönetiminin danışma kurulu karar, direktif ve fetvalarına uyum düzeyi ifade edilmelidir.

Ülkede merkez bankası vb finansal kurum altında faaliyet gösteren merkezi bir danışma kurulu bulunmamaktadır. Bunun yerine Evkaf ve İslami İşler Bakanlığı'na (Ministry of Awqaf and Islamic Affairs) bağlı bir fetva kurulu (Fatwa Board) oluşturulmuştur. Bankalardaki danışma kurulu üyeleri arasında faizsiz bankacılık prensipleri ile ilgili bir görüş farklılığı olduğunda banka yönetim kurulu tarafından konu fetva kuruluna iletilir. Fetva kurulu tarafından verilecek karar bankalar için bağlayıcıdır.

Danışma kurulu tarafından bir yıllık rapor hazırlanarak banka genel kuruluna sunulur. Banka faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumuyla ilgili danışma kurulunun görüşünü içeren rapora bankanın yıllık faaliyet raporunda yer verilir.

### **3.6.7. Pakistan**

Pakistan'da 2000'li yılların başlarına kadarki dönemde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ve danışma kurulları ile ilgili yasal düzenlemeler ve kurallar bulunmamaktaydı. Faizsiz bankaların faizsiz bankacılık konusunda danışman çalışmalarının zorunlu tutulması bu konuda uygulanan tek kuraldı. 2000'li yılların başlarından itibaren Pakistan Merkez Bankası (State Bank of Pakistan-SBP) tarafından bu alanda ciddi ve önemli düzenlemeler yapılmıştır. 2003 yılında Pakistan Merkez Bankasına bağlı olarak merkezi bir danışma kurulu (Shariah Board) kurulmuş ve 2004 yılında Pakistan Merkez Bankası tarafından yapılan

düzenlemeler ile faizsiz bankalardaki danışma kurulları ve bunlara seçilecek üyelerin nitelikleri vb konularda detaylı kurallar konulmuştur.

Söz konusu regülasyonlar sonrasında ülkede faizsiz bankacılık sektörünü geliştirmeye, daha güçlü ve denetlenebilir bir yapıya kavuşturmaya yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmaya devam edilmiş ve 2014 yılında Pakistan Merkez Bankası tarafından sektöre ilişkin bir strateji planı yayımlanmıştır. Pakistan İslami Bankacılık Sektörü Strateji Planı 2014-2018<sup>253</sup> adlı belge ile ülkede faizsiz bankacılığa ilişkin çeşitli alanlarda belirlenmiş stratejiler aktarılmış ve bu stratejileri gerçekleştirmeye yönelik eylem planlarına ve yol haritalarına yer verilmiştir. Strateji planında Pakistan Merkez Bankası tarafından AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarının ülkede uygulanması için uyumlaştırma çalışmalarına başlandığı ifade edilmiştir. Bu süreç dinamik ve detaylı bir süreçtir. Her bir AAOIFI faizsiz bankacılık standardı sektördeki faizsiz bankacılık danışmanları tarafından incelenmekte ve değerlendirme ve yorumlar merkez bankasına iletilmekte, bu geri dönüşler merkez bankası bünyesinde bulunan merkezi danışma kurulunun standart uyumlaştırma komitesi tarafından incelenmekte ve yerel ihtiyaçlar ve şartlar dikkate alınarak standartlara son hali verilmektedir. Merkezi danışma kurulu onayı sonrasında bu standartlar ülkede uygulanmaya başlanmaktadır. Stratejik plana göre 5 yıl içinde tüm AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarının gözden geçirilerek ülkeye uyumlu hale getirildikten sonra uygulanmasına başlanacağı öngörülmektedir.

Stratejik planda faizsiz bankacılığa ilişkin yer verilen eylem planlarından bir tanesi faizsiz bankalar için kapsayıcı bir kurumsal yönetim çerçevesi hazırlanmasıdır. Pakistan Merkez Bankası İslami Bankacılık Departmanı (Islamic Banking Department - State Bank of Pakistan) tarafından 2015 yılında yayımlanan faizsiz bankacılık kurumsal yönetim çerçevesi<sup>254</sup> merkez bankası tarafından ülkede faizsiz bankacılık faaliyetlerinde bulunan tüm bankalara gönderilen sirkülerde<sup>255</sup> belirtildiği üzere 1 Temmuz 2015 tarihinde yürürlüğe girmiş ve buradaki hükümlere uyumsuzluğun cezai müeyyidelerinin olacağı ifade edilmiştir.

<sup>253</sup> Islamic Banking Department - State Bank of Pakistan, Strategic Plan Islamic Banking Industry of Pakistan 2014-2018, January 2014, <http://www.sbp.org.pk>, (Erişim tarihi: 12.12.2016).

<sup>254</sup> Islamic Banking Department - State Bank of Pakistan, Shari'ah Governance Framework for Islamic Banking Institutions, <http://www.sbp.org.pk>, (Erişim tarihi: 12.12.2016).

<sup>255</sup> Islamic Banking Department (IBD) Circular No. 01 of 2015, 7 Nisan 2015.

Ülkede faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda oluşturulmuş yapı ve denetime ilişkin hükümler merkez bankası tarafından yayımlanmış olan faizsiz bankacılık kurumsal yönetim çerçevesi dokümanı referans alınarak aşağıda aktarılmıştır.

Her faizsiz banka en az üç üyeden oluşan bir danışma kurulu<sup>256</sup> oluşturmak zorundadır. Danışma kurulu üyeleri bankaların yönetim kurulları tarafından atanmakla birlikte atama öncesi merkez bankası onayı gerekmektedir. Danışma kuruluna seçilecek kişiler için bir takım kriterler (Fit & Proper Criterias) belirlenmiştir. Danışma kurulu üyeleri akademik nitelik, tecrübe, bağımsızlık, dürüstlük, itibar, çıkar çatışması gibi alanlarda belirlenen kriterlere uyum sağlayan kişiler arasından seçilir. Üyeler üç yıllık süre için bu göreve seçilir ve görev süresi sonunda tekrar bu göreve atanabilirler. Bir danışma kurulu üyesi en fazla üç ayrı faizsiz bankanın daha danışma kurulunda görev yapabilir. Devam eden günlük faaliyetlerde faizsiz bankacılık prensipleri ile ilgili ortaya çıkacak danışmanlık, bilgi alma, açıklama, rehberlik gibi ihtiyaçlar nedeniyle danışma kurulları, başkan dışındaki üyelerinden birisini bankada tam zamanlı çalışmak üzere (Resident Shari'ah Board Member) görevlendirirler. Tam zamanlı danışma kurulu üyesinin kendisine başvuru konularla ilgili yaptığı açıklamalar danışma kurulu kararları gibi faizsiz bankalar için bağlayıcı niteliktedir. Diğer üyelerden farklı olarak bu üye ancak danışma kurulunun izni olmak koşuluyla en fazla iki ayrı faizsiz bankanın danışma kurulunda görev alabilir. Danışma kurulları en az üç ayda bir toplantı yapmak zorundadır. Ayrıca danışma kurulu ile banka yönetim kurulu yılda en az iki toplantı yapmalı ve bu toplantılarda danışma kurulu bankadaki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum durumu ile ilgili sıkıntıları ve önerilerini banka yönetim kuruluna detaylı şekilde iletmeli ve yönetim kurulu bankada danışma kurulu kararları, fetvaları ve önerilerinin etkin bir şekilde uygulandığı konusunda güvence sağlamalıdır. Danışma kurulu kararlarında oybirliği olması tercih edilmekle birlikte görüş ayrılığı durumunda oy çokluğuna göre karar verilir. Oyların eşit olması durumunda danışma kurulu başkanının oyu kararı belirler. Danışma kurulu toplantılarında konuşulanlar kayıt altına alınır ve bankada faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapan iç denetçiler, dış denetçiler ve kamu denetçilerine talepleri üzerine bu kayıtlar verilir.

<sup>256</sup> Pakistan'da faizsiz bankalar tarafından oluşturulan danışma kurulları 'Shari'ah Board' olarak isimlendirilmektedir

Faizsiz bankaların faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumluluğu konusunda nihai sorumluluk bankaların yönetim kurullarındadır. Faizsiz bankaların üst yönetimleri de merkez bankası tarafından yayımlanan kurumsal yönetim çerçevesindeki hükümler ile bankalardaki danışma kurulları tarafından verilen fetva ve kararların uygulanmasından sorumludur.

Faizsiz bankalar tarafından herhangi bir ürün veya hizmet müşterilere sunulmadan önce danışma kurulunun onayının alınması gerekir. Yöneticiler, bir konuyu danışma kuruluna götürdüklerinde o konu ile ilgili tüm bilgiyi doğru ve eksiksiz biçimde danışma kuruluna sağlamalıdır. Danışma kurulları tarafından verilen fetva ve kararlar faizsiz bankalar için bağlayıcıdır. Danışma kurulları tarafından verilen kararlar, merkezi danışma kurulu kararlarına uygun olarak merkez bankası tarafından yayımlanan kılavuz, talimat ve düzenlemelere uyumlu olmalıdır. Danışma kurulu, bankada faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda denetim yapan iç denetim, dış denetim ve uyum denetimi ekiplerinin bulgu ve raporlarına dayanarak bankanın faizsiz bankacılık prensiplerine uyum durumu ile ilgili bir yıllık rapor hazırlar. Söz konusu rapora bankanın yıllık faaliyet raporunda yer verilir.

Her faizsiz bankada bir faizsiz bankacılık uyum departmanı (Shari'ah Compliance Department) bulunması gerekir. Bu bölüm tam zamanlı danışma kurulu üyesi veya danışma kurulunun önereceği nitelikli, eğitimli ve tecrübeli bir personel tarafından yönetilir. Danışma kurulunun denetimi altında çalışan bu bölüm raporlamalarını danışma kuruluna yapar. Faizsiz bankacılık uyum departmanı; danışma kurulunun sekreteryası görevi, danışma kurulu ile yönetim arasında aracılık, bankadaki operasyon ve işlemlerin danışma kurulu karar ve fetvalarına uygunluğuna yönelik uyum denetimi, bankada faizsiz bankacılık uyum denetimi yapan iç denetim, dış denetim ve merkez bankası denetimi gibi organların raporları doğrultusunda bankada alınması gereken aksiyonların takibi, personelin faizsiz bankacılık konusunda eğitimi gibi görevleri yerine getirir.

Faizsiz bankalar faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli bir iç denetim birimi (Internal Shari'ah Audit Unit) oluşturmalıdır. Bankanın büyüklüğüne bağlı olarak bu birim iç denetim biriminin bir parçası veya ayrı, bağımsız bir birim olarak oluşturulur. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum



denetimi yapacak olan iç denetçiler yeterli eğitim ve tecrübeye sahip olmalıdır. Denetim kapsamı, metodoloji, rapor formatları vb hususlar danışma kurulu onayından geçmelidir. Denetim planı ise danışma kurulu incelemesi sonrasında denetim komitesi (Board Audit Committee) tarafından onaylanmalıdır.

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi alanında dış denetimin yani bağımsız denetim firmalarının da önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Dış denetçiler faizsiz bankaların finansal raporlarının, sözleşmelerinin ve işlemlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu ile ilgili değerlendirmeler yaparlar. Bağımsız denetçiler yaptıkları denetimlerde, faizsiz bankaların Pakistan Merkez Bankası Danışma Kurulu kararlarına, merkez bankası tarafından uyumlaştırılmış AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarına, Pakistan Sermaye Piyasası Kurumu (Securities and Exchange Commission of Pakistan) tarafından tebliğ edilen İslami finansal raporlama standartlarına ve ilgili bankanın danışma kurulu onay ve kararlarına uyumlu şekilde çalışıp çalışmadıklarını denetlerler. Faizsiz bankacılıkla ilgili uyum denetimi yapan bağımsız denetçiler söz konusu hususlardaki değerlendirmelerini içerecek şekilde bir rapor hazırlar ve bu raporu bankanın yönetim kuruluna iletirler. Söz konusu raporun bir örneği de merkez bankasındaki İslami bankacılık departmanına iletir.

Merkez bankası bünyesinde oluşturulmuş olan merkezi danışma kurulunun da ülkedeki faizsiz bankacılık sistemi içinde önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Bu fonksiyonları yerine getirme noktasında etkinliği sağlamak adına farklı disiplinlerden kişilerin bu kurulda yer almasına önem verilmiştir. Merkezi danışma kurulu, üçü İslam hukuku uzmanı, biri hukukçu, biri muhasebeci, biri de bankacı olmak üzere altı üyeden oluşmaktadır. Faizsiz bankaların sahip oldukları ürün ve hizmetler ile kullandıkları sözleşmeler ve yaptıkları işlemlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu konusunda merkez bankası denetçileri ve merkez bankası İslami bankacılık departmanı ile denetlenen faizsiz banka arasında görüş ayrılığı olması durumunda bu konular merkez bankası bünyesindeki danışma kuruluna götürülür. Merkez bankası danışma kurulu tarafından verilen kararlar bağlayıcı niteliktedir.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE’DE FAİZSİZ BANKALARIN DENETİMİNE İLİŞKİN MODEL ÖNERİSİ

#### 4.1. TÜRKİYE’DE FAİZSİZ BANKACILIK DENETİMİNE İLİŞKİN MEVCUT YAPI

Türkiye’de faizsiz bankalar da dahil olmak üzere tüm bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemeleri yaparak bankaları denetlemekle görevli olan Bankacılık Düzenleme ve Denetim Kurumu (BDDK) tarafından bankaların denetlenmesine ve iç denetim sistemlerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre bankalar dış denetim organları olarak BDDK murakıpları ve BDDK tarafından yetkilendirilmiş bağımsız denetim firmaları tarafından denetlenmektedir. Bankaların ayrıca iç denetim sistemlerine sahip olmaları ve etkin bir denetim sistemi kurmaları gerekmektedir.

Türkiye’de bankacılıkla ilgili denetim mevzuatı incelendiğinde faizsiz bankacılığa yönelik özel düzenlemeler bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 3. maddesinde katılım bankaları tarafından fon toplama yöntemi olarak kullanılan özel cari hesap ile katılma hesabı tanımlanmış, BDDK tarafından yayımlanan Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te de özel cari hesaplar ve katılma hesapları ile ilgili temel ilkeler aktarılmıştır.<sup>257</sup> Yine BDDK tarafından yayımlanan Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik’te<sup>258</sup> de Türkiye’de faizsiz bankacılık yapan

<sup>257</sup> 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı resmi gazetede yayımlanan ‘Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 6. ve 7. maddeleri

<sup>258</sup> 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı resmi gazetede yayımlanan ‘Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik’.

katılım bankalarınınca kullanılan finansman sağlama yöntemleri sayılmıştır. Kurumsal finansman desteği, bireysel finansman desteği, kar-zarar ortaklığı yatırımı, finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı ve ortak yatırımlar gibi yöntemler katılım bankalarınınca kullanılabilir finansman sağlama yöntemleri olarak sayılmış ve bu yöntemler anlatılmıştır. Türkiye’de faizsiz bankaların denetimine yönelik özel düzenlemeler bulunmamasıyla birlikte faizsiz bankalar tarafından kullanılacak olan ve kanun ve yönetmeliklerde bahsedilen bu fon toplama ve kullandırma yöntemleri faizsiz bankalara özel olarak denetimde kullanılan ve yasal olarak bağlayıcı olan mevzuattaki temel unsur gibi durmaktadır. Çünkü katılım bankalarının fon toplama yöntemleri olan özel cari hesaplar ve katılma hesapları kanun ve ilgili yönetmelikte aktarılırken katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında olan temel farklardan birisi vurgulanmış ve bu hesaplar karşılığında, hesap sahibine herhangi bir nam altında önceden belirlenmiş bir getiri garantisi verilemeyeceği net olarak ifade edilmiştir. Ayrıca ilgili finansman sağlama yöntemleri yönetmelikte tarif edilirken kullanılacak fonlarla ilgili alım satım ilişkin belgenin bir suretinin katılım bankasınınca muhafazası, mal veya hizmet bedelinin, katılım bankası tarafından satıcıya ödenmesi vb hususlar bu yöntemler için gerekli unsurlar olarak sayılmıştır. Dolayısıyla iç ve dış denetim organlarınınca konvansiyonel bankalardan farklı olarak katılım bankalarında yapılan denetimlerde bu hususlara riayet edilip edilmediği incelenmekte ve denetlenmektedir. Yasal otorite tarafından katılım bankalarına özel fon toplama ve fon kullandırma yöntemlerinden kanun ve yönetmeliklerde bahsedilmekle yetinilmiş, bunların dışında kurumsal yönetime ilişkin düzenlemelerde bankalarda oluşturulan denetim yapılarına ilişkin olarak faizsiz bankalara özel düzenlemeler yapılmamıştır.

Dolayısıyla Türkiye’deki mevcut yasal düzenlemeler incelendiğinde faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamak adına oluşturulmuş organizasyonlar ve belirlenmiş standartlar bulunmamaktadır. Örnek vermek gerekirse dünyada faizsiz bankacılık sisteminin uygulandığı ülkelerde faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlama konusunda önemli görevler ifa eden danışma kurullarına ilişkin olarak Türkiye’de mevcut herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Mevcut yasal bir düzenleme bulunmamasına rağmen Türkiye’de katılım bankaları bünyelerinde danışma kurulları oluşturmaktadırlar. Ancak danışma kurullarının yasal statülerine,

aldıkları kararların bağlayıcılığına, karar alma süreçlerine ilişkin vb herhangi bir düzenleme bulunmadığı için bu kurulların yeterince etkin olmadığı ve istenilen amacı sağlayamadığı söylenebilir.

Aşağıda Türk bankacılık sisteminde yasal olarak oluşturulmuş iç ve dış denetim sistemlerinden bahsedilmektedir.

#### 4.1.1. İç Denetim

BDDK, bankalardaki iç denetim sistemine ilişkin yapıyı bankacılık sektöründe İç Sistemler Yönetmeliği<sup>259</sup> olarak isimlendirilen yönetmelik ile düzenlemiştir. İlgili yönetmeliğe göre bankalar, maruz kaldıkları riskleri izlemek ve kontrol etmek amacıyla tüm şube, birim ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını kapsayacak şekilde faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu olarak etkin iç sistemler kurmak ve işletmek zorundadırlar. Bankalarda iç sistemler yapısı içinde teftiş, iç kontrol ve risk yönetimi fonksiyonları yer almaktadır.

Bankalarda iç denetim sistemi kapsamındaki birimler olan teftiş kurulu başkanlığı ve iç kontrol merkezi başkanlığı birimleri banka organizasyon yapısı içerisinde yönetim kuruluna bağlı olarak kurulur ve faaliyetlerine banka genel müdürü ve diğer icrai makamlara değil yönetim kuruluna bağlı olarak devam eder. Yönetim kurulu, bankadaki denetim ve gözetim faaliyetlerinin yerine getirilmesinde kendisine yardımcı olmak üzere banka içinde icrai görevi bulunmayan üyeleri arasından seçmek suretiyle asgari iki kişiden oluşan bir komite oluşturur. Denetim komitesi adı verilen bu komitenin bankalarda oluşturulması yasal olarak zorunludur.<sup>260</sup> Denetim birimleri faaliyetlerini yönetim kurulu üyeleri arasından oluşturulan bu komiteye bağlı olarak gerçekleştirir.

Denetim komitesi üyeleri mesleki eğitim, tecrübe ve tarafsızlık, bağımsızlık açısından yönetmelikte sayılan bir takım kriterleri yerine getiren kişiler arasından seçilir. Görevini bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getirmek zorunda olan

<sup>259</sup> 11.07.2014 tarih ve 29057 sayılı resmi gazetede yayımlanan 'Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik'.

<sup>260</sup> Bankalarda denetim komitesine ilişkin hükümler 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 24. maddesinde ve iç sistemler yönetmeliğinin 6., 7. maddelerinde yer almaktadır.

denetim komitesi, yönetim kurulu adına banka iç sistemlerinin etkinliğini ve yeterliliğini değerlendirmek, muhasebe ve raporlama sistemlerinin yasal düzenlemeler çerçevesinde işleyişini ve burada üretilen verilerin bütünlüğünü gözetmek, bağımsız denetim, derecelendirme ve destek hizmeti kuruluşlarının seçiminde yönetim kuruluna destek olmak ve bu kuruluşların faaliyetlerini izlemek görev ve sorumluluğuna sahiptir. Denetim komitesinin bu görev ve sorumluluklarını yerine getirirken; denetim personelinin doğrudan kendisine ulaşabilmesi için gerekli iletişim kanallarını tesis etmesi, denetçilerin görevlerini bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getirip getirmediğini izlemesi, denetim personelinin sahip olması gereken nitelikleri belirlemesi ve bu personelin mesleki bilgi ve yeterliliklerinin artırılması için değerlendirmeler yapması, denetim raporlarında yer verilen tespitlere ilişkin banka yönetiminin alınan önlemleri izlemesi, bankanın finansal raporlarının doğru ve güvenilir şekilde hazırlanıp hazırlanmadığını izlemesi gerekmektedir.

Denetim komitesi, yaptığı işlerden dolayı banka yönetim kuruluna karşı sorumludur ve tüm görev ve faaliyetlerini yönetim kurulu adına yapar. Denetim komitesi doğrudan denetim faaliyeti icra etmez. Bankada denetim faaliyetleri yapan teftiş ve iç kontrol gibi birimlerin faaliyetleri ile bağımsız denetim kuruluşlarının denetim çalışmalarını izlemek ve değerlendirmek suretiyle bankada denetimin etkin bir şekilde yapılmasını sağlar ve yönetim kurulunun gözetim fonksiyonunu yerine getirmesine katkıda bulunur.

Bankalarda iç sistemler olarak adlandırılan ve denetim komitesine bağlı olarak görev yapan iki adet denetim birimi bulunmaktadır. Teftiş kurulu başkanlığı ve iç kontrol merkezi başkanlığı olarak isimlendirilen bu denetim birimlerinin görev ve fonksiyonlarına aşağıda yer verilmiştir.

Bankalar bütün birim, şube ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını kapsayacak şekilde bir iç denetim sistemi kurmak ve yürütmek zorundadır. İç denetim sisteminin amacı, üst yönetime banka faaliyetlerinin ilgili yasa ve yönetmelikler ile banka içi strateji, politika ve prosedürler doğrultusunda yürütüldüğü ve bankada oluşturulan iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin etkinliği ve yeterliliği hususunda güvence

sağlamaktır. Bankalarda iç denetim görevi, temel olarak iç denetim birimi (Teftiş Kurulu Başkanlığı) tarafından yeterli sayıda müfettiş kullanılarak yürütülür.<sup>261</sup>

Teftiş kurulu başkanlığında çalışan banka müfettişleri tarafından banka faaliyetlerinin ilgili mevzuata, banka içi düzenlemelere ve bankacılık ilkelerine uygunluğu denetlenir. Müfettişlerce bu denetimler tarafsız ve bağımsız şekilde, gerekli mesleki özen gösterilerek yapılır. Tarafsızlığı ve bağımsızlığı sağlamak adına teftiş kurulu ve müfettişler banka içinde yönetim kurulu ve denetim komitesine bağlı olarak çalışırlar ve bu organlar dışında banka yönetiminde yer alan hiçbir kişiye karşı hesap verme sorumlulukları bulunmamaktadır. Müfettişler bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını zedeleyebilecek durumların ortaya çıkması halinde iç denetim yöneticisine ve denetim komitesine bildirerek görevden çekilirler. Müfettişlere daha önce icrai görev yaptıkları ve sorumlulukları bulunan alanlarla ilgili olarak tarafsızlıkları zedelenebilir endişesiyle görev verilmez. Müfettişlerin banka içindeki tüm kayıt, dosya ve belgelere erişme yetkisine sahip olmaları sağlanır.

İç denetim faaliyetlerinin icrasında öncelikli olarak yıllık denetim planı hazırlanır. Denetim komitesi ve yönetim kurulu tarafından onaylanan bu plana göre müfettişlere görevlendirmeler yapılır ve denetim faaliyetleri dönem başında hazırlanan denetim planına uygun şekilde yürütülür. Her denetim faaliyeti bittiğinde denetimi yapan müfettişlerce teftiş kurulu başkanına, ilgili şube/birim yönetimine ve denetim komitesine raporlama yapılır. Denetim faaliyeti sonucunda hazırlanan raporlar denetlenen faaliyetlerin ilgili yasal mevzuata uygunluğu, işletilen süreçlerin ve süreçlerdeki iç kontrollerin etkinliği ve denetlenen faaliyetlere yönelik olarak alınması gerektiği düşünülen düzeltici önlemler hakkında üst yönetime bilgi verici mahiyette olmalıdır. Denetim faaliyetleri sonucunda hazırlanan raporların ilgililere iletilmesi sonrasında bu denetim raporları çerçevesinde ilgili şube/birim yönetimlerinde alınan aksiyonlar izlenir ve takip edilir. Takip faaliyetleri yapmak suretiyle denetim raporlarında belirtilen öneriler doğrultusunda banka faaliyetlerinde mevzuata uyum düzeyini artırmak, uyumsuzlukları gidermek ve işleri geliştirmek açısından işlemlerde ve iş süreçlerinde gerekli düzeltmelerin yapılması sağlanır.

---

<sup>261</sup> Bankalarda iç denetim birimi ve sistemi 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 32. maddesinde düzenlenmiştir. İç sistemler yönetmeliğinin 21-34 maddeleri arasında da söz konusu kanun maddesi somutlaştırılmış ve detaylandırılmış olup tez çalışmamızın bu bölümü yazılırken ilgili mevzuat hükümlerinden yararlanılmıştır.

Bankalar etkin bir denetim sistemi oluşturmak adına iç denetim biriminin yanında yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak bir iç kontrol birimi oluşturmak zorundadır. Ancak bu husus, iç kontrolün yalnızca bu birim tarafından yerine getirileceği anlamına gelmez. İç kontrolün ilk noktası bu faaliyetleri gerçekleştiren personel olup tüm banka personeli iç kontrol sürecinde doğrudan ya da dolaylı olarak yer almaktadır. Bankalar, iç kontrol faaliyetleri kapsamında uyguladıkları sürekli kontroller ile bankanın varlıklarının korunmasını, faaliyetlerinin etkin ve verimli şekilde ilgili yasal mevzuata, kendi iç düzenlemelerine ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve raporlama sistemlerinin bütünlüğünü, güvenilirliğini ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlarlar.<sup>262</sup> Yine bu kapsamda bankalar, görevlerin fonksiyonel ayrımını, yetki ve sorumlulukların paylaşımını, bankacılık işlemlerinin mutabakatını, karşı karşıya kalınan risklerin tanımlanarak yönetilmesini sağlamak için gerekli sistemleri kurmak ve iletişim ağını oluşturmak zorundadırlar.

Bankalarda kurulacak olan iç kontrol birimlerinde, bankanın ölçeği ve faaliyetlerinin niteliği ile uyumlu olacak şekilde mesleki uzmanlığa sahip yeterli sayıda iç kontrol personeli görev yapar. İç kontrol personeli görevlerini şubelerde veya genel müdürlük birimlerinde yerine getirir ve iç kontrol görevi dışında herhangi bir icrai faaliyette bulunamaz. İç kontrol personeli görevlerini yerine getirirken ilgili birim veya şube personelinden görevleriyle ilgili bilgi talebinde bulunurlar ve yaptıkları inceleme, kontrol faaliyetleri sonucunda ulaştıkları tespitleri rapor haline getirerek ilgili birimlere gönderirler. İç kontrol faaliyetleri bankaların yurt içi ve yurt dışı şubeleri, birimleri, konsolidasyona tabi ortaklıkları ile tüm faaliyetlerini kapsayacak şekilde yapılandırılır.

#### **4.1.2. Dış Denetim**

Bankalar kendi personeli olan iç denetim birimleri tarafından yapılan denetim faaliyetleri dışında yasal olarak dış denetim kuruluşları ve kamu denetçileri

---

<sup>262</sup> Bankalarda iç kontrol birimi ve sistemi 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 30. maddesinde düzenlenmiştir. İç sistemler yönetmeliğinin 9-20 maddeleri arasında da söz konusu kanun maddesi somutlaştırılmış ve detaylandırılmış olup bu bölüm tez çalışmamızın bu bölümü yazılırken ilgili mevzuat hükümlerinden yararlanılmıştır.

tarafından da denetime tabi tutulmaktadır. Bankalarda iç denetim yapan kişiler banka personelinin olduğu için iç denetçilerin bağımsızlığına ilişkin kuşular ve tartışmalar hep var olmaktadır. Buna karşın banka personeli olmayan dış denetçilerin daha bağımsız oldukları veya bağımsız hareket etme imkanına sahip oldukları değerlendirilmektedir. Bankalarda dış denetim, temel olarak bağımsız denetim kuruluşları tarafından yapılan bağımsız denetim ve BDDK murakıpları tarafından yapılan kamu denetimi olmak üzere iki türdür.

Bankalarda bağımsız denetim faaliyetlerini gerçekleştirecek kuruluşların yetkilendirilmesine veya yetkilerinin kaldırılmasına BDDK karar verir.<sup>263</sup> BDDK yetki vereceği bağımsız denetim kuruluşlarını Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yetkilendirilmiş olan kuruluşlar arasından seçer.<sup>264</sup> Bankalar, BDDK tarafından yetki verilmiş kuruluşlardan birisi ile bağımsız denetim işi için sözleşme imzalarlar ve bu kuruluş tarafından bağımsız dış denetime tabi tutulurlar. Bankalar sözleşme imzaladıkları bağımsız denetim kuruluşlarına üçer aylık (Mart, Haziran ve Eylül) ve yıllık bağımsız denetim yaptırırlar.

Bağımsız denetim kuruluşları tarafından bankalarda genel olarak finansal tabloların denetimine yönelik faaliyetler gerçekleştirilir. Bu kapsamda bankaların hesap ve kayıt düzenleri ile finansal tablolarının doğruluğu, güvenilirliği, ilgili yasal mevzuata ve Türkiye Muhasebe Standartlarına uygunluğu hakkında görüş oluşturabilmek amacıyla gerekli denetim faaliyetleri yapılır. Bağımsız denetimde bankaların iç sistemlerinin, muhasebe sistemlerinin ve hesap ve kayıt sistemiyle ilgili uygulamalarının ilgili yasal mevzuata uyumu, yeterliliği ve etkinliği de değerlendirilir. Bağımsız denetim kuruluşu tarafından yapılan denetimde bankanın iç kontrol ve risk yönetim sistemlerinin tasarımı ve işletimi de incelenerek önemli hataları önleme, ortaya çıkarma ve düzeltme kapasitesine sahip olup olmadığı değerlendirilir. Bağımsız denetçiler bankalarda gerçekleştirdikleri bu bağımsız denetim faaliyetlerini gerçekleştirirken, denetim yaptıkları bankada denetim konularıyla ilgili tüm defter, kayıt ve belgeleri inceleme, yine denetim işiyle ilgili

---

<sup>263</sup> 5411 sayılı Bankacılık Kanunu madde 15.

<sup>264</sup> 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 06.12.2012 tarih ve 6362 sayılı kanun ile değiştirilmiş 33. maddesi.



bilgileri bankadaki yönetici ve personel ile müfettişlerden isteme konusunda yetkilidir.<sup>265</sup>

Bağımsız denetim kuruluşlarınca yapılan denetimlerde tespit edilen, mevzuat hükümlerine aykırılıklar, finansal tablolardaki önemli hata ve yanlışlıklar ile banka iç kontrol ve risk yönetim sistemindeki önemli eksiklikler rapor halinde banka yönetimine ve BDDK'ya iletilir. BDDK tarafından da bu eksikliklerin giderilmesine yönelik etkili bir takip yapılmaktadır. Tespit edilen eksikliklerle ilgili bankalara idari para cezaları uygulanmasının yanında giderilmeyen önemli eksiklikler konusunda bankaların yürüttükleri faaliyetlerin kısıtlanmasına yönelik de bazı etkin yaptırımlar uygulanabilmektedir.

Dış denetim başlığı altında bankalara yönelik bağımsız denetim dışındaki diğer denetim türü kamu denetimidir. Bankalara yönelik çeşitli kamu kurumları tarafından denetimler yapılmakla birlikte bu alandaki en etkin denetim murakıplar yoluyla BDDK tarafından yapılan denetimdir.<sup>266</sup> Türkiye'de bankacılık sektörüne yönelik düzenleme ve denetleme görevi idari ve mali özerkliğe sahip bir kuruluş olan BDDK'ya verilmiştir. Bankacılık sektörüne ilişkin temel kuruluş olan BDDK, bankaların faaliyetlerine yönelik olarak Bankacılık Kanunu doğrultusunda yönetmelik vb adı altında çeşitli düzenlemeler yapmakta ve bankaların bu düzenlemelere uyumunu bankalarda denetim yapmakla görevli murakıpları vasıtasıyla izlemektedir. Murakıplar tarafından bankalara gidilerek yerinde denetim yapılmasının yanında bankalardan bilgi, belge ve çeşitli raporlar talep edilmek suretiyle merkezden de bankalara yönelik denetimler gerçekleştirilmektedir.

BDDK tarafından yapılan denetimlerde bir bankaya ilişkin olarak aşağıda sayılan hususlardan herhangi birinin tespit edilmesi halinde ilgili bankaya yönelik olarak Bankacılık Kanunu'nun 68., 69. ve 70. maddelerinde sayılan sırasıyla düzeltici, iyileştirici ve kısıtlayıcı önlemler alınır.<sup>267</sup>

---

<sup>265</sup> 02.04.2015 tarih ve 29314 sayılı resmi gazetede yayımlanan 'Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik'in 4., 6. ve 17. maddeleri

<sup>266</sup> TCMB, SPK ve Maliye Bakanlığı gibi çeşitli kamu kuruluşları tarafından da her kurum veya bakanlığın kendi alanı ile ilgili olarak bankalara yönelik denetimler yapılmakta olup bu çalışmada konu olarak bankacılık faaliyetlerine yönelik denetim belirlendiği için burada sadece BDDK denetiminden bahsedilmiştir.

<sup>267</sup> 5411 sayılı Bankacılık Kanunu madde 67.

- Aktiflerinin vade itibarıyla yükümlülüklerini karşılayamama tehlikesiyle karşı karşıya gelmesi ya da likiditeye ilişkin düzenlemelere uymaması,
- Gelir ve giderleri arasındaki ilgi ve dengelerin bozulması nedeniyle kârlılığın faaliyetleri emin bir şekilde yürütecek yeterlilikte olmaması,
- Özkaynaklarının sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelere göre yetersiz olması veya bu durumun gerçekleşmek üzere bulunması,
- Aktif kalitesinin malî bünyeyi zayıflatabilecek şekilde bozulması,
- Bankacılık kanununa ve ilgili düzenlemelere veya BDDK tarafından alınan kararlara aykırı nitelikte karar, işlem ve uygulamalarının bulunması,
- İç denetim, iç kontrol ve risk yönetim sistemlerini kurmaması veya bu sistemleri etkin ve yeterli bir şekilde işletmemesi veya denetimi engelleyici herhangi bir hususun bulunması,
- Yönetiminin basiretsizliği nedeniyle bankacılık kanunu ve ilgili mevzuat ile tanımlanmış risklerin önemli ölçüde artması veya malî bünyeyi zayıflatabilecek şekilde yoğunlaşması.

Murakıplar tarafından bankalarda yapılan denetimlerde yukarıda sayılan hususlardan bir veya birkaçının tespiti halinde BDDK, öncelikli olarak banka yönetim kurulundan banka özkaynağının artırılması, karşılıkların artırılması, hissedarlara kredi verilmesinin durdurulması gibi düzeltici önlemlerin alınmasını ister. Banka tarafından bu tedbirlerin alınmaması, bu düzeltici tedbirlerin alınmasına rağmen sonuç elde edilmemesi veya bu düzeltici önlemlerle herhangi bir sonuca ulaşamayacağı düşünülmesi durumlarında BDDK, ilgili bankanın mali yapı, sermaye ve likidite düzeyleri ile ilgili iyileştirmeler yapmak amacıyla uzun vadeli veya duran varlıkların elden çıkarılması, işletme ve yönetim giderlerinin azaltılması, yönetim kurulu üyelerinin değiştirilmesi vb tedbirlerin alınarak uygun görülen bir plan dahilinde bunların uygulanmasını ister. Tüm bu düzeltici ve iyileştirici önlemlere rağmen bankanın durumunda bir iyileşme olmaması halinde BDDK tarafından bankanın faaliyetlerinde çeşitli kısıtlamalar yapılabilir.

Görüldüğü üzere BDDK murakıpları tarafından bankalarda yapılan dış denetim sonucunda önemli bulguların tespit edilmesi halinde bankalarla ilgili bankaların faaliyet izinlerinin kaldırılmasına kadar varan boyutta çok ciddi yaptırımlar uygulanabilmektedir. Aynı şekilde bağımsız denetim kuruluşları tarafından

bankalarda yapılan dış denetimlerde tespit edilen önemli eksikliklerle ilgili BDDK tarafından bankalara idari para cezaları uygulanabilmektedir. Dolayısıyla bağımsız denetim şirketleri ve murakıplar tarafından bankalarda yapılan denetimlerin kanun ve ilgili mevzuata uygun hareket etme noktasında bankalar üzerinde önemli etkisi ve yaptırım gücü bulunmaktadır. Ancak bağımsız denetim kuruluşları tarafından Türkiye’de faizsiz bankacılık faaliyetlerinde bulunan katılım bankalarında yapılan denetimlerde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda herhangi bir denetim faaliyetinde bulunulmamaktadır. Yine aynı şekilde BDDK murakıpları tarafından katılım bankalarında yapılan denetimlerde katılım bankalarınca kullanılan kredilerde müşterilerden fatura alınması zorunluluğu gibi hususlar dışında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda özel denetimler yapılmamaktadır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında yukarıda bahsedildiği üzere yasal otorite tarafından faizsiz bankacılığa özgü yapılan düzenlemelerin oldukça sınırlı olmasının yanında bağımsız denetim kuruluşlarında çalışan denetçiler ile BDDK’da çalışan murakıpların faizsiz bankacılık konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmamalarının da etkisinin olduğu düşünülmektedir.

## **4.2. TÜRKİYE’DE FAİZSİZ BANKACILIK DENETİMİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA VE ANALİZ**

Bu bölümde, Türkiye’de faizsiz bankacılık faaliyetinde bulunan katılım bankalarından yola çıkarak Türkiye’deki faizsiz bankacılık uyum denetimi yaklaşımları analiz edilmeye çalışılmıştır. Analiz çalışmasında katılım bankalarında denetim faaliyetlerinde bulunan teftiş kurulu ve iç kontrol merkezi başkanlığı çalışanlarına uygulanan anket sonuçları değerlendirilmiştir.

### **4.2.1. Araştırmanın Amacı**

Araştırmanın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren faizsiz bankalardaki uygulamalardan hareketle Türkiye’deki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yaklaşımının analiz edilmesidir.

Bu amaç doğrultusunda katılım bankalarının teftiş kurulu ve iç kontrol merkezi başkanlıklarında çalışan müfettiş ve denetçilere bankalarındaki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ilişkin uygulamalara ve faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda icazet veren danışma kurullarına ilişkin anket çalışması yapılmıştır. Anket ile katılım bankalarındaki müfettiş ve denetçilerin; danışma kurullarının katılım bankalarında konumlandırılmasına, görev ve fonksiyonlarına, aldıkları kararların anlaşılabilirliğine ve uygulanmasına, faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yapılıp yapılmadığına, faizsiz bankacılık standartlarına ihtiyaç olup olmadığına, faizsiz bankacılık prensipleri konusunda yeterli uzmanlığa sahip olup olmadıklarına, bağımsız denetçilerin ve kamu denetçilerinin katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapıp yapmadıklarına vb hususlara ilişkin tutum ve değerlendirmeleri alınmıştır. Anket ile faizsiz bankalarda, faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ve danışma kurulları ile ilgili toplanan veriler değerlendirilerek Türkiye’de faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ilişkin yaklaşım analiz edilmeye çalışılmıştır.

#### **4.2.2. Araştırmanın Kapsamı**

Araştırmanın evrenini Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının teftiş kurulu ve iç kontrol merkezi başkanlıklarında denetim görevi yapan personel oluşturmaktadır. Anketin uygulandığı 2016 yılı Nisan-Mayıs döneminde faaliyette bulunan katılım bankalarından Albaraka Türk Katılım Bankası, Asya Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım Bankası araştırma kapsamına alınmış, söz konusu dönemde faaliyetlerine yeni başlamış ve başlama aşamasında olan Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası teftiş ve iç kontrol fonksiyonları henüz oluşmamış olduğundan araştırma kapsamına alınmamıştır.

Araştırma kapsamında dört katılım bankasında doldurulan toplam 85 anket çalışmaya dahil edilmiştir. Banka bazında ortalama katılımcı sayısı 21 olup, katılımcı bazında en yüksek bankanın katılımcı sayısı 26 iken en düşük bankanın katılımcı sayısı ise 14’dür.

### 4.2.3. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket, Türkiye’de faaliyet gösteren 4 katılım bankasının teftiş kurulu ve iç kontrol merkezi başkanlıklarında çalışan müfettiş ve denetçilerine yüz yüze görüşme veya elektronik posta yolu ile gönderilmek suretiyle uygulanmıştır. Sosyal bilimlerde kullanılan anketlerde bir konuyu ya da bir konunun belirli bir boyutunu ölçmeye yönelik olarak birden çok sorunun, yargının kullanıldığı ve bu soru seti için aynı cevapları barındıran seçenekler sunulduğu durumlarda genellikle likert tipi ölçekler kullanılmaktadır.<sup>268</sup> Bu tez çalışmasındaki ankette de, yaygın kullanılan bir yöntem olan likert tutum ölçeğinin beşli yaklaşımı kullanılmıştır. Sorulan soruların “Kesinlikle Katılmıyorum – Katılmıyorum – Kararsızım – Katılıyorum - Kesinlikle Katılıyorum” şıkları kullanılarak cevaplanması istenmiştir. Seçenekler puanlanırken; “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneği 1, “Katılmıyorum” seçeneği 2, “Kararsızım” seçeneği 3, “Katılıyorum” seçeneği 4 ve “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneği 5 puan olarak değerlendirilmiştir. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılım bankalarındaki danışma kurulları ile ilgili altı ifadeden oluşan bir ölçek bulunmaktadır. İkinci bölümde ise denetçiler ve denetim faaliyetleri ile ilgili oniki ifadeden oluşan bir ölçek bulunmaktadır.

Ankette likert ölçeği kullanılan soruların yanında katılımcılara hangi birimde görev yaptıkları (Teftiş Kurulu veya İç Kontrol) ve denetim tecrübeleri sorulmuştur. Ayrıca “Danışma Kurulları için bir üst kurul oluşturulsa sizce bu üst kurul hangi kuruma bağlı olarak oluşturulmalıdır?” diye sorularak katılımcılardan BDDK, TCMB, TKBB, Fikrim Yok ve Diğer seçeneklerinden birini seçmeleri istenmiştir. Çalışmada kullanılan anket metni EK 1’de sunulmaktadır.

Ankette toplanan verilerin analizi için SPSS programı kullanılmıştır.

---

<sup>268</sup> Ayhan Ural ve İbrahim Kılıç, **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi**, Ankara: Detay Yayıncılık, 4.b., 2013, s. 57.

#### 4.2.4. Anket Bulguları ve Analizler

##### 4.2.4.1. Frekans Dağılımlarının Analizi

Tezin bu bölümünde anket katılımcılarına ilişkin frekans dağılımları analiz edilmiştir.

Anket katılımcılarının çalıştıkları bankalara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 4.1’de verilmiştir. Çalışmada ilgili katılım bankalarının isimleri yerine A, B, C ve D katılım bankaları ifadelerinin kullanılması tercih edilmiştir. Görüldüğü üzere A Katılım Bankasından 20 kişi (yüzde 23,5), B Katılım Bankasından 26 kişi (yüzde 30,6), C Katılım Bankasından 25 kişi (yüzde 29,4) ve D Katılım Bankasından 14 kişi (yüzde 16,5) ankete katılmıştır.

**Tablo 4.1** Örneklemin Bankaya Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
A Katılım Bankası	20	23,5	23,5	23,5
B Katılım Bankası	26	30,6	30,6	54,1
C Katılım Bankası	25	29,4	29,4	83,5
D Katılım Bankası	14	16,5	16,5	100
Toplam	85	100	100	

Ankete katılanların çalıştıkları birime göre dağılımı Tablo 4.2’de yer almaktadır. Ankete 56 teftiş kurulu başkanlığı personeli (yüzde 65,9), 29 da iç kontrol merkezi başkanlığı personeli (yüzde 34,1) katılmıştır.

**Tablo 4.2** Örneklemin Birime Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Teftiş Kurulu Başkanlığı	56	65,9	65,9	65,9
İç Kontrol Merkezi Başkanlığı	29	34,1	34,1	100
Toplam	85	100	100	

Ankete katılanların sahip oldukları denetim tecrübelerine bakıldığında, katılımcıların 23'ünün (yüzde 27,1) 1-3 yıl arası, 28'inin (yüzde 32,9) 3-6 yıl arası, 34'ünün (yüzde 40) ise 6 yıldan fazla kıdeme sahip olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının yüzde 72,9'unun 3 yıldan daha fazla tecrübeye sahip oldukları dikkate alındığında ankete katılanların yeterli denetim tecrübesine sahip kişilerden oluştuğu düşünülmektedir.

**Tablo 4.3** Örneklemin Tecrübeye Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1-3 yıl	23	27,1	27,1	27,1
3-6 yıl	28	32,9	32,9	60,0
6 yıldan fazla	34	40,0	40,0	100
Toplam	85	100	100	

#### 4.2.4.2. Ölçek Güvenilirliğinin Test Edilmesi ve İncelenmesi

Güvenilirlik analizi, bir konuda örneklem olarak seçilen birimlerden veri toplamak amacıyla geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin (soru, önerme, yargı vb.), kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla kullanılır. Ölçme aracında kullanılan ifadelerin tutarlılığı aralarındaki korelasyonun ölçülmesiyle ortaya çıkar. Güvenilirlik katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır.

Bu değer 1'e yaklařtıķa güvenilirliğin arttığı değerlendirilir.<sup>269</sup> lek güvenilirlik katsayısını belirlemek için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Tez çalışmasında bu yöntemlerden bir tanesi olan Cronbach Alfa yöntemi kullanılmıştır.

Cronbach Alfa katsayısının 0,70 ve üzerinde bir değer alması genellikle kullanılan ölçeğin iç tutarlılık düzeyi için ideal kabul edilmekte ve kullanılan ölçeğin analiz için yeterince güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çalışmada katılım bankalarında danışma kurullarının ve faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin etkinliğine yönelik olarak yer alan 19 ifadenin tümü için Cronbach Alfa katsayısı 0,767 olarak hesaplanmıştır. Bu yüksek katsayı ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

#### **4.2.4.3. Araştırmaya İlişkin Hipotezler ve Hipotez Testleri**

Bu bölümde katılım bankaları, çalışılan denetim birimi ve personelin tecrübe düzeyine göre örnek grupları arasında farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir. Bu amaçla hipotezler ve hipotez testleri ortaya konulmuştur.

Çalışmada birim düzeyindeki farklılıklara ilişkin olarak t testi, banka ve tecrübe düzeyindeki farklılıklara ilişkin olarak ise ANOVA testleri yapılmıştır.

Çalışmada kullanılan ankette danışma kurulları ve denetim faaliyetleri ile ilgili olmak üzere iki ayrı ölçek bulunmaktadır. Anketin danışma kurulları ile ilgili ölçek kısmında katılımcılardan danışma kurullarının etkinliğini değerlendirmeleri istenilen sorular ve danışma kurullarının yapılanmasına ilişkin öneri ve görüşleri istenilen sorular bulunmaktadır. Yine aynı Şekilde denetim faaliyetleri ile ilgili ölçek kısmında da katılımcılardan katılım bankalarındaki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile ilgili değerlendirmeleri istenilen sorular ve denetim faaliyetlerine ilişkin öneri ve görüşleri istenilen sorular bulunmaktadır.

Çalışmada söz konusu iki ölçekteki katılımcıların değerlendirmelerine ilişkin sorular dikkate alınarak bunların ortalamaları üzerinden hipotez testi analizleri

---

<sup>269</sup> Ural, **ag.e.**, s. 280.



yapılmıştır. Danışma kurullarının etkinliğine ve faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin analizlerde kullanılan sorulara aşağıda yer verilmiştir.

**Tablo 4.4** Danışma Kurullarının ve Faizsiz Bankacılık Denetiminin Etkinliğine İlişkin Analizlerde Kullanılan Sorular

<b>Soru Kodu</b>	<b>Danışma Kurulları İle İlgili Ölçek</b>
DK3	Bankamızda Danışma Kurulu'nda görüşülecek konular, çalışma esasları vb konusunda uygulama esasları net şekilde belirlenmiştir.
DK4	Bankamızda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum ile ilgili tüm konular Danışma Kurulu'na sorulmaktadır.
DK5	Bankamızda Danışma Kurulu'nun kararları tüm personele açıktır. Personel bu tür kararlara kolaylıkla ulaşabilmektedir.
DK6	Danışma Kurulu kararları bankamızda bağlayıcıdır. Tüm personelin bu kararlara uyması gerekir.

<b>Soru Kodu</b>	<b>Denetim Faaliyetleri İle İlgili Ölçek</b>
DD1	Yaptığımız denetimlerde Danışma Kurulu kararlarına uyuma ilişkin denetimler/kontroller yapmaktayız.
DD2	Danışma Kurulu kararlarının denetimlerimizde kullanılabilmesi açısından yeterince açık ve net olduğunu düşünüyorum.
DD3	Danışma Kurulu üyeleri ile belirli periyotlarla bir araya geliyoruz.
DD4	Danışma Kurulu'nun yapısı ve çalışmaları hakkında yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum.
DD7	Faizsiz bankacılık prensipleri konusunda yeterli uzmanlığa sahip olduğumu düşünüyorum.
DD8	Bir denetçi olarak bankamızda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yaptığımıza inanıyorum.
DD9	Türkiye'de katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yapıldığına inanıyorum.
DD10	Bankamızda denetim yapan bağımsız denetçiler faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda da denetim yapmaktadırlar.
DD11	Bankamızda denetim yapan kamu denetçileri faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda da denetim yapmaktadırlar.

Söz konusu iki ölçeğe ilişkin olarak test edilen genel hipotezler aşağıda sunulmuştur.

- Katılımcıların demografik özellikleri (banka, birim ve tecrübe) ile katılım bankalarındaki danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

- Katılımcıların demografik özellikleri (banka, birim ve tecrübe) ile katılım bankalarındaki faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

#### 4.2.4.3.1. T Testi

İki grubu ya da değişkeni karşılaştırmada etkin bir test olan t testi<sup>270</sup> araştırmamızda anket yöntemiyle elde edilen verilerden birim bazında (Teftiş-İç Kontrol) karşılaştırma yapmak için kullanılmıştır. Karşılaştırmada bağımsız örneklem için t testi (Independent samples t test) yapılmıştır.

Bankalarda mevcut durumda teftiş kurulu müfettişleri daha çok sonuçlar üzerinden, iç kontrol merkezi denetçileri ise kontrol noktalarına ilişkin olarak süreçler üzerinden denetim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Denetim yaklaşımları farklı olması nedeniyle çalışılan denetim biriminin danışma kurullarının etkinliğine ve faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin değerlendirmelere etki edip etmediğini öğrenmek amacıyla hipotezler oluşturulmuş ve test edilmiştir.

Çalışmada danışma kurullarının etkinliğine ilişkin hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur:

- H0: Katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algıları birime göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
- H1: Katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algıları birime göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

<sup>270</sup> Yavuz Akbulut, **Sosyal Bilimlerde SPSS uygulamaları**, İstanbul: İdeal Yayıncılık, 2010, s. 119.

P < alfa ise katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algılarının birime göre anlamlı bir farklılık gösterdiği değerlendirilir ve H0 hipotezi reddedilerek H1 hipotezi kabul edilir. P > alfa olması durumunda ise H0 hipotezi reddedilemez.

**Tablo 4.5** T Testi Grup İstatistikleri (Danışma Kurulu Etkinliği-Birim)

	Birim Adı	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Danışma Kurulu Etkinliği	Teftiş Kurulu Başkanlığı	56	3,1830	,76350	,10203
	İç Kontrol Merkezi Başkanlığı	29	3,1121	,71834	,13339

**Tablo 4.6** Bağımsız Örneklem İçin T Testi Sonuçları (Danışma Kurulu Etk.-Birim)

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means			t-test for Equality of Means		95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper
Danışma Kurulu Etkinliği	Equal variances assumed	,898	,346	,414	83	,680	,07097	,17126	-,26966	,41159
	Equal variances not assumed			,423	59,906	,674	,07097	,16794	-,26497	,40690

T testine ilişkin yukarıda verilen iki tablodaki değerlerden karşılaştırma ve yorumlama için kullanılacak olan değerler birleştirilerek Tablo 4.7’de verilmiştir.

**Tablo 4.7** Danışma Kurulu Etkinliğine İlişkin Tutum ve Değerlendirmelerin Birime Göre Karşılaştırılması

Birim	N	Ortalama	s.s.	s.d.	t	P (Sig.2 Teiled)
Teftiş Kurulu Başkanlığı	56	3,1830	,76350	83	,414	,680
İç Kontrol Merkezi Başkanlığı	29	3,1121	,71834			

T testi sonuçlarına bakıldığında 0,05 anlamlılık düzeyinde  $P > \alpha$  (0,680>0,05) olduğu için  $H_0$  hipotezi reddedilemez. Yani katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algıları birime göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Teftiş kurulu başkanlığı personelinin ortalaması (3,1830) ile iç kontrol merkezi başkanlığı personelinin ortalamasının (3,1121) birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum da iki birim personelinin değerlendirmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Çalışmada faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur:

- $H_0$ : Katılımcıların faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları birime göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
- $H_1$ : Katılımcıların faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları birime göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

**Tablo 4.8** T Testi Grup İstatistikleri (Denetimin Etkinliği-Birim)

	Birim Adı	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Denetimin Etkinliği	Teftiş Kurulu Başkanlığı	56	2,6052	,54759	,07317
	İç Kontrol Merkezi Başkanlığı	29	2,7395	,67015	,12444

**Tablo 4.9** Bağımsız Örneklem İçin T Testi Sonuçları (Denetimin Etkinliği-Birim)

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means			t-test for Equality of Means		95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper
Danışma Kurulu Etkinliği	Equal variances assumed	,454	,502	-,992	83	,324	-,13430	,13539	-,40358	,13497
	Equal variances not assumed			-,930	47,801	,357	-,13430	,14436	-,42460	,15599

T testine ilişkin yukarıda verilen iki tablodaki değerlerden karşılaştırma ve yorumlama için kullanılacak olan değerler birleştirilerek Tablo 4.10'da verilmiştir.

**Tablo 4.10** Faizsiz Bankacılık Denetiminin Etkinliğine İlişkin Tutum ve Değerlendirmelerin Birime Göre Karşılaştırılması

Birim	N	Ortalama	s.s.	s.d.	t	P (Sig.2 Teiled)
Teftiş Kurulu Başkanlığı	56	2,6052	,54759	83	-,992	,324
İç Kontrol Merkezi Başkanlığı	29	2,7395	,67015			

T testi sonuçlarına bakıldığında 0,05 anlamlılık düzeyinde  $P > \alpha$  (0,324>0,05) olduğu için  $H_0$  hipotezi reddedilemez. Yani katılımcıların faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları birime göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Teftiş kurulu başkanlığı personelinin ortalaması (2,6052) ile iç kontrol merkezi başkanlığı personelinin ortalamasının (2,7395) birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum da iki birim personelinin değerlendirmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

#### 4.2.4.3.2. Varyans Analizi (ANOVA)

Ankete verilen cevaplar katılım bankaları bazında ve sahip olunan tecrübe bazında karşılaştırılmıştır. Grupların karşılaştırılmasında bağımsız örnekler için tek yönlü ANOVA (analysis of variance) analizi kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA), bağımsız üç veya daha fazla kategori, örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmede kullanılır.<sup>271</sup> T testinde t değerinin hesaplanması gibi varyans analizinde de F değeri hesaplanmaktadır. Bundan dolayı analize F testi de denilmektedir.<sup>272</sup>

Anket katılımcıları A, B, C ve D katılım bankaları olmak üzere dört ayrı katılım bankasında çalışmaktadır. Yine anket katılımcıları 1-3 yıl arası, 3-6 yıl arası ve 6 yıldan fazla olmak üzere farklı denetim tecrübelerine sahiptirler. Bu bölümde anket katılımcılarının çalıştıkları katılım bankaları veya sahip oldukları tecrübe düzeyleri ile katılım bankalarındaki danışma kurullarının etkinliğine yönelik algıları ve faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları arasında bir ilişki olup olmadığına bakılmış, çalışılan katılım bankasına göre veya sahip olunan denetim tecrübesine göre katılımcıların algılarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Gruplar arasında anlamlı bir farklılık olması durumunda bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğu analiz edilmiştir.

#### - Banka Gruplarına İlişkin Analizler

Çalışmada danışma kurullarının etkinliğine ilişkin hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur:

- H0: Katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algıları çalışılan bankaya göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
- H1: Katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algıları çalışılan bankaya göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

<sup>271</sup> Nuran Bayram, **Veri Analizi - Excel ve SPSS Uygulamaları ile Birlikte**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2.b., 2016, s. 147.

<sup>272</sup> Akbulut, **a.g.e.**, s. 119.

**Tablo 4.11** Danışma Kurulu Etkinliği İle İlgili Banka Gruplarına İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
A Katılım Bankası	20	3,2625	,78838	,17629
B Katılım Bankası	26	2,7788	,67944	,13325
C Katılım Bankası	25	3,1600	,72486	,14497
D Katılım Bankası	14	3,7143	,42582	,11380
Toplam	85	3,1588	,74487	,08079

**Tablo 4.12** Bağımsız Örneklem Tek Yönlü ANOVA

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	8,288	3	2,763	5,840	,001
Gruplarıçi	38,317	81	,473		
Genel	46,606	84			

**Tablo 4.13** Çoklu Karşılaştırma Tukey Testi Sonuçları

Banka Adı	Banka Adı	Ortalama Fark	Standart Hata	P
A Katılım Bankası	B Katılım Bankası	,48365	,20457	,092
	C Katılım Bankası	,10250	,20634	,960
	D Katılım Bankası	-,45179	,23967	,243
B Katılım Bankası	A Katılım Bankası	-,48365	,20457	,092
	C Katılım Bankası	-,38115	,19266	,205
	D Katılım Bankası	-,93544*	,22800	,001

C Katılım Bankası	A Katılım Bankası	-,10250	,20634	,960
	B Katılım Bankası	,38115	,19266	,205
	D Katılım Bankası	-,55429	,22959	,082
D Katılım Bankası	A Katılım Bankası	,45179	,23967	,243
	B Katılım Bankası	,93544*	,22800	,001
	C Katılım Bankası	,55429	,22959	,082

Bağımsız örneklem tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre 0,05 anlamlılık düzeyinde  $P < \alpha$  ( $0,001 < 0,05$ ) olduğu için  $H_0$  hipotezi reddedilmiş ve  $H_1$  hipotezi kabul edilmiştir. Katılım bankaları arasında danışma kurullarının etkinliğine ilişkin değerlendirmeler açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Farklılığın hangi bankalar arasında olduğunu belirlemek için Tukey testi sonuçlarına baktığımızda B Katılım Bankası ile D Katılım Bankası arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. B Katılım Bankası ile D Katılım Bankası arasındaki ortalama farkın 0,93544 olması ve P değerinin ( $0,001$ )  $0,05$ 'ten küçük çıkması bu iki banka grubundaki katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin değerlendirmeleri açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Danışma kurullarının etkinliği açısından en olumlu değerlendirme D Katılım Bankası çalışanlarınca, en olumsuz değerlendirme ise B Katılım Bankası çalışanlarınca yapılmıştır.



Çalışmada faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur:

- H0: Katılımcıların faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları çalışılan bankaya göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
- H1: Katılımcıların faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları çalışılan bankaya göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

**Tablo 4.14** Faizsiz Bankacılık Denetimi Etkinliği İle İlgili Banka Gruplarına İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
A Katılım Bankası	20	2,6500	,47726	,10672
B Katılım Bankası	26	2,4274	,69687	,13667
C Katılım Bankası	25	2,6800	,55770	,11154
D Katılım Bankası	14	3,0159	,41996	,11224
Toplam	85	2,6510	,59172	,06418

**Tablo 4.15** Bağımsız Örneklem Tek Yönlü ANOVA

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	3,185	3	1,062	3,279	,025
Gruplarıçi	26,226	81	,324		
Genel	29,411	84			

**Tablo 4.16** Çoklu Karşılaştırma Tukey Testi Sonuçları

Banka Adı	Banka Adı	Ortalama Fark	Standart Hata	P
A Katılım Bankası	B Katılım Bankası	,22265	,16924	,556
	C Katılım Bankası	-,03000	,17070	,998
	D Katılım Bankası	-,36587	,19828	,260

B Katılım Bankası	A Katılım Bankası	-,22265	,16924	,556
	C Katılım Bankası	-,25265	,15939	,393
	D Katılım Bankası	-,58852*	,18863	,013
C Katılım Bankası	A Katılım Bankası	,03000	,17070	,998
	B Katılım Bankası	,25265	,15939	,393
	D Katılım Bankası	-,33587	,18994	,296
D Katılım Bankası	A Katılım Bankası	,36587	,19828	,260
	B Katılım Bankası	,58852*	,18863	,013
	C Katılım Bankası	,33587	,18994	,296

Bağımsız örneklem tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre 0,05 anlamlılık düzeyinde  $P < \alpha$  ( $0,025 < 0,05$ ) olduğu için  $H_0$  hipotezi reddedilmiş ve  $H_1$  hipotezi kabul edilmiştir. Katılım bankaları arasında faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin değerlendirmeler açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Farklılığın hangi bankalar arasında olduğunu belirlemek için Tukey testi sonuçlarına baktığımızda B Katılım Bankası ile D Katılım Bankası arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. B Katılım Bankası ile D Katılım Bankası arasındaki ortalama farkın 0,58852 olması ve P değerinin (0,013) 0,05'ten küçük çıkması bu iki banka grubundaki katılımcıların faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin değerlendirmeleri açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Faizsiz bankacılık denetiminin etkinliği açısından en olumlu değerlendirme D Katılım Bankası çalışanlarınca, en olumsuz değerlendirme ise B Katılım Bankası çalışanlarınca yapılmıştır.

### - Tecrübe Gruplarına İlişkin Analizler

Çalışmada danışma kurullarının etkinliğine ilişkin hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur:

- H0: Katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algıları sahip olunan tecrübeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
- H1: Katılımcıların danışma kurullarının etkinliğine ilişkin algıları sahip olunan tecrübeye göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

**Tablo 4.17** Danışma Kurulu Etkinliği İle İlgili Tecrübe Gruplarına İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
1-3 yıl	23	3,2717	,79741	,16627
3-6 yıl	28	3,1429	,73418	,13875
6 yıldan fazla	34	3,0956	,73085	,12534
Toplam	85	3,1588	,74487	,08079

**Tablo 4.18** Bağımsız Örneklem Tek Yönlü ANOVA

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	,436	2	,218	,387	,680
Gruplarıçi	46,170	82	,563		
Genel	46,606	84			

Bağımsız örneklem tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre 0,05 anlamlılık düzeyinde  $P > \alpha$  ( $0,680 > 0,05$ ) olduğu için H0 hipotezi reddedilmemiştir. Tecrübe grupları arasında danışma kurullarının etkinliğine ilişkin değerlendirmeler açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Çalışmada faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur:

- H0: Katılımcıların faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları sahip olunan tecrübeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
- H1: Katılımcıların faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin algıları sahip olunan tecrübeye göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

**Tablo 4.19** Faizsiz Bankacılık Denetimi Etkinliği İle İlgili Tecrübe Gruplarına İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
1-3 yıl	23	2,8213	,64766	,13505
3-6 yıl	28	2,5794	,52322	,09888
6 yıldan fazla	34	2,5948	,59984	,10287
Toplam	85	2,6510	,59172	,06418

**Tablo 4.20** Bağımsız Örneklem Tek Yönlü ANOVA

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	,918	2	,459	1,321	,273
Gruplarıçi	28,493	82	,347		
Genel	29,411	84			

Bağımsız örneklem tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre 0,05 anlamlılık düzeyinde  $P > \alpha$  ( $0,273 > 0,05$ ) olduğu için H0 hipotezi reddedilmemiştir. Tecrübe grupları arasında faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin değerlendirmeler açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

#### 4.2.4.4. Anket Cevaplarına İlişkin Değerlendirmeler

Katılım bankalarında bulunan danışma kurullarının etkin çalışmadığı ve yine katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilmediği yönündeki varsayımlar çalışma için temel hareket noktası olmuştur. Çalışmada kullanılan anket formunun danışma kurulları ile ilgili ölçek kısmında katılımcılardan danışma kurullarının etkinliğini değerlendirmeleri istenilen sorulara verilen cevapların ortalamasının 5’li likert ölçeğine göre 3,16 çıktığı, yine aynı şekilde denetim faaliyetleri ile ilgili ölçek kısmında da katılımcılardan katılım bankalarındaki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile ilgili değerlendirmeleri istenilen sorulara verilen cevapların ortalamasının 2,65 çıktığı görülmüştür. Seçenekler puanlanırken; “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneği 1, “Katılmıyorum” seçeneği 2, “Kararsızım” seçeneği 3, “Katılıyorum” seçeneği 4 ve “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneği 5 puan olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılara danışma kurullarının etkinliği ve faizsiz bankacılık denetiminin etkinliği ile ilgili verilen pozitif ifadelerle verilen cevapların ortalamasının sırasıyla 3,16 ve 2,65 çıkması danışma kurullarının etkinliği ile ilgili katılımcıların kararsız kaldıklarını, faizsiz bankacılık denetimi ile ilgili olarak ise katılmıyorum ve kararsızım seçeneği arasında bir değerlendirme ortaya koyduklarını göstermektedir. Bu sonuçlar katılım bankalarında danışma kurullarının etkin çalışmadığı ve yine katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilmediği yönündeki varsayımların doğrulandığı yönünde değerlendirilebilir.

Çalışmada yer verilen T testi ve ANOVA testi sonuçlarında da görüldüğü üzere anket katılımcılarının çalıştıkları birime veya sahip oldukları tecrübeye göre değerlendirmelerinde veya algılarında farklılık görülmemekte, buna karşın çalışılan katılım bankasına göre iki banka arasında anlamlı fark bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu iki katılım bankasından da daha olumlu değerlendirmeler yapan bankanın danışma kurulunun etkinliği ile ilgili kararsızım ile katılıyorum arasında değerlendirme yaptığı, faizsiz bankacılık denetiminin etkinliğine ilişkin ise kararsız kaldığı görülmüştür. Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde katılım bankalarındaki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin etkin olmadığına veya danışma kurullarının etkin şekilde çalışmadığına yönelik algı ve

değerlendirmelerin belirli banka, birim veya tecrübedeki personelin algısı olmadığı, sektörün geneli ile ilgili bir durum olduğu söylenebilir.

Anket sonuçlarının frekans tablolarına göre dağılımı ve bu sonuçlara ilişkin yorumlar aşağıda verilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara 5’li likert tipi ölçeğe göre tablolarda detaylı şekilde yer verilmiş olup yapılan yorumlarda katılanlar ve kesinlikle katılanlar ile katılmayanlar ve kesinlikle katılmayanların değerlendirmeleri birleştirilerek verilmiştir.

- Katılım Bankalarında faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda icazet veren Danışma Kurullarının oluşturulması yasal bir zorunluluk olmalıdır

**Tablo 4.21** DK1 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	2	2,4	4,4235	1,00447
Katılmıyorum	6	7,1		
Kararsızım	2	2,4		
Katılıyorum	19	22,4		
Kesinlikle Katılıyorum	56	65,9		
Toplam	85	100		

Ülkemizde katılım bankalarında danışma kurullarının oluşturulması yasal bir zorunluluk değildir. “Katılım Bankalarında faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda icazet veren Danışma Kurullarının oluşturulması yasal bir zorunluluk olmalıdır” denildiğinde katılımcıların % 88’i bu görüşe katıldıklarını ifade etmişlerdir. Anket ortalaması 4,42 çıkmış olup katılımcıların bu ifadeye güçlü bir şekilde katıldıkları görülmektedir.

- Katılım bankalarında bulunan Danışma Kurullarının bağlı olacakları katılım bankalarından ayrı bir üst kurul olmalıdır.

**Tablo 4.22** DK2 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	2	2,4	4,4588	,93290
Katılmıyorum	4	4,7		
Kararsızım	2	2,4		
Katılıyorum	22	25,9		
Kesinlikle Katılıyorum	55	64,7		
Toplam	85	100		

Katılımcılar, katılım bankalarında danışma kurullarının oluşturulması ile ilgili olarak yasal bir zorunluluk olması gerektiği yönünde görüş bildirdikten sonra “Katılım bankalarında bulunan Danışma Kurullarının bağlı olacakları katılım bankalarından ayrı bir üst kurul olmalıdır” ifadesine katılımcıların %91’i katıldığını ifade etmiştir. 4,46 gibi yüksek bir ortalama ile katılım bankalarında bulunan danışma kurullarının bağlı olacağı, katılım bankalarından bağımsız şekilde faaliyet gösterecek merkezi bir üst kurulun bulunması gerektiği yönünde değerlendirme yapılmıştır.

- Bankamızda Danışma Kurulu'nda görüşülecek konular, çalışma esasları vb konusunda uygulama esasları net şekilde belirlenmiştir.

**Tablo 4.23** DK3 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	4	4,7	3,0824	,95384
Katılmıyorum	18	21,2		

Kararsızım	35	41,2		
Katılıyorum	23	27,1		
Kesinlikle Katılıyorum	5	5,9		
Toplam	85	100		

“Bankamızda Danışma Kurulu'nda görüşülecek konular, çalışma esasları vb konusunda uygulama esasları net şekilde belirlenmiştir” ifadesine katılımcıların %26’sı katılmamış, %33’ü katılmış, %41’i ise kararsız kalmıştır. Ortalaması 3,08 çıkan söz konusu hususa ilişkin olarak katılımcıların kararsız kaldıkları görülmektedir.

- Bankamızda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum ile ilgili tüm konular Danışma Kurulu'na sorulmaktadır.

**Tablo 4.24** DK4 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	2	2,4	3,2824	,98333
Katılmıyorum	19	22,4		
Kararsızım	24	28,2		
Katılıyorum	33	38,8		
Kesinlikle Katılıyorum	7	8,2		
Toplam	85	100		

“Bankamızda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum ile ilgili tüm konular Danışma Kurulu'na sorulmaktadır” ifadesine katılımcıların %25’i katılmamış, %47’si katılmış, %28’i ise kararsız kalmıştır. Her ne kadar ortalama olarak kararsızın biraz üzerinde bir sonuç (3,28) çıkmış olsa da katılımcıların %53’ünün bu ifadeye



katılmaması veya kararsız kalması faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu bir şekilde faaliyet göstermek için en önemli hususlardan biri olan bu konuda ne tür bir eksiklik yaşandığını ortaya koymaktadır.

- Bankamızda Danışma Kurulu'nun kararları tüm personele açıktır. Personel bu tür kararlara kolaylıkla ulaşabilmektedir.

**Tablo 4.25** DK5 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	17	20,0	2,5882	1,13698
Katılmıyorum	25	29,4		
Kararsızım	22	25,9		
Katılıyorum	18	21,2		
Kesinlikle Katılıyorum	3	3,5		
Toplam	85	100		

“Bankamızda Danışma Kurulu'nun kararları tüm personele açıktır. Personel bu tür kararlara kolaylıkla ulaşabilmektedir” ifadesine katılımcıların %49'u katılmamış, %25'i katılmış, %26'sı ise kararsız kalmıştır. Faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde bankacılık yapması gereken katılım bankaları personelinin ve bu uyumu denetleyecek olan müfettiş ve denetçilerin danışma kurulu kararlarına ulaşamamaları faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlama konusunda önemli zafiyetlere yol açabilecektir.

- Danışma Kurulu kararları bankamızda bağlayıcıdır. Tüm personelin bu kararlara uyması gerekir.

**Tablo 4.26** DK6 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	2	2,4	3,6824	1,01432
Katılmıyorum	10	11,8		
Kararsızım	19	22,4		
Katılıyorum	36	42,4		
Kesinlikle Katılıyorum	18	21,2		
Toplam	85	100		

“Danışma Kurulu kararları bankamızda bağlayıcıdır. Tüm personelin bu kararlara uyması gerekir” ifadesine katılımcıların %64’ü katılmış, %14’ü katılmamış, %22’si ise kararsız kalmıştır. Ortalamanın 3,68 çıkması katılımcıların kararsız kalma ile katılma arasında bir değerlendirme yaptıklarını göstermektedir.

- Danışma Kurulları için bir üst kurul oluşturulsa sizce bu üst kurul hangi kuruma bağlı olarak oluşturulmalıdır?

**Tablo 4.27** DK7 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde
BDDK	54	63,5
TCMB	2	2,4
TKBB	21	24,7
Fikrim Yok	2	2,4
Diğer	6	7,1
Toplam	85	100

DK2 no.lu soruda kendilerine verilen “Katılım bankalarında bulunan Danışma Kurullarının bağlı olacakları katılım bankalarından ayrı bir üst kurul olmalıdır”

ifadesine %91 gibi yüksek bir oranla katıldığını ifade eden katılımcılara “Danışma Kurulları için bir üst kurul oluşturulsa sizce bu üst kurul hangi kuruma bağlı olarak oluşturulmalıdır?” diye sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı (%64’ü) bu kurumun BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) olması gerektiğini ifade etmiştir. BDDK’dan sonra en fazla tercih edilen kurum %25 ile TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) olmuştur. Diğer katılımcılara bakıldığında 2 katılımcı üst kurulun TCMB’ye (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) bağlı olması gerektiğini söylemiş, 2 katılımcı fikir beyan etmemiş, 6 katılımcı ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların 3 tanesi danışma kurulları için oluşturulacak üst kurulun Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olması gerektiğini söylemiş, diğer 3’ü ise herhangi bir kurum ismi yazmadan bu kurumun bağımsız, özerk bir kurum olması gerektiğini ifade etmiştir.

- Yaptığımız denetimlerde Danışma Kurulu kararlarına uyuma ilişkin denetimler/kontroller yapmaktayız.

**Tablo 4.28** DD1 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	5	5,9	3,5059	1,15081
Katılmıyorum	15	17,6		
Kararsızım	12	14,1		
Katılıyorum	38	44,7		
Kesinlikle Katılıyorum	15	17,6		
Toplam	85	100		

“Yaptığımız denetimlerde Danışma Kurulu kararlarına uyuma ilişkin denetimler/kontroller yapmaktayız” ifadesine katılımcıların %62’si katılmış, %24’ü katılmamış, %14’ü ise kararsız kalmıştır. Ortalamanın 3,50 çıkması katılımcıların kararsız kalma ile katılma arasında bir değerlendirme yaptıklarını göstermektedir.

- Danışma Kurulu kararlarının denetimlerimizde kullanılabilmesi açısından yeterince açık ve net olduğunu düşünüyorum.

**Tablo 4.29** DD2 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	5	5,9	3,0000	1,00000
Katılmıyorum	20	23,5		
Kararsızım	37	43,5		
Katılıyorum	16	18,8		
Kesinlikle Katılıyorum	7	8,2		
Toplam	85	100		

“Danışma Kurulu kararlarının denetimlerimizde kullanılabilmesi açısından yeterince açık ve net olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılımcıların %29’u katılmamış, %27’si katılmış, %44’ü ise kararsız kalmıştır. Danışma kurulu kararlarını kullanarak denetim yapmaları gereken müfettiş ve denetçilerin danışma kurulu kararlarının yeterince açık ve net olduğu konusunda kararsız kalmaları söz konusu kararların okuyanlar ve özellikle denetim yapmakla görevli banka personeli tarafından kolay ve net şekilde anlaşılabilmesi için format ve üslup üzerinde çalışılması ve gerekli standardizasyonun sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

- Danışma Kurulu üyeleri ile belirli periyotlarla bir araya geliyoruz

**Tablo 4.30** DD3 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	55	64,7	1,4941	,78108
Katılmıyorum	21	24,7		
Kararsızım	6	7,1		

Katılıyorum	3	3,5		
Kesinlikle Katılıyorum	-	0		
Toplam	85	100		

“Danışma Kurulu üyeleri ile belirli periyotlarla bir araya geliyoruz” ifadesine katılımcıların %89’u katılmamış, %7’si katılmış, %4’ü ise kararsız kalmıştır. Katılım bankalarında denetimle görevli olan müfettiş ve denetçilerin danışma kurulları ile belirli periyotlarla bir araya gelmeleri danışma kurulu üyelerinin yaklaşım ve değerlendirmelerini öğrenme, danışma kurulu kararlarına ilişkin açıklık getirilmesi gereken konuların netleştirilmesi, ihtiyaç duyulan konularda danışma kurulu üyelerine danışılması ve bankanın faizsiz bankacılık prensiplerine ve danışma kurulu kararlarına uyumlu bir şekilde faaliyet gösterip göstermediği konusunda danışma kurulu üyelerine denetçilerce değerlendirmelerin aktarılması açısından önemlidir. Ortalamanın 1,49 çıktığı anket sonuçlarına bakıldığında katılım bankalarında böyle bir uygulama bulunmadığı anlaşılmaktadır.

- Danışma Kurulu'nun yapısı ve çalışmaları hakkında yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum.

**Tablo 4.31** DD4 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	17	20,0	2,4118	1,02695
Katılmıyorum	33	38,8		
Kararsızım	18	21,2		
Katılıyorum	17	20,0		
Kesinlikle Katılıyorum	-	0		
Toplam	85	100		

“Danışma Kurulu'nun yapısı ve çalışmaları hakkında yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum” ifadesine katılımcıların %59'u katılmamış, %20'si katılmış, %21'i ise kararsız kalmıştır. Ortalamanın 2,41 çıkması da dikkate alındığında katılım bankalarındaki müfettiş ve denetçilerin danışma kurullarının yapısı ve çalışmaları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

- Faizsiz bankacılık uygulamaları konusundaki uluslararası standartların yeterli olduğunu düşünüyorum

**Tablo 4.32** DD5 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	6	7,1	2,5529	,80926
Katılmıyorum	37	43,5		
Kararsızım	31	36,5		
Katılıyorum	11	12,9		
Kesinlikle Katılıyorum	-	0		
Toplam	85	100		

Faizsiz bankacılık alanında uluslararası kuruluşlar olan AAOIFI ve IFSB gibi kuruluşlar tarafından standartlar oluşturulmakta ve bu standartlar dünyada çeşitli ülkeler tarafından kullanılmaktadır. Katılımcılara bu standartlarla ilgili olarak “Faizsiz bankacılık uygulamaları konusundaki uluslararası standartların yeterli olduğunu düşünüyorum” ifadesi sorulmuş ve katılımcıların %51'i bu ifadeye katılmamış, %13'ü katılmış, %36'sı ise kararsız kalmıştır.

- Ülkemizde faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda katılım bankaları için bağlayıcı bir standartlar seti olmalıdır

**Tablo 4.33** DD6 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,2	4,4353	,74717
Katılmıyorum	2	2,4		
Kararsızım	1	1,2		
Katılıyorum	36	42,4		
Kesinlikle Katılıyorum	45	52,9		
Toplam	85	100		

Ülkemizde faizsiz bankacılık alanında katılım bankalarının uymak zorunda oldukları standartlar bulunmamaktadır. “Ülkemizde faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda katılım bankaları için bağlayıcı bir standartlar seti olmalıdır” ifadesine katılımcıların %95’i katılmış, %4’ü katılmamış, %1’i ise kararsız kalmıştır. Ortalama olarak 4,44 (katılıyorum ile kesinlikle katılıyorum arası) çıkmış olup bu sonuç denetim personeli tarafından katılım bankalarında faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda bağlayıcı standartlara ne kadar ihtiyaç duyulduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

- Faizsiz bankacılık prensipleri konusunda yeterli uzmanlığa sahip olduğumu düşünüyorum

**Tablo 4.34** DD7 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	-	0	3,5059	,86772
Katılmıyorum	13	15,3		
Kararsızım	24	28,2		
Katılıyorum	40	47,1		
Kesinlikle Katılıyorum	8	9,4		
Toplam	85	100		

Katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapması beklenen banka denetim personeline bu alanla ilgili yeterli bilgi, birikim ve uzmanlığa sahip olup olmadıkları konusunda ne düşündüklerini öğrenmek amacıyla “Faizsiz bankacılık prensipleri konusunda yeterli uzmanlığa sahip olduğumu düşünüyorum” ifadesi sorulmuştur. Söz konusu ifadeye katılımcıların %57’si katılmış, %15’i katılmamış, %28’i ise kararsız kalmıştır. Ortalamanın 3,51 çıkması katılımcıların kararsız kalma ile katılma arasında bir değerlendirme yaptıklarını göstermektedir. Bununla birlikte katılımcıların %43’ünün böyle bir ifadeye katıldıklarını beyan etmemiş olmaları faizsiz bankacılık prensipleri konusunda katılım bankalarındaki denetim personelinin uzmanlığını artırmaya yönelik gerekli aksiyonların alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

- Bir denetçi olarak bankamızda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yaptığımıza inanıyorum

**Tablo 4.35** DD8 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	6	7,1	3,1059	1,09135
Katılmıyorum	20	23,5		
Kararsızım	26	30,6		
Katılıyorum	25	29,4		
Kesinlikle Katılıyorum	8	9,4		
Toplam	85	100		

“Bir denetçi olarak bankamızda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yaptığımıza inanıyorum” ifadesine katılımcıların %39’u katılmış, %31’i katılmamış, %30’u ise kararsız kalmıştır. Özellikle katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yaptığı düşünülen veya beklenen banka personeli tarafından böyle bir sonucun ifade edilmesi yani katılımcıların %61’inin bu konuda yeterli denetim yapıldığına inanmaması veya



kararsız kalması katılım bankalarındaki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin yetersizliği ile ilgili durumu ortaya koymaktadır.

- Türkiye’de katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yapıldığına inanıyorum

**Tablo 4.36** DD9 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	7	8,2	2,5176	,78090
Katılmıyorum	35	41,2		
Kararsızım	35	41,2		
Katılıyorum	8	9,4		
Kesinlikle Katılıyorum	-	0		
Toplam	85	100		

Katılımcılara çalıştıkları katılım bankasında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yapıldığına inanıp inanmadıkları sorulduktan sonra “Türkiye’de katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yapıldığına inanıyorum” denilerek sektörle ilgili değerlendirmeleri alınmıştır. Katılımcıların %50’si katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yapıldığına inanmadığını ifade etmiş, %41’i kararsız kalmış, sadece %9’u bu ifadeye katıldığını söylemiştir. Ortalaması 2,52 çıkan bu soruya verilen cevaplar katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi konusundaki eksiklik ve yetersizliği net bir şekilde ortaya koymaktadır.

- Bankamızda denetim yapan bağımsız denetçiler faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda da denetim yapmaktadırlar

**Tablo 4.37** DD10 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	38	44,7	2,0471	1,12235
Katılmıyorum	17	20,0		
Kararsızım	19	22,4		
Katılıyorum	10	11,8		
Kesinlikle Katılıyorum	1	1,2		
Toplam	85	100		

“Bankamızda denetim yapan bağımsız denetçiler faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda da denetim yapmaktadırlar” ifadesine katılımcıların %65’i katılmamış, %13’ü katılmış, %22’si ise kararsız kalmıştır. Bankacılık sektöründe iç denetimin dışında denetimin diğer sacayakları bağımsız denetim ve kamu denetimi fonksiyonlarıdır. Katılımcıların sadece %13’ünün bağımsız denetçiler tarafından faizsiz bankacılık uyum denetimi yapıldığını söylemesi ve soru ortalamasının 2,05 yani katılmıyorum çıkması bağımsız denetim firmaları tarafından katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda denetim yapılmadığını ortaya koymaktadır.

- Bankamızda denetim yapan kamu denetçileri faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda da denetim yapmaktadırlar

**Tablo 4.38** DD11 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	25	29,4	2,2706	1,00461
Katılmıyorum	20	23,5		
Kararsızım	33	38,8		
Katılıyorum	6	7,1		

Kesinlikle Katılıyorum	1	1,2		
Toplam	85	100		

Bankalarda kamu adına denetim faaliyetlerinde bulunan BDDK murakıplarının faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda denetim yapıp yapmadıkları da katılımcılara sorulmuştur. “Bankamızda denetim yapan kamu denetçileri faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda da denetim yapmaktadırlar” ifadesine katılımcıların %53’ü katılmamış, %8’i katılmış, %39’u ise kararsız kalmıştır. Katılımcıların sadece %8’inin bu ifadeye katılması BDDK murakıplarının da katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensipleri konusunda yeterli denetim yapmadıklarını ortaya koymaktadır.

- Katılım bankalarında teftiş/iç kontrol birimleri dışında özel olarak faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli, ayrı bir denetim organına gerek olduğunu düşünüyorum

**Tablo 4.39** DD12 no.lu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar

	Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle Katılmıyorum	13	15,3	3,0471	1,34435
Katılmıyorum	23	27,1		
Kararsızım	8	9,4		
Katılıyorum	29	34,1		
Kesinlikle Katılıyorum	12	14,1		
Toplam	85	100		

“Katılım bankalarında teftiş/iç kontrol birimleri dışında özel olarak faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli, ayrı bir denetim organına gerek olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılımcıların %48’i katılmış, %42’si katılmamış, %10’u ise kararsız kalmıştır. Bu konuda katılımcıların kararsız kaldıkları, yaklaşık

yarısının teftiş/iç kontrol birimleri dışında özel olarak faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli, ayrı bir denetim organına gerek olduğunu düşündüğü diğer yarısının ise teftiş/iç kontrol birimleri dışında ayrı bir denetim organına gerek olmadığını düşündükleri veya kararsız kaldıkları görülmektedir.

### **4.3. MODEL ÖNERİSİ**

Tez çalışmasının temel hipotezi Türkiye’de katılım bankalarında etkin bir şekilde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin yapılmadığıdır. Bu kapsamda katılım bankalarında denetim görevinde bulunan teftiş kurulu müfettişlerine ve iç kontrol merkezi denetçilerine yönelik yapılan anket çalışmasının sonuçları bu varsayımı doğrulamıştır. Ankette katılımcıların faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ve danışma kurullarının etkinliğine yönelik sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde katılım bankalarında hem faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda etkin bir denetim yapılmadığı hem de katılım bankaları için faizsiz bankacılık prensipleri ile uyumlu çalışmanın temel yapıtaşı olan danışma kurullarının etkin bir şekilde çalışmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu durumun temel sebebinin Türkiye’de faizsiz bankacılık denetimine ve danışma kurullarının yapılanmalarına yönelik bir modelin, yasal ve idari kurallar bütününe ortaya konulmaması ve sektörün buna göre yönlendirilmemesi olduğu düşünülmektedir. Tez çalışmasının bu bölümünde katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ve danışma kurullarının yapılanmasına yönelik bir model önerisi ortaya konulmuştur.

#### **4.3.1. Merkezi Danışma Kurulu**

Faizsiz bankacılık sisteminin uygulandığı ve faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerde faizsiz bankacılık konusunda uzman kişilerden oluşan merkezi bir kurulun oluşturulmasına ve bu kurul tarafından faizsiz bankacılık

prensipleri ile ilgili değerlendirmeler yapılarak standartlar üretilmesine önem verildiği görülmektedir.

#### **4.3.1.1. Kurulması ve Konumlandırılması**

Merkezi danışma kurulu oluşturulmasının avantaj ve dezavantajları tartışılmakla birlikte bu kurullar tarafından verilecek standart kararların hem ilgili faizsiz banka içinde hem de sektörde uygulamaların standartlaşmasına hizmet edeceği ve böylece standart uygulamalarla karşılaşan müşteriler nezdinde sektöre olan güvenin artacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu kurullar güven artırıcı bir fonksiyon üstlenerek ülkede faizsiz bankacılık sisteminin itibar kazanmasına katkı sağlayacaklardır.

Tez çalışmamızda dünya ölçeğinde faizsiz bankacılık sisteminden en fazla pay alan ülkeler olmaları nedeniyle detaylı olarak incelemeye tabi tutulan yedi ülkeden altısında merkezi danışma kurulu olarak nitelendirilebilecek bir üst kurulun bulunduğu görülmüştür. Bu kapsamda; Malezya'da merkez bankası (Bank Negara Malaysia) bünyesinde faaliyet gösteren merkezi danışma kurulu (Shariah Advisory Council-SAC), Bahreyn'de merkez bankası bünyesinde faaliyet gösteren ulusal danışma kurulu (National Shariah Advisory Board), Birleşik Arap Emirlikleri'nde Adalet ve İslami İşler Bakanlığı'na (Ministry of Justice and Islamic Affairs) bağlı olarak faaliyet gösteren yüksek danışma kurulu (Higher Sharia'h Authority), Katar'da Evkaf ve İslami İşler Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren yüksek danışma konseyi (Supreme Shari'ah Council), Kuveyt'de Evkaf ve İslami İşler Bakanlığı'na (Ministry of Awqaf and Islamic Affairs) bağlı olarak faaliyet gösteren fetva kurulu (Fatwa Board), Pakistan'da merkez bankasına bağlı olarak faaliyet gösteren merkezi bir danışma kurulu (Shariah Board) kurulmuştur. Suudi Arabistan'da ise merkezi bir danışma kurulu oluşturulması tercih edilmemiştir.

İncelenen ülkelerde merkezi danışma kurullarının nasıl konumlandırıldığına bakıldığında Malezya, Bahreyn, Pakistan gibi ülkelerin merkezi danışma kurulunu merkez bankası altında oluşturdukları, buna karşın Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin merkezi danışma kurullarını merkez bankası altında değil

evkaf ve İslami işler bakanlıkları gibi çeşitli bakanlıklar altında oluşturmayı tercih ettikleri görülmektedir. Merkezi danışma kurulunda görev yapan uzmanların ülkedeki faizsiz bankaların danışma kurullarında görev almalarına ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunup bulunmadığı incelendiğinde de Malezya'nın bu konuda diğer ülkelerden farklılaştığı ve merkezi danışma kurulunun bağımsızlığını sağlamak adına katı bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Malezya'da merkezi danışma kurulu üyeleri faizsiz bankaların danışma kurullarında görev yapamamaktadırlar.

Dünya örneklerine bakıldığında konumlandırılmaları ile görev ve yetkileri ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte genel olarak merkezi danışma kurulunun bulunduğu görülmüştür. Ülkemizde de çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından bu konuda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda, BDDK ve TKBB ev sahipliğinde 21-23 Aralık 2013 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen<sup>273</sup> 'Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı'nda Türkiye'de merkezi bir danışma kurulu oluşturulması konusu konuşulmuş ve katılımcılar nezdinde böyle bir kurulun oluşturulması yönünde genel kanaat oluşmuştur. Oluşturulacak merkezi danışma kurulunun konumlandırılması ile ilgili çeşitli tartışmalar yapılmış ve bu konudaki görüşler hazırlanan Çalıştay Raporu'nda aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.<sup>274</sup>

Merkezi danışma kurulunun sistem içerisindeki konumu açısından birden fazla seçenek ortaya çıkmaktadır. Bu seçenekler, merkezi kurulun mevcut kurumlardan ayrı yeni bir yapı şeklinde ya da BDDK, DİB veya TKBB bünyesinde oluşturulmasıdır.

Merkezi danışma kurulunun mevcut kurumlardan ayrı bir yapı şeklinde oluşturulması ilgili tüm otoritelere eşit mesafede olunmasını ve faizsiz finansın bütün kurumlarına hitap edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, yurt dışı muadil kuruluşlarla daha sağlıklı ilişkiler kurularak ülkemizin faizsiz finans alanında bilinirliği ve rolü artacaktır. Bu çerçevede, söz konusu kurul YÖK model alınarak müstakil bir kurul şeklinde oluşturulabilir. Bu durumda, idarenin bütünlüğü ilkesi göz önünde bulundurularak söz konusu kurulun

<sup>273</sup> Çalıştaya Hazine Müsteşarlığı, BDDK, TCMB, SPK, DİB, BİST ve TKBB'den yetkililer; akademisyenler; katılım bankalarının orta ve üst düzey yöneticileri; özel sektör temsilcileri; Dünya Bankası ve İslam Kalkınma Bankası başta olmak üzere yurt dışından ilgili kurum temsilcilerinin de bulunduğu toplam 94 kişi katılmıştır.

<sup>274</sup> **Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştay Raporu**, BDDK Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Temmuz 2014, <http://www.bddk.org.tr>. (Erişim Tarihi: 12.02.2017), ss. 80-81.

bir bakanlık ile ilişkilendirilmesi gerekli olacaktır. Diğer taraftan, merkezi kurulun, kurulması muhtemel 'İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Genel Sekreterliği' yapısı altında da oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Merkezi danışma kurulunun BDDK bünyesinde olması, aldığı kararların bağlayıcılığı, uygulamanın denetlenmesi ve gerekli durumda yaptırım uygulanması için avantaj sağlayacaktır. Ancak, faizsiz finans sektörünün ağırlığını katılım bankaları oluşturmakla birlikte, BDDK seçeneğinin söz konusu merkezi danışma kurulunun faizsiz finans sektörünün diğer kuruluşlarına (tekafül ve faizsiz fon yönetim şirketleri gibi) hitap edebilme açısından uygun olmayacağı düşünülmektedir.

Merkezi danışma kurulunun DİB bünyesinde kurulması, söz konusu kurulun toplum nezdinde itibarına ve benimsenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca DİB seçeneği, ülkemizin siyasi, hukuki ve kültürel yapısına daha uygun olan seçenek olarak değerlendirilebilir. Bunlara ilaveten, bu seçenek altında faizsiz finansın bütün kurumlarına (katılım bankaları, tekafül şirketleri, faizsiz sermaye piyasası kuruluşları) hitap edilmesi açısından sorun yaşanmayacaktır. Ancak, merkezi danışma kurulunun faaliyetleri DİB'nin kuruluş misyonu ve mevcut yapısına uygun düşmemektedir. Ayrıca, DİB bünyesindeki bir kurulun muamelat konularında bağlayıcı kararlar almasının birtakım hassasiyetleri gündeme getirme olasılığı bulunmaktadır.

Merkezi danışma kurulunun TKBB bünyesinde oluşturulması, söz konusu kurulun kamu otoritesini temsil etmemesi tercihine en uygun çözüm olarak görülmektedir. Bu seçeneğe göre merkezi kurul kararlarına ve standartlarına ilişkin bir denetim ve yaptırım söz konusu olmayacak, kurul sadece tavsiye niteliğinde kararlar alacaktır. Bununla birlikte, TKBB seçeneği merkezi danışma kurulunun faizsiz finans sektörünün tümüne hitap etmesi açısından uygun bir alternatif olmayacaktır.

TKBB tarafından oluşturulan 'Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025' adlı çalışmada da konu ile ilgili strateji ve eylem planları belirlenmiştir.<sup>275</sup> Strateji belgesinde 3.1. no.lu strateji olarak katılım bankalarına

---

<sup>275</sup> TKBB, **Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025**, İstanbul: TKBB Yayınları, 2015, s. 53.

yönelik Danışma Genel Kurulu'nun oluşturulması stratejisi belirlenmiş ve bu stratejiye yönelik aşağıda yer verilen eylem planı benimsenmiştir.

Katılım bankacılığı sektörünün faizsiz finans prensiplerine uyumunda yeknesaklık sağlayacak bir Danışma Genel Kurulu kurulacaktır. Yurt dışı örneklerde bu yapının kamu bünyesinde kurulabildiği ve yürütülebildiği gözlenmektedir. Türkiye'de ise mevcut anayasal düzen ve sisteme katılacak kamu oyuncularının da varlığı gözetildiğinde, Danışma Genel Kurulu'nun TKBB bünyesinde kurulmasının uygun olabileceği görülmüştür. TKBB tarafından yapılacak genel bir toplantı ile bütün paydaşların onayı alınacak, ilgili kamu kuruluşları konu hakkında bilgilendirilerek Danışma Genel Kurulu TKBB bünyesinde kurulacaktır.

Tez çalışmamızda katılım bankalarının teftiş kurulu ve iç kontrol merkezi başkanlıklarında çalışan müfettiş ve denetçilere bankalarındaki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ilişkin uygulamalara ve faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda icazet veren danışma kurullarına ilişkin likert tutum ölçeği kullanılarak anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada uygulanan ankette merkezi danışma kurulu ile ilgili olarak anket katılımcılarına sorulan soruya katılımcıların %91'i böyle bir kurulun olması gerektiği yönünde cevap vermiştir. Bu oran sektörde çalışan müfettiş ve denetçiler arasında merkezi danışma kurulu oluşturulması yönünde güçlü bir talep olduğunu ortaya koymaktadır.

**Öneri 1:** Dünyada faizsiz bankacılık sisteminden en fazla pay alan ülkeler incelendiğinde bu ülkelerde genel olarak merkezi bir danışma kurulu bulunduğu görülmüştür. Tez çalışmamız kapsamında yapılan ankette anket katılımcılarının %91'i merkezi bir danışma kurulu oluşturulması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Dünya uygulamaları ve ülkemizde faizsiz bankalarda denetim görevi yapan banka çalışanlarının görüşleri de dikkate alındığında ülkemizde faizsiz bankacılıkla ilgili merkezi bir üst kurulun oluşturulması önerilmektedir. Üyelerin bağımsızlığını sağlamak adına kurula üye olarak seçilecek uzmanların görevleri süresince katılım bankalarındaki danışma kurullarında, yönetim kurullarında görev yapmaması ve katılım bankalarında personel olarak çalışmaması önerilmektedir. Merkezi danışma kurulunun, ilgili kurumlar tarafından belirlenecek nitelikleri



taşımak kaydıyla Diyanet İşleri Başkanlığı, YÖK, BDDK vb kurumların temsilcilerinden ve üniversitelerde İslam hukuku, finans, ekonomi gibi alanlarda çalışan akademisyenler arasından seçilecek temsilcilerden oluşabileceği düşünülmektedir.

**Öneri 2:** Çalışmamızda uygulanan ankette “Danışma Kurulları için bir üst kurul oluşturulsa sizce bu üst kurul hangi kuruma bağlı olarak oluşturulmalıdır?” şeklinde yöneltilen soruya katılımcıların %64’ü tarafından bu kurumun BDDK, %25’i tarafından ise TKBB olması gerektiği ifade edilmiştir.<sup>276</sup> Ankette böyle bir sonuç ortaya çıkmasına rağmen Türkiye’de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun faizsiz bankacılık da dahil olmak üzere tüm bankacılık sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesi ile yetkili ve sorumlu otorite olması nedeniyle oluşturulacak merkezi danışma kurulunun BDDK’ya bağlı olmamasının daha uygun olacağı, bununla birlikte finansal konularla sınırlı olmak üzere üst kurulun çalışma esaslarının BDDK tarafından belirlenebileceği düşünülmektedir.

Bu kurulun faizsiz bankaların danışma kurulları tarafından kendisine iletilen konulardaki sorunlarla ilgili uygulamaya dönük mütalaalar vereceği, ayrıca faizsiz bankacılıkla ilgili üst kurul olarak düşünülen bu yapının faizsiz finansla ilgili diğer alanlarda da (tekafül sigortacılığı, faizsiz fon yönetimi vb) görev yapacağı dikkate alındığında üst kurulun faizsiz finansın tüm sektörlerine hitap edecek şekilde oluşturulmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

#### **4.3.1.2. Fonksiyonu**

Merkezi danışma kurulu oluşturulan ülkelerde bu kurulların görev, yetki ve fonksiyonları birbirlerinden farklılık gösterebilmektedir. Bazı ülkelerde merkezi danışma kurulları bir üst otorite ve nihai karar mercii gibi yetkilere sahip güçlü bir pozisyonadadır. Mesela Malezya örneğine baktığımızda bu yapıyı çok net görmekteyiz. Ülkede, merkezi danışma kurulunun görev, yetki ve sorumlulukları ile

<sup>276</sup> Anket katılımcılarının %63,5’ü BDDK, %24,7’si TKBB, %2,4’ü TCMB, 7,1’i Diğer, %2,4’ü Fikrim Yok cevabını vermiştir. Detaylar için bkz. Tablo 4.27.

ilgili hükümlere Malezya Merkez Bankası Kanunu'nda<sup>277</sup> yer verilmiştir. Merkezi danışma kurulu faizsiz bankacılık, faizsiz finans ve takafül ile ilgili ülkedeki en üst kurum olarak faaliyet göstermekte ve ihtilafli alanlarda nihai kararı verici en üst organ konumunda bulunmaktadır. Merkezi danışma kurulu tarafından verilen kararlar sadece faizsiz bankalar için değil faizsiz bankacılık ile ilgili konularda karar verecek olan mahkemeler ve tahkim heyetleri için de bağlayıcı niteliktedir. Görüldüğü gibi Malezya'da merkezi danışma kuruluna oldukça önemli ve güçlü bir fonksiyon verilmiştir. Bazı ülkelerde ise merkezi danışma kurulları etkin bir fonksiyon üstlenmemekte sadece danışma heyeti olarak görev yapmaktadır. Mesela Bahreyn'deki merkezi danışma kurulunun fonksiyonu merkez bankasına sahip olduğu ürünler ve gerçekleştirdiği işlemlerle ilgili danışmanlık vermektir. Kurulun faizsiz bankalar ve bu bankalardaki danışma kurulları üzerinde bir denetim ve gözetim görevi bulunmamaktadır.<sup>278</sup> Faizsiz bankacılığın uygulandığı ülkelerde merkezi danışma kurullarına verilecek görev ve fonksiyonlar ülkedeki anayasal düzen ve sosyo-politik yapı dikkate alınarak belirlenmektedir.

Ülke uygulamalarında farklılıklar bulunmakla birlikte merkezi danışma kurulları tarafından yerine getirilecek en önemli fonksiyonun ülkede faizsiz bankacılık prensipleri ile ilgili standartları belirlemek olduğu düşünülmektedir. Faizsiz bankacılık prensipleri konusunda faizsiz bankalar tarafından uygulanabilecek standartları oluşturmak ve genel çerçeveleri belirlemek uygulamacılar için bir kılavuz hizmeti görecektir, faizsiz bankacılık uyum denetimi için uygun bir zemin oluşturacak ve bu alandaki denetim uygulamalarının artmasına hizmet edecektir.

**Öneri 3:** Türkiye'de faizsiz bankacılık alanında katılım bankaları tarafından uyulması gereken standartlar bulunmamaktadır. Tez çalışmasında uygulanan ankette anket katılımcılarına sorulan “Ülkemizde faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda katılım bankaları için bağlayıcı bir standartlar seti olmalıdır” ifadesine katılımcıların %95'i katıldığını ifade etmiştir. Faizsiz bankacılık alanında uluslararası kuruluşlar olan AAOIFI ve IFSB gibi kuruluşlar tarafından standartlar oluşturulmakta ve bu standartlar dünyada çeşitli ülkeler tarafından kullanılmaktadır. Mesela Bahreyn'de

<sup>277</sup> Central Bank of Malaysia Act 2009, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 14.01.2017), Part 7, “Shariah Advisory Council” başlıklı birinci bölüm, 51-58 arası maddeler.

<sup>278</sup> Dar, a.g.e., s. 70.

faizsiz bankacılıkla ilgili AAOIFI tarafından oluşturulan standartlara ülkede faaliyet gösteren faizsiz bankalar tarafından uyulması zorunludur.<sup>279</sup> Katar'da faizsiz bankalar finansal raporların hazırlanmasında ve banka içindeki muhasebe politikaları ve uygulamalarında AAOIFI tarafından yayımlanan muhasebe standartlarını kullanmak zorundadırlar.<sup>280</sup> Pakistan'da, merkez bankası tarafından AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarının ülkede uygulanması için uyumlaştırma çalışmalarına başlanmış olup 5 yıl içinde tüm AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarının gözden geçirilerek ülkeye uyumlu hale getirildikten sonra uygulanmasına başlanması planlanmaktadır.<sup>281</sup> Tez çalışmamız kapsamında uygulanan ankette katılımcılara söz konusu uluslararası standartlarla ilgili olarak "Faizsiz bankacılık uygulamaları konusundaki uluslararası standartların yeterli olduğunu düşünüyorum" ifadesi sorulmuş ve katılımcıların %51'i bu ifadeye katılmadığını, %36'sı ise kararsız kaldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla anket katılımcılarınca Türkiye'de faizsiz bankacılık uygulamaları ile ilgili katılım bankaları için bağlayıcı standartlar bulunması gerektiği ifade edilmekle birlikte bu konuda mevcut olan uluslararası standartların yeterli olmadığı düşünülmektedir. Tarafımızca da merkezi danışma kurulu öncülüğünde ülkemiz için faizsiz bankacılık standartları oluşturulması önerilmektedir. Standartlar oluşturulurken Pakistan örneğinde olduğu gibi merkezi danışma kurulu bünyesinde oluşturulacak bir komisyon tarafından AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarının incelenerek bunların Türkiye'nin hukuki, sosyal ve kültürel dinamikleri de dikkate alınarak uyumlaştırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bir üst kurul şeklinde konumlandırılacak olan merkezi danışma kurulu tarafından belirlenecek faizsiz bankacılık standartlarının ve kurul tarafından alınacak kararların faizsiz bankalar ve faizsiz bankalardaki danışma kurulları için bağlayıcı olmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

---

<sup>279</sup>CBB Rulebook, <http://www.cbb.gov.bh>, (Erişim Tarihi: 14.12.2016).

<sup>280</sup> Qatar Central Bank (QCB), Instructions to Banks – September 2013, <http://www.qcb.gov.qa>, (Erişim tarihi: 18.12.2016).

<sup>281</sup> Islamic Banking Department - State Bank of Pakistan, Strategic Plan Islamic Banking Industry of Pakistan 2014-2018, January 2014, <http://www.sbp.org.pk>, (Erişim tarihi: 12.12.2016).

### 4.3.2. Danışma Kurulu

Faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri çeşitli ülkelerde Shari'ah Board, Shari'ah Committee veya Shari'ah Supervisory Board (SSB) şeklinde adlandırılmakla birlikte ülkemizde katılım bankalarında danışma kurulu olarak isimlendirilen bu organlar faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlama hususunda oldukça önemli bir fonksiyon üstlenmektedir. Danışma kurulları faizsiz bankacılık prensipleri ile ilgili ortaya çıkan soru ve sorunlara cevap vermek ve yeni ürün ve hizmetlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde tesis edilmesi noktasında gerekli görüşleri vermek ve danışmanlık sağlamak suretiyle faizsiz bankaların, faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde çalışmalarına ve müşterilerin gözünde kredibilitelerinin artmasına katkı sağlar.

#### 4.3.2.1. Oluşumu ve Statüsü

Danışma kurulları özellikle son yıllarda faizsiz bankacılık yapılanmasında yaygınlık kazanmaya başlamış ve günümüzde birçok ülkede faizsiz bankalar için yasal olarak zorunlu hale getirilmiştir. Malezya'da faizsiz bankaların danışma kurulu (Shariah Committee) oluşturmaları bir zorunluluktur.<sup>282</sup> Faizsiz bankaların bünyelerindeki danışma kurulları merkezi danışma kurulunu tamamlayıcı bir rol oynamaktadır. Herhangi bir faizsiz bankanın danışma kurulunun verdiği fetva veya karar ile merkezi danışma kurulu kararı arasında farklılık olması halinde merkezi danışma kurulunun verdiği karar geçerli olmakta ve uygulanmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri'nde her faizsiz banka danışma kurulu (Sharia'h Supervision Authority) kurmak zorundadır.<sup>283</sup> Danışma kurulu ilgili faizsiz banka tarafından gerçekleştirilen işlemlerin faizsiz bankacılık ilke ve prensiplerine uyum gösterip göstermediği konusunda değerlendirme yaparak güvence verir. Katar'da faaliyet gösteren faizsiz bankalar banka faaliyetlerini denetleyerek bu faaliyetlerin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu olduğu konusunda güvence vermek amacıyla bünyelerinde

<sup>282</sup> Guidelines on the Governance of Shariah Committee for the Islamic Financial Institutions, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 12.01.2017) ve Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

<sup>283</sup> Federal Law No. 6 of 1985 Regarding Islamic Banks, Financial Institutions and Investment Companies, Article 6, <http://www.centralbank.ae>, (Erişim Tarihi: 17.12.2016).

birer danışma kurulu (Sharia Supervisory Board) oluşturmak zorundadır.<sup>284</sup> Bahreyn’de ve Kuveyt’te Shari’a Supervisory Board, Pakistan’da da Shari’ah Board olarak adlandırılan danışma kurullarının faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamak amacıyla her faizsiz banka tarafından oluşturulması yasal zorunluluk olarak belirlenmiş ve danışma kurullarına ilişkin detaylı yasal regülasyonlar yapılmıştır. Tez çalışmamızda incelenen ülkeler arasında Suudi Arabistan diğerlerinden farklı bir yöntem benimsemiştir. Suudi Arabistan’da faizsiz bankaların kendi bünyelerinde danışma kurulları oluşturulmasına yönelik bir regülasyon ve yasal zorunluluk bulunmamaktadır. Bu konuda inisiyatif banka yönetimlerine bırakılmıştır. Ancak yasal bir zorunluluk olmamakla birlikte ülkedeki faizsiz bankalarda danışma kurulları bulunmaktadır. Faizsiz bankacılık sisteminin uygulandığı ülkeler incelendiğinde danışma kurullarının yapısı ile ilgili çeşitli ülkelerde regülasyonlar yapıldığı ve trendin danışma kurullarının yapısı ve işleyişi ile ilgili yasal, idari düzenlemeler yapmak yönünde olduğu görülmektedir.

Danışma kurulları ile ilgili Türkiye’deki mevcut yapı çalışmamızda incelenen ülkelerden Suudi Arabistan’daki yapıya benzemektedir. Türkiye’de katılım bankaları tarafından danışma kurulu oluşturulmasına yönelik yasal bir zorunluluk bulunmamaktadır. Bununla birlikte ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarının hepsinin bünyesinde danışma kurulları bulunmaktadır. Ancak danışma kurulları ile ilgili herhangi bir yasal veya idari düzenleme bulunmaması nedeniyle her katılım bankası danışma kuruluna üye seçimi, kurula yüklenen misyon, verilen yetki ve sorumluluklar vb alanlarda serbest hareket etmektedir.

Türkiye’de katılım bankalarında genel olarak danışma kurulları bulunmasına rağmen buna ilişkin yasal, idari bir zorunluluk bulunmaması dikkate alınarak tez çalışmamızda uygulanan ankette katılım bankaları için danışma kurulu oluşturmayı zorunlu hale getirecek bir düzenlemeye gerek olup olmadığı hususunda bir soru yöneltilmiştir. Anket katılımcılarının %88’i danışma kurullarının oluşturulması katılım bankaları için yasal bir zorunluluk olmalıdır şeklinde cevap vermiştir. TKBB tarafından oluşturulan ‘Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025’

<sup>284</sup> Corporate Governance Guidelines, Circular no: 68-2015, Date: 26.07.2015, <http://www.qcb.gov.qa>, (Erişim tarihi: 18.12.2016).

adlı çalışmada<sup>285</sup> da konu ile ilgili olarak “TKBB Yönetim Kurulu tarafından BDDK’ya yazılacak bir dilekçe ile banka danışma kurulları zorunlu hale getirilmesi talep edilecektir. Danışma kurullarına ilişkin konuların ilgili mevzuata dâhil edilmesine yönelik düzenleme çalışmaları yapılacaktır.” denilerek danışma kurullarının zorunlu hale getirilmesine yönelik bir eylem planına yer verilmiştir.

Danışma kurullarına ilişkin yasal ve idari düzenlemeler yapılan ülkelerde genel olarak kurulda bulunması gereken üye sayısına ilişkin de düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. AAOIFI tarafından yayımlanan “Shari’a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report” başlıklı 1 no.lu Governance standardında<sup>286</sup> faizsiz bankaların en az üç üyeden oluşan danışma kurullarına sahip olması gerektiği ifade edilmiş olup birçok ülkede buna paralel şekilde düzenleme yapılmıştır. Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt ve Pakistan’da faizsiz bankalardaki danışma kurullarının en az üç üyeden oluşması gerekmektedir. Malezya’da ise danışma kurullarında en az beş üye bulunması gerekir.

Danışma kurulunda görev yapan üyelerin niteliklerine bakıldığında danışma kurulları geçmişte sadece İslam hukuku alanında uzman kişilerden oluşmaktayken günümüzde hem İslam hukuku hem de finans alanında uzmanlığı bulunan kişiler danışma kurulları için tercih edilmeye başlanmıştır. Bu durum kurulların karar verirken birçok etkeni dikkate alarak daha isabetli kararlar vermelerini sağlayacaktır. Ancak bu niteliklere sahip kişileri bulmak faizsiz bankalar için kolay olmamaktadır. Bu durum sektörle ilgili bir başka tartışmayı gündeme getirmektedir. Bir faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapan uzmanın aynı zamanda başka bir faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapmasına izin verilmeli midir? Bu konuda herhangi bir sınırlama olmaması gerektiğini düşünenler yetişmiş uzman sayısındaki sıkıntı yanında bir bankada danışma kurulu üyesi olan uzman kişinin aynı anda farklı bankaların danışma kurullarında görev yapmasının bu kişinin bağımsızlığını artıracığını ifade etmektedirler. Bu kişinin farklı kurumlardaki uygulamaları görme imkanına sahip olmasının uzmanlığına katkı yapacağı da düşünülmektedir. Ayrıca bu durum sektörün standartlaşmasına da katkı sağlayacaktır. Diğer tarafta ise bir kişinin

---

<sup>285</sup> TKBB, a.g.e., s. 54.

<sup>286</sup> AAOIFI, Accounting..., a.g.e., Governance Standard No. (1) ‘Shari’a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report’

birden fazla faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapmasının çıkar çatışmasına yol açabileceği ve bilgi mahremiyeti ile rekabet açısından endişelere neden olacağı ifade edilmektedir. Bu konuda ülkeler arasında farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Mesela Malezya’da bir faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapan uzman aynı zamanda başka bir faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapmamaktadır. Pakistan’da başlangıçta böyle bir düzenleme yapılmış ancak bu alandaki yetişmiş insan gücü sıkıntısı nedeniyle bu sınırlama gevşetilmiştir. Mevcut durumda Pakistan’da bir uzman aynı zamanda en fazla üç ayrı faizsiz bankanın danışma kurulunda görev yapabilmektedir. İncelenen diğer ülkelerde bu konuda sınırlama olmadığı görülmektedir. Ülkemizde de bu alanda yetişmiş uzman sıkıntısı dikkate alındığında en azından belirli bir süre böyle bir sınırlama getirilmemesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

**Öneri 4:** Türkiye’de her katılım bankasının en az üç üyeden oluşan bir danışma kurulu oluşturmasının yasal veya idari düzenlemeler yoluyla zorunlu hale getirilmesi önerilmektedir. Dünyada faizsiz bankacılık sisteminin en fazla uygulandığı ülkeler incelendiğinde bu ülkelerde (Suudi Arabistan hariç) faizsiz bankaların bünyelerinde danışma kurulu oluşturmalarına yönelik zorunluluk bulunduğu görülmüştür. Ayrıca tez çalışmamız kapsamında yapılan ankette, anket katılımcılarına bu yönde sorulan bir soruya katılımcıların %88’inin danışma kurullarının oluşturulmasının katılım bankaları için zorunlu hale getirilmesi yönünde cevap verdikleri görülmüştür. Katılım bankalarının faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde faaliyet göstermeleri için oldukça önemli bir fonksiyona sahip olan danışma kurullarının oluşturulup oluşturulmamasının katılım bankalarının inisiyatifine bırakılmamasının ve bu yönde bir zorunluluk getirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca Danışma kurulları tarafından alınan kararların ilgili katılım bankaları için uyulması zorunlu kararlar niteliğinde olması danışma kurullarından beklenen fonksiyonların yerine getirilmesi için önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Danışma kurullarının üye sayısı ile ilgili olarak Malezya’da en az beş üye, diğer ülkelerde ise en az üç üye bulunması gerektiğine yönelik düzenleme yapıldığı görülmüştür. Türkiye’de bu alanda yetişmiş, nitelikli uzman sayısı dikkate alındığında her katılım bankasının beş uzmanı bulması kolay olmayacaktır. Ayrıca üç kişiden az sayıda kişinin görev yapacağı bir kurulda karar alma noktasında sıkıntılar

yaşanabilecektir. Bu hususlar dikkate alındığında genel trend doğrultusunda danışma kurullarının en az üç üyeden oluşacağı şeklinde bir düzenleme yapılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

#### **4.3.2.2. Görev, Yetki ve Çalışma Esasları**

Faizsiz bankacılığın uygulandığı bazı ülkelerde faizsiz bankacılığa ilişkin kurumsal yönetim çerçeveleri (Sharia'ah governance) oluşturulduğu ve bu kapsamda danışma kurullarının da kurumsallaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Mesela Malezya, Pakistan ve Katar gibi ülkeler ülkede faizsiz bankacılık yapan tüm bankalar için bağlayıcı olan ve yasal statüsü bulunan kurumsal yönetim çerçeveleri oluşturmuşlar ve bu düzenlemelerde danışma kurullarının yapısı, karar verme şekilleri, kurula üye seçimi, üyelerin nitelikleri, bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını korumaya yönelik ilkelere de yer vermişlerdir.<sup>287</sup> Bazı ülkeler ise daha sınırlı düzenlemeler yapmakta veya Suudi Arabistan ve Türkiye gibi hiç düzenleme yapmamayı tercih etmektedirler. Hiç düzenleme yapılmaması faizsiz bankalar arasında farklı yöntemlerin uygulamasına, uygulamacılar ve faizsiz bankacılık uyum denetimi yapan denetçiler için herhangi bir rehber dokümanın bulunmamasına ve faizsiz bankalarda bu konuda standart bir uygulamanın olmaması nedeniyle sektörel anlamda çeşitli karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

Tez çalışmamız kapsamında uygulanan ankette katılımcılara katılım bankalarında mevcutta bulunan danışma kurullarının çalışma sistemlerine ve etkinliklerine ilişkin bazı sorular sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplar analiz edildiğinde katılımcıların genel olarak katılım bankalarında danışma kurullarının etkin çalışmadığı yönünde değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir. Danışma kurullarının görev ve yetkileri ile çalışma usul ve esaslarına ilişkin herhangi bir düzenlemenin bulunmaması böyle bir sonucun ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden olduğu düşünülmektedir.

---

<sup>287</sup> Malezya'da 'Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions', Katar'da 'Corporate Governance Guidelines', Pakistan'da 'Shari'ah Governance Framework for Islamic Banking Institutions'.



**Öneri 5:** Danışma kurullarının görev ve yetkileri ile ilgili belirsizlikleri ve bunlara ilişkin katılım bankaları arasında ortaya çıkan farklılıkları gidermek, bu kurulların sadece şeklen bulunan kurullar olmaktan ziyade faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlama amacına hizmet eden etkin organlar olmasını sağlamak amacıyla danışma kurullarının görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler yapılması önerilmektedir.

Burada daha geniş bir yaklaşım benimsenerek Malezya, Pakistan ve Katar örneklerinde olduğu gibi faizsiz bankacılık yapan tüm bankalar için bağlayıcı olan ve yasal statüsü bulunan kurumsal yönetim çerçevesi/rehberi oluşturulması ve bu rehberde danışma kurulu, merkezi danışma kurulu, denetim birimleri, yönetim kurulu ve yönetimin katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamaya yönelik görev, yetki ve sorumluluklarına ve faaliyetlerin icrasına ilişkin ilkelere yer verilmesi uygun olacaktır.

#### **4.3.2.3. Faaliyetlerin Raporlanması**

Dünya uygulamaları incelendiğinde, birçok ülkede danışma kurulları tarafından yıllık olarak banka faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumuyla ilgili değerlendirmeler içeren raporlar hazırlandığı ve bu raporlara bankaların yıllık faaliyet raporlarında yer verildiği görülmektedir.

Malezya’da, danışma kurulları bankalarda faizsiz bankacılıkla ilgili konularda bir denetim ve gözetim rolüne sahiptir ve bu rollerini bankadaki ilgili denetim birimleri tarafından yapılan faizsiz bankacılık uyum denetimlerinin sonuçlarını kullanarak gerçekleştirirler. Söz konusu denetim ve gözetim sonucunda danışma kurulları tarafından bankanın faizsiz bankacılık prensiplerine uyum düzeyi ile ilgili değerlendirmeler yapılır ve bu değerlendirmelere bankanın yıllık faaliyet raporunda yer verilir.<sup>288</sup> Katar’da danışma kurulu tarafından hazırlanan yıllık rapor bankanın genel kurul toplantısında okunur ve yıllık faaliyet raporunun bir parçası olarak

---

<sup>288</sup> Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

yayımlanır.<sup>289</sup> Kuveyt’de banka faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumuyla ilgili danışma kurulunun görüşünü içeren rapor banka genel kuruluna sunulur ve yıllık faaliyet raporunda yer alır.<sup>290</sup> Pakistan’da da aynı şekilde bankada faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapan iç denetim ve dış denetim ekiplerinin bulgu ve raporlarına dayanarak danışma kurulu tarafından bankanın faizsiz bankacılık prensiplerine uyum durumu ile ilgili bir yıllık rapor hazırlanır. Söz konusu rapora bankanın yıllık faaliyet raporunda da yer verilir.<sup>291</sup>

**Öneri 6:** Danışma kurulları tarafından yıllık faaliyet raporu hazırlanması ve bu raporlara katılım bankalarının yıllık faaliyet raporları içerisinde yer verilmesi önerilmektedir. Danışma kurulu faaliyet raporunda iç denetim organlarınca (Teftiş Kurulu ve İç Kontrol Merkezi Başkanlıkları) ve dış denetim kurumlarınca (BDDK ve Bağımsız Denetim Şirketleri) bankada yapılan faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimlerinin sonuçlarından ve faizsiz bankacılık prensiplerine ilişkin varsa önemli eksikliklerden bahsedilecektir. Önemli eksikliklerin bulunmaması durumunda ilgili katılım bankasının faaliyetlerinde faizsiz bankacılık prensiplerine uygun davrandığı yönünde danışma kurulu tarafından görüş verilecektir. Katılım bankasının faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine yönelik değerlendirmeler içeren bu raporların banka yıllık faaliyet raporlarında yer alması yatırımcılar ve müşteriler tarafından bu değerlendirmelerin kolay bir şekilde okunabilmesini sağlayacaktır. Olumlu değerlendirmeler müşterilerin katılım bankacılığına olan güvenlerini ve katılım bankacılığı sisteminin ülkedeki itibarını arttıracaktır.

---

<sup>289</sup> Corporate Governance Guidelines, Annex (2) Main Reference Conditions for Sharia Supervisory Board, Circular no: 68-2015, Date: 26.07.2015, <http://www.qcb.gov.qa>, (Erişim tarihi: 18.12.2016).

<sup>290</sup> CBK Law. Law No. 32 of the Year 1968 Concerning Currency, the Central Bank of Kuwait and the Organisation of Banking Business, Article 93, <http://www.cbk.gov.kw>. (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

<sup>291</sup> Islamic Banking Department - State Bank of Pakistan, Shari’ah Governance Framework for Islamic Banking Institutions, <http://www.sbp.org.pk>, (Erişim tarihi: 12.12.2016).

#### 4.3.2.4. Üyelerin Atanması, Görevden Alınması ve Bağımsızlık

AAOIFI tarafından yayımlanan “Shari’a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report” başlıklı 1 no.lu Governance standardında<sup>292</sup> faizsiz bankalar tarafından danışma kurullarının yönetim kurulu önerisi üzerine genel kurul tarafından atanacağı ifade edilmektedir. Aynı standartta atama kararlarında olduğu gibi, danışma kurulu üyelerinin görevlerine yönetim kurulunun önerisi üzerine banka genel kurulu tarafından son verilebileceği, ayrıca banka ortakları veya yöneticilerinin danışma kurulu üyesi olarak görev yapamayacakları ifade edilmiştir.

Danışma kurulu üyelerinin atanması ile ilgili çeşitli ülkelerde AAOIFI standardına benzer düzenlemeler yapılmıştır. Bahreyn, Katar ve Kuveyt’te AAOIFI standardına paralel şekilde danışma kurulu üyeleri yönetim kurulu önerisi üzerine genel kurul tarafından atanmakta ve görevden alınmaktadır. Malezya ve Pakistan’da danışma kurulu üyeleri banka yönetim kurulu tarafından atanmakta ve yönetim kurulu kararı ile görevden alınabilmektedir. Atama ve görevden almaların geçerli olması için sürece kamu tarafında bir onay aşaması eklendiği, onay merciinin ise genellikle merkez bankası veya merkezi danışma kurulu olduğu görülmektedir.

AAOIFI standartlarında ve çeşitli ülkeler tarafından bu konuda yapılan regülasyonlarda danışma kurulu üyelerinin banka yönetimlerinde değil yönetim kurulu tarafından veya yönetim kurulu önerisi üzerine genel kurul tarafından seçilmelerine, atanmalarına, görevden alınmalarına yönelik düzenlemelerin bulunmasının temel gerekçesinin danışma kurulunun bağımsızlığını tesis etmek olduğu düşünülmektedir. Böylece danışma kuruluna karşı banka yönetiminde seçme, atama, görevden alma gibi bir gücün ve dolayısıyla baskı unsurunun bulunmaması sağlanmaktadır. Kurul üyelerinin atanmasına ve görevden alınmalarına ilişkin yetkilerin yönetim kuruluna ve genel kurula verilmesinin danışma kurullarını ticari baskılardan ve banka içindeki hiyerarşik karar süreçlerinden ayrı tutarak bağımsız bir şekilde konumlandırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. AAOIFI standartlarında banka ortakları veya yöneticilerinin danışma kurulu üyesi olarak görev yapamamalarına yönelik düzenleme bulunmasının sebebinin de kurul

<sup>292</sup> AAOIFI, Accounting..., a.g.e., Governance Standard No. (1) ‘Shari’a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report’

üyelerinin bağımsız ve objektif bir şekilde çalışarak karar vermelerini sağlamak olduğu düşünülmektedir.

**Öneri 7:** Danışma kurullarının kendilerinden beklenen görevleri yerine getirebilmeleri için gerekli yetkilere sahip olmalarının ve katılım bankaları tarafından banka içinde bağımsız bir şekilde konumlandırılmalarının doğru olacağı düşünülmektedir. Danışma kurulu görevini bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getirmelidir. Danışma kurulu üyelerinin ilgili katılım bankasında herhangi bir icrai görevi olmaması veya bankanın faaliyetleri ile ilgili sorumlu olduğu herhangi bir alan bulunmaması bağımsızlık ve tarafsızlığa katkı sağlayacaktır.

Danışma kurulu üyelerinin banka yönetim kurulu tarafından atanmasının ve görevden alınmasının bu kurulların icraya bağlı olmadan bağımsız şekilde görevlerini yerine getirebilmeleri için uygun bir yöntem olacağı düşünülmektedir. Birçok ülkede olduğu gibi atama veya görevden alma kararına ilişkin kamu tarafında bir onay merciinin sürece eklenmesi uygun olacaktır. Bu kapsamda banka yönetim kurulunun atama veya görevden almaya ilişkin kararının uygulanması için merkezi danışma kurulu tarafından uygun görüş verilmesi veya belirlenecek bir süre içinde bu karara itiraz edilmemesi şeklinde bir düzenleme yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

#### **4.3.3. Denetim**

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi, faizsiz bankalar tarafından gerçekleştirilen tüm faaliyetlerin (ürün, hizmet, sözleşme, rapor, banka içi prosedür vb) faizsiz bankacılık prensipleri ile danışma kurulu kararlarına uyumunu incelemeye ve sağlamaya yönelik denetim faaliyetidir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi faizsiz bankaların varoluş gerekçelerini yerine getirmelerini ve faaliyetlerine güçlü bir şekilde devam etmelerini sağlayabilecek en önemli unsur olarak görülmektedir. Çünkü faizsiz bankalar bu denetim yapısına sahip olmak suretiyle müşterileri ve banka ortakları dahil tüm paydaşlarına bankalarının uygulamalarının faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olduğu yönünde güvence sağlayabileceklerdir.

Türkiye’de BDDK tarafından ülkede faaliyet gösteren tüm bankaların denetlenmesine ve iç denetim sistemlerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre bankaların iç sistemler adı verilen iç denetim sistemlerine sahip olmaları gerekmektedir. Bankalar iç denetimin yanında dış denetim organları olarak BDDK murakıpları ve BDDK tarafından yetkilendirilmiş bağımsız denetim firmaları tarafından denetlenmektedir. Türkiye’de bankacılıkla ilgili denetim mevzuatı incelendiğinde faizsiz bankacılığa özel düzenlemelerin az sayıda olduğu görülmektedir. İlgili mevzuatta katılım bankalarının fon toplama ve fon kullandırma yöntemlerinin anlatıldığı ve bunlara ilişkin temel ilkelerin aktarıldığı görülmektedir. Burada katılım bankalarının fon toplama yöntemleri olan özel cari hesaplar ve katılma hesapları kanun<sup>293</sup> ve ilgili yönetmelikte<sup>294</sup> aktarılırken katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında olan temel farklardan birisi vurgulanmış ve bu hesaplar karşılığında, hesap sahibine herhangi bir nam altında önceden belirlenmiş bir getiri garantisi verilemeyeceği net olarak ifade edilmiştir. Ayrıca katılım bankalarının finansman sağlama yöntemleri yönetmelikte<sup>295</sup> tarif edilirken kullanılacak kredilerle ilgili alım satım ilişkili belgenin bir suretinin katılım bankasının muhafazası, mal veya hizmet bedelinin, katılım bankası tarafından doğrudan satıcıya ödenmesi vb hususlar bu yöntemler için gerekli unsurlar olarak sayılmıştır. Dolayısıyla iç ve dış denetim organlarınca konvansiyonel bankalardan farklı olarak katılım bankalarında yapılan denetimlerde bu hususlara riayet edilip edilmediği incelenmekte ve denetlenmektedir. Türkiye’de yasal otorite ve düzenleyici kuruluşlar tarafından katılım bankalarına özel fon toplama ve fon kullandırma yöntemlerinden kanun ve yönetmeliklerde bahsedilmekle yetinilmiş, bunların dışında denetim yapılarına ilişkin olarak faizsiz bankalara özel düzenlemeler yapılmamıştır.

Bununla birlikte faizsiz bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerde faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamak amacıyla bankaların bünyelerinde denetim organları oluşturulması genel bir yaklaşım olarak benimsenmektedir. Faizsiz

---

<sup>293</sup> 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’nun 3. maddesi

<sup>294</sup> 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı resmi gazetede yayımlanan ‘Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 6. ve 7. maddeleri

<sup>295</sup> 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı resmi gazetede yayımlanan ‘Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik’

bankaların bünyelerinde faizsiz bankacılık konusunda uyumu sağlayacak bir denetim mekanizmasının bulunmamasının faizsizlik prensibine aykırı bir takım ürün ve hizmetleri piyasaya sürmelerine neden olabileceği ve böyle bir durumun sadece ilgili bankayı değil özellikle itibar riski açısından tüm sektörü etkileyeceği ve müşterilerin faizsiz bankacılığa olan güveninin azalmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Faizsiz bankacılık uyum denetimi birimleri faizsiz bankalardaki kurumsal yönetim yapısının bir parçası olarak ortaya çıkan bağımsız organlardandır.<sup>296</sup> Faizsiz bankacılık uyum denetimi birimlerinin bankalarda konumlandırılması ile ilgili birkaç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşım faizsiz bankacılık uyum denetimi yapan birimlerin banka içinde bağımsız, ayrı birimler şeklinde faaliyet göstermeleri. İkinci yaklaşım bu birimlerin faizsiz bankalarda bulunan iç denetim birimlerinin altında bu birimlere bağlı olarak ayrı bir servis şeklinde faaliyet göstermeleri. Diğer yaklaşım ise faizsiz bankacılık uyum denetimi işinin outsource edilmesidir. Dünyadaki uygulamalar incelendiğinde faizsiz bankalarda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ve incelemesi yapan birimlerin, fonksiyonların bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte denetim organının iç denetim biriminin bir parçası olması veya ayrı bir birim olarak konumlandırılması yönündeki kararın bankaların kendi dinamikleri de dikkate alınarak banka yönetimlerine bırakılması yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir.

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi AAOIFI standartlarında düzenlenmiştir. 3 numaralı Internal Shari'a Review başlıklı governance standardında konu ile ilgili detaylı düzenlemeler bulunmaktadır.<sup>297</sup> AAOIFI standartlarına göre, faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi fonksiyonu faizsiz bankanın büyüklüğüne bağlı olarak bağımsız ayrı bir birim şeklinde veya iç denetim biriminin bir parçası olarak oluşturulabilir. Bu denetimin amacı bankanın, danışma kurulu tarafından belirlenen ilke ve prensiplere uygun şekilde faaliyet gösterdiği hususunda güvence vermektir. Söz konusu denetimi gerçekleştiren birimin banka yönetimi tarafından hazırlanan, danışma kurulu tarafından onaylanan ve yönetim kurulu tarafından yayımlanan bir yönetmeliği olmalı ve birim tarafından bu yönetmeliğe

---

<sup>296</sup> Grais, **a.g.e.**, s. 6.

<sup>297</sup> AAOIFI, Accounting Auditing and Governance Standards, The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, 2015, <http://www.aaofii.com>, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

uygun şekilde faaliyet gösterilmelidir. Denetim personeli faizsiz bankacılıkla ilgili yeterli eğitim ve tecrübeye sahip olmalı ve denetimle ilgili bankadaki tüm belge, doküman ve raporlara erişebilmelidir. Denetim sonuçları en azından üç ayda bir yönetim kuruluna, danışma kuruluna ve banka yönetimine iletilmelidir.

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi konusunda çeşitli ülkelerde uygulanan yapı incelenmiştir. Malezya’da faizsiz bankalarla ilgili kurumsal yönetim çerçevesine göre<sup>298</sup> faizsiz bankaların bünyelerinde shariah review, shariah audit, shariah risk management control ve shariah research gibi fonksiyonların bulunması gereklidir. Faizsiz bankacılık konusunda uzman personeller tarafından bankanın tüm faaliyetlerine ilişkin düzenli ve sürekli olarak faizsiz bankacılık incelemeleri (shariah review) yapılır. Shariah Review fonksiyonu denetim sonuçlarını danışma kuruluna ve banka yönetimine raporlamaktadır. Ayrıca faizsiz bankalar tarafından faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamak adına güçlü ve etkin bir iç kontrol sistemi oluşturulup oluşturulmadığına ilişkin olarak bağımsız ve tarafsız bir güvence verilmesi gerekmektedir. Bu güvence faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi (shariah audit) fonksiyonu tarafından verilir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi sonucunda üretilen raporlar denetim komitesine ve danışma kuruluna iletilir. Bahreyn’de merkez bankası tarafından yayımlanan Mevzuat Kitabına (CBB Rulebook) göre<sup>299</sup> faizsiz bankacılık prensiplerine uyum düzeyini incelemek üzere ayrı bir denetim fonksiyonu (Shari’a review) oluşturulması zorunludur. Bu denetim fonksiyonu AAOIFI standartları ile uyumlu bir şekilde yerine getirilmelidir. Denetim, bankalar tarafından faizsiz bankacılık prensiplerine ve AAOIFI faizsiz bankacılık uygulama standartlarına (AAOIFI Shari’a Standarts) uyulduğu konusunda güvence verir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu inceleyecek olan denetim bölümünün ayrı bir bölüm, departman olarak konumlandırılması gerekli değildir. Bu bölüm, faizsiz bankalardaki iç denetim birimlerinin içinde yer alabilir. Katar’da merkez bankası tarafından yayımlanan Kurumsal Yönetim Rehberi’ne göre<sup>300</sup> her faizsiz bankanın danışma kuruluna bağlı olarak çalışan bir faizsiz bankacılık uyum

---

<sup>298</sup> Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions, <http://www.bnm.gov.my>, (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

<sup>299</sup> CBB Rulebook, Volume 2, HC-9 numaralı prensip, <http://www.cbb.gov.bh>, (Erişim Tarihi: 14.12.2016).

<sup>300</sup> Corporate Governance Guidelines, Circular no: 68-2015, Date: 26.07.2015, <http://www.qcb.gov.qa>, (Erişim tarihi: 18.12.2016).

denetimi bölümü oluşturması gerekir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli iç denetçiler yönetimin faizsiz bankacılık prensipleri ve danışma kurulu kararlarına uygun şekilde çalıştığı konusunda güvence vermek için günlük incelemeler yapar. Denetçiler danışma kurulu ile sürekli temasta olur ve danışma kurulu toplantılarına da katılırlar. Denetçilerin eğitim sorumluluğu da bulunmaktadır. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyumla ilgili banka personeline gelecek soruları cevaplandırır ve faizsiz bankacılık konularında banka personeline eğitim vererek onlara rehberlik sağlarlar. Yaptıkları faaliyetlerle ilgili danışma kuruluna üçer aylık raporlar hazırlarlar. Pakistan'daki mevzuata göre<sup>301</sup> faizsiz bankaların faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli bir iç denetim birimi (Internal Shari'ah Audit Unit) oluşturması gerekir. Bankanın büyüklüğüne bağlı olarak bu birim iç denetim biriminin bir parçası veya ayrı, bağımsız bir birim olarak oluşturulabilir. Bu birimde görev yapacak olan iç denetçiler yeterli eğitim ve tecrübeye sahip olmalıdır. Denetim kapsamı, denetim metodolojisi, rapor formatları vb hususlar danışma kurulu onayından geçer. Denetim planı da danışma kurulu incelemesi sonrasında denetim komitesi (Board Audit Committee) tarafından onaylanır.

Tez çalışmamız kapsamında uygulanan ankette katılımcılara katılım bankalarında mevcutta uygulanan faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ilişkin bazı sorular sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplar analiz edildiğinde katılımcılardan katılım bankalarındaki faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile ilgili değerlendirmeleri istenilen sorulara verilen cevapların ortalamasının 5'li likert tutum ölçeğine göre 2,65 çıktığı, yani katılımcıların genel olarak katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilmediği yönünde değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ilişkin yasal, idari düzenlemelerin bulunmamasının böyle bir sonucun ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden olduğu düşünülmektedir.

---

<sup>301</sup> Islamic Banking Department - State Bank of Pakistan, Shari'ah Governance Framework for Islamic Banking Institutions, <http://www.sbp.org.pk>, (Erişim tarihi: 12.12.2016).



**Öneri 8:** Katılım bankaları bünyelerinde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda denetim yapmakla görevli bir denetim organının oluşturulması önerilmektedir. Denetim organının katılım bankalarındaki mevcut teftiş/iç kontrol birimlerinin bir parçası olarak mı yoksa ayrı bir birim olarak mı konumlandırılması gerektiği konusunda tez çalışmamızda uygulanan ankette bir soru sorulmuştur. Anket katılımcılarına “Katılım bankalarında teftiş/iç kontrol birimleri dışında özel olarak faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli, ayrı bir denetim organına gerek olduğunu düşünüyorum” ifadesi sorulmuş olup katılımcıların %48’i katıldığını, %42’si katılmadığını ifade etmiş, %10’u ise kararsız kalmıştır. Tarafımızca oluşturulan modelde de bankanın büyüklüğüne, yapısına ve faaliyetlerinin niteliğine göre karar vermek üzere bu konuda inisiyatifin banka yöneticilerine bırakılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrı bir birim oluşturulmasının tercih edilmesi durumunda bu birimin diğer iç sistemler birimleri gibi denetim komitesine bağlı olarak faaliyet göstermesi ve tüm raporlamalarını denetim komitesi yanında danışma kuruluna da yapması önerilmektedir. Ayrı bir birim oluşturmadan mevcut denetim organları olan teftiş/iç kontrol birimleri ile bu fonksiyonun yerine getirilmesinin tercih edilmesi halinde teftiş kurulu başkanlığı ve iç kontrol merkezi başkanlığı birimlerinde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli ayrı servisler oluşturulması önerilmektedir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi özel bir alan olduğu için bu birimde çalışacak personelin faizsiz bankacılık konusunda yeterli bilgi, birikim ve uzmanlığa sahip olmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

**Öneri 9:** Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin belirli bir plan doğrultusunda yapılması önemlidir. Bu kapsamda faizsiz bankacılık denetimi yapan organ tarafından banka danışma kurulundan görüş alınarak oluşturulan ve denetim komitesi tarafından onaylanan yıllık denetim planı doğrultusunda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapılması önerilmektedir. Yapılan denetimlerde faizsiz bankacılık prensiplerine uyuma yönelik yeterli ve etkin bir iç kontrol sistemi oluşturulup oluşturulmadığının incelenmesi ve bankada faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu bir şekilde çalışıldığına yönelik denetim komitesi aracılığıyla yönetim kuruluna güvence verilmesi uygun olacaktır.

**Öneri 10:** Katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapan iç denetçiler denetimleri kapsamında danışma kurullarınca verilen kararlara

bankalar tarafından uyulup uyulmadığını da inceleyeceklerdir. Dolayısıyla danışma kurulu kararlarının ve bu kararların gerekçelerinin kendileri tarafından anlaşılması önemlidir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapan iç denetçiler ile banka danışma kurulunun belirli periyotlarla (mesela altı ayda bir) bir araya gelmelerinin sağlanmasına yönelik düzenleme yapılması önerilmektedir. Mevcut durumda katılım bankalarında iç denetçiler ile danışma kurulu üyeleri bir araya gelmemektedirler. Nitekim çalışmamız kapsamında uygulanan ankette anket katılımcılarına danışma kurulu üyeleri ile belirli periyotlarla bir araya gelip gelmedikleri sorulmuş, katılımcıların %90'ı bir araya gelmediklerini ifade etmiş, %7'si ise kararsız kalmıştır. Bu sonuç katılım bankalarında iç denetçiler ile danışma kurulu üyelerinin bir araya gelmediklerini göstermektedir. Katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi yapacak iç denetçiler ile danışma kurulu üyelerinin belirli periyotlarla bir araya gelmelerinin iç denetçilerin danışma kurulu üyelerinin yaklaşım ve değerlendirmelerini öğrenmeleri, danışma kurulu kararlarına ilişkin açıklık getirilmesi gereken konuların netleştirilmesi, ihtiyaç duyulan konularda danışma kurulu üyelerine sorular sorulması ve bankanın faizsiz bankacılık prensiplerine ve danışma kurulu kararlarına uyumlu bir şekilde faaliyet gösterip göstermediği konusunda danışma kurulu üyelerine denetçilerce değerlendirmelerin aktarılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

## SONUÇ

Faizsiz bankacılık modeli ortaya çıkışı itibarıyla yeni olmasına rağmen global bankacılık sistemi içerisinde yerini almaya başlamıştır. Son yıllardaki yaklaşık %15-20 arasındaki büyüme oranları sektörün payının ve etkinliğinin gittikçe artmasına neden olmaktadır. Sektörün gösterdiği hızlı büyüme oldukça etkileyici bir gelişime işaret etmekte ve dikkatleri üzerine çekmektedir. Son yıllarda görülen hızlı büyüme ve gelişmenin etkisiyle IFSB'nin İslami Finansal Hizmetler Sektörü 2016 Raporu'na göre faizsiz bankacılık dünya genelinde yaklaşık 1,5 Trilyon USD aktif büyüklüğüne ulaşmıştır.

Faizsiz bankacılığın dünya üzerindeki uygulama alanlarına bakıldığında en fazla geliştiği ve yaygınlık kazandığı ülkelerin genel olarak halkı Müslüman olan ülkeler olduğu görülmektedir. Bu ülkelerden Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Bahreyn ve Katar gibi ülkelerde faizsiz bankacılığın ülke içindeki bankacılık sisteminden aldığı payın %20'lerin üzerinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye, Endonezya ve Pakistan gibi ülkelerde hem faizsiz bankacılığın ülke bankacılık sistemi içindeki payının hem de bu ülkelerin global faizsiz bankacılık sisteminden aldıkları payın düşük ve yetersiz olduğu görülmektedir.

Faizsiz bankacılık sistemi sadece halkı Müslüman olan ülkelerde büyüme ve gelişim göstermemekte batı ülkelerinde de faizsiz bankacılığa karşı artan bir ilginin olduğu görülmektedir. Son yıllarda yaşanan küresel finansal krizler nedeniyle konvansiyonel bankacılık sisteminin sorgulanmaya başlaması, yapısal olarak farklı bir model ortaya koyan ve hızlı bir gelişim ivmesi yakalayan faizsiz bankacılık sistemine karşı batı ülkelerinde artan bir ilgiye neden olmaktadır. Bununla birlikte mevcut durumda batı ülkelerinde faizsiz bankacılığın bankacılık sistemi içerisindeki payı oldukça düşük düzeydedir.

Özellikle halkı Müslüman olan ülkelerde faizsiz bankacılık sistemine olan ilginin temel sebebinin faize ve İslam dininde yasaklanan diğer bazı hususlara

ilişkin insanlarda bulunan hassasiyetler olduğu bilinmektedir. Halkı Müslüman olan ülkelerde faizsiz bankacılık sisteminin gelişmesi için insanlarda bu bankaların faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde faaliyet gösterdiklerine yönelik algının oluşması önemlidir. Bu algının oluşmaması halinde insanlar faizsiz banka olarak isimlendirilen bankaların diğer konvansiyonel bankalardan farkı olmadığını düşünecek ve faizsiz bankacılığın gelişimi sınırlı kalacaktır. Dolayısıyla temel özelliği bankacılık işlemlerinin ve faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde gerçekleştirilmesi olan faizsiz bankacılık sektöründe, bankaların faaliyetlerini söz konusu prensiplere uygun şekilde gerçekleştirdikleri konusunda başta müşterileri olmak üzere tüm paydaşlarına güvence vermeleri gerekmektedir.

Tüm paydaşlara güvence verilmesi noktasında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu denetim aracılığıyla bankalar faaliyetlerini faizsiz bankacılık esaslarına uygun şekilde gerçekleştirdikleri yönünde makul ve yeterli bir güvence sağlayabilirler. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli ve etkin denetim mekanizmaları kurulmazsa bu durum sadece ilgili faizsiz bankanın geleceğini değil sektörün de geleceğini tehlikeye sokar. Dolayısıyla iyi bir şekilde yapılandırılmış ve kurumsal hale getirilmiş faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi faizsiz bankaların ve sektörün varlığını sürdürmesi ve büyümesi için gereklidir. Bununla birlikte faizsiz bankacılığın uygulandığı ülkelerde ve ülkemizde bu noktada yeterli olgunluğa ulaşılmadığı, hatta bu alanın ihmal edildiği görülmektedir.

Bu çalışmada ülkemizde faizsiz bankacılık faaliyetlerinde bulunan katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin etkin bir şekilde yapılmadığı ve faizsiz bankalarda söz konusu prensiplerin uygulanması açısından oldukça önemli olan danışma kurullarının etkin bir şekilde çalışmadığı yönündeki hipotezin geçerliliği araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan ve katılım bankalarında denetim görevi yapan müfettiş ve denetçilere uygulanan anket sonuçları analiz edildiğinde söz konusu hipotezin geçerli olduğu ve Türkiye’de katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetiminin etkin bir şekilde yapılmadığı ve danışma kurullarının etkin bir şekilde çalışmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılmamış olması, danışma kurullarına ilişkin belirsizliklerin

olması, danışma kurullarına ilişkin inisiyatifin tamamen katılım bankalarına bırakılmış olması, mevcut danışma kurullarının üyelerinin belirlenmesi, işleyişleri ve kurum içi konumlandırılmaları açısından yetersizliklerin olması, katılım bankalarında görev yapan mevcut iç ve dış denetçilerin faizsiz bankacılık prensipleri alanında uzmanlıklarının bulunmaması gibi hususlar bu durumun temel sebepleri olarak değerlendirilmekte ve Türkiye için dünya örnekleri de dikkate alınarak oluşturulmuş bir faizsiz bankacılık denetim anlayışı ve modeline ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma ile söz konusu denetim anlayışı ve modelinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Türkiye’de faizsiz bankalar da dahil olmak üzere tüm bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemeleri yaparak bankaları denetlemekle görevli olan BDDK tarafından bankaların denetlenmesine ve iç denetim sistemlerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre bankalar dış denetim organları olarak BDDK murakıpları ve BDDK tarafından yetkilendirilmiş bağımsız denetim firmaları tarafından denetlenmektedir. Bankaların ayrıca iç denetim sistemlerine sahip olmaları ve etkin bir denetim sistemi kurmaları gerekmektedir. Ancak mevcut yasal düzenlemeler ve söz konusu denetim organlarının görev ve yetkileri incelendiğinde faizsiz bankacılık denetimine özel düzenlemeler yapılmadığı ve faizsiz bankacılık prensiplerine uyumu sağlamak adına oluşturulmuş kurumlar ve belirlenmiş standartlar bulunmadığı görülmektedir. Çalışmada Türkiye için bir faizsiz bankacılık denetim anlayışı ve modeli ortaya konulurken yasal altyapı da dikkate alınarak ne tür düzenlemeler yapılması gerektiğine de işaret edilmiştir.

Çalışmada ortaya konulan modelde merkezi danışma kurulu, danışma kurulu ve denetim başlıkları altında yapısal öneriler dile getirilmiştir. Modelde belirtilen önerilere kısaca aşağıda yer verilmiştir.

Dünyada faizsiz bankacılık sisteminden en fazla pay alan ülkeler incelendiğinde bu ülkelerde genel olarak merkezi bir danışma kurulu bulunduğu görülmektedir. Tez çalışmamız kapsamında yapılan ankette anket katılımcılarının tamamına yakını (%91’i) merkezi bir danışma kurulu oluşturulması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Dünya uygulamaları ve ülkemizde faizsiz bankalarda denetim görevi yapan banka çalışanlarının görüşleri de dikkate alındığında faizsiz

bankacılık sektöründe uygulamaların standartlaşmasına ve faizsiz bankacılık sisteminin itibar kazanmasına katkı sağlayacağı düşünülerek ülkemizde merkezi danışma kurulu veya başka bir ad altında faizsiz bankacılık sektörüne ilişkin merkezi bir üst kurulun oluşturulması önerilmektedir.

Merkezi danışma kurulu oluşturulan ülkelerde bu kurulların görev, yetki ve fonksiyonları birbirlerinden farklılık gösterebilmektedir. Bununla birlikte faizsiz bankacılık prensipleri ile ilgili standartlar belirlemek bu kurulların en önemli fonksiyonlarından. Türkiye’de faizsiz bankacılık alanında katılım bankaları tarafından uyulması gereken standartlar bulunmamaktadır. Tez çalışmamız kapsamında uygulanan ankette anket katılımcılarınca Türkiye’de faizsiz bankacılık uygulamaları ile ilgili katılım bankaları için bağlayıcı standartlar bulunması gerektiği ancak bu konuda mevcut olan uluslararası standartların Türkiye için yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Oluşturulacak merkezi danışma kurulu öncülüğünde ülkemiz için faizsiz bankacılık standartları oluşturulması önerilmekte olup standartlar oluşturulurken AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarının incelenerek bunların Türkiye’nin hukuki, sosyal ve kültürel dinamikleri de dikkate alınarak uyumlaştırılmasının uygun bir yöntem olabileceği düşünülmektedir.

Faizsiz bankacılık sisteminde faizsiz bankacılık prensiplerinin oluşturulması ve bunlara uyumun sağlanması hususunda en önemli fonksiyonlardan birisi danışma kurullarına aittir. Danışma kurullarının özellikle son yıllarda faizsiz bankacılık yapılanmasında yaygınlık kazanmaya başladığı ve günümüzde birçok ülkede faizsiz bankalar için yasal olarak zorunlu hale getirildiği görülmektedir. Türkiye’de katılım bankaları tarafından danışma kurulu oluşturulmasına yönelik yasal, idari bir zorunluluk bulunmamaktadır. Bununla birlikte ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarının hepsinin bünyesinde danışma kurulları bulunmaktadır. Katılım bankalarının faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde faaliyet göstermeleri için oldukça önemli bir fonksiyona sahip olan danışma kurullarının oluşturulup oluşturulmamasının katılım bankalarının inisiyatifine bırakılmasının doğru olmayacağı düşünülerek Türkiye’de her katılım bankasının en az üç üyeden oluşan bir danışma kurulu oluşturmasının yasal veya idari düzenlemeler yoluyla zorunlu hale getirilmesi ve bu kurulların görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler yapılması önerilmektedir.

Danışma kurullarının kendilerinden beklenen fonksiyonu yerine getirebilmeleri için görevlerini bağımsız bir şekilde yapmaları önemlidir. Kurul üyelerinin atanmaları ve görevden alınmalarında banka üst yönetiminin etkisinin olmaması bu bağımsızlığa katkı sağlayacaktır. Bu bakış açısıyla danışma kurulu üyelerinin banka yönetim kurulu tarafından atanması ve görevden alınması önerilmekte ve böyle bir yöntemin bu kurulların icraya bağlı olmadan bağımsız şekilde görevlerini yerine getirebilmeleri için uygun bir yöntem olacağı düşünülmektedir. Dünya uygulamalarında bağımsız danışma kurulları tarafından banka faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uyumuyla ilgili değerlendirmeler yapıldığı ve bu değerlendirmeleri içeren danışma kurulu raporlarına bankaların yıllık faaliyet raporlarında yer verildiği görülmektedir. Türkiye’de katılım bankalarında bulunan danışma kurulları tarafından banka faaliyetlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine yönelik değerlendirmeler içeren yıllık raporlar hazırlanması ve bu raporlara katılım bankalarının yıllık faaliyet raporları içerisinde yer verilmesi önerilmektedir.

Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda kurumsal bir yapı oluşturabilmek adına, diğer ülkelerde de uygulandığı gibi katılım bankalarının bünyelerinde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda denetim yapmakla görevli bir denetim organının oluşturulması önerilmektedir. Denetim organının katılım bankalarında bulunan teftiş/iç kontrol birimlerinin içinde mi yoksa bunlardan ayrı bir birim olarak mı oluşturulması konusundaki inisiyatifin bankanın büyüklüğüne, yapısına ve faaliyetlerinin niteliğine göre karar vermek üzere banka yöneticilerine bırakılması uygun olacaktır. Ayrı bir birim oluşturma yönteminin tercih edilmesi durumunda bu birimin diğer iç sistemler birimleri gibi denetim komitesine bağlı olarak faaliyet göstermesi ve tüm raporlamalarını denetim komitesi yanında danışma kuruluna da yapması, bu yöntemin tercih edilmemesi halinde ise teftiş kurulu başkanlığı ve iç kontrol merkezi başkanlığı birimlerinde faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli ayrı servisler oluşturulması önerilmektedir.

Yukarıda kısaca değinilmiş olan yapısal öneriler dikkate alınarak oluşturulacak bir model katılım bankalarının faizsiz bankacılık prensipleri konusunda daha hassas olmalarına ve müşterilerine söz konusu prensiplere uygun hareket ettikleri

konusunda güvence verebilmelerine imkan verecektir. Bu durum faizsiz bankacılık sisteminin Türkiye’de sağlam ve güvenli bir şekilde faaliyet göstererek büyümesine, gelişimine zemin hazırlayacaktır.

Tez çalışmamız kapsamında katılım bankalarında denetim görevi yapmakta olan müfettişlere ve denetçilere yönelik uygulanan anket ile Türkiye’deki faizsiz bankacılık uyum denetimi yaklaşımları analiz edilmeye çalışılmıştır. Anketin uygulandığı dönemde faaliyette bulunan katılım bankaları araştırma kapsamına alınmış, ancak söz konusu dönemde faaliyetlerine yeni başlamış ve başlama aşamasında olan Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası, teftiş ve iç kontrol fonksiyonları henüz oluşmamış olduğundan, araştırma kapsamına alınmamıştır. İleride yapılacak çalışmalarda bu bankalar ve açılacak yeni katılım bankaları da araştırmaya dahil edilerek sonuçlar analiz edilebilir.

Tezimizin konusunun denetim alanı ile sınırlı olması nedeniyle; bu çalışmada kendileriyle anket yapılanlar banka müfettiş ve iç kontrol mensuplarından oluşturulmuş olup, ayrıca katılım bankalarının istenilen düzeyde büyümemesinin ve müşteri tabanının genişlememesinin sebeplerinin irdelenmesi açısından mevduat ve katılım bankalarının mensupları ve banka müşterilerine yönelik ilave çalışmalar yapılabileceği düşünülmektedir.



## **EKLER**



## EK 1. Anket Formu Örneği

Anket Formu, “*Faizsiz Bankacılıkta Denetim, Türkiye İçin Model Önerisi*” konulu Doktora Tezi çalışmasında kullanılmak üzere oluşturulmuştur.

Açıklama: Aşağıdaki kısımda görev yapmakta olduğunuz denetim birimini ve sahip olduğunuz denetim tecrübesini ilgili kısımlardaki parantez işaretleri içine ( X ) işareti koymak suretiyle cevaplandırınız.

Görev yapmakta olduğunuz birim	Teftiş Kurulu ( )	İç Kontrol ( )	
Sahip olduğunuz denetim tecrübesi	1-3 yıl ( )	3-6 yıl ( )	6 yıldan fazla ( )

Açıklama: Aşağıda Katılım Bankalarında faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda icazet veren Danışma Kurulları ile faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimine ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır. İlgili değerlendirmeleri “**Kesinlikle Katılmıyorum – Katılmıyorum – Kararsızım – Katılıyorum - Kesinlikle Katılıyorum**” seçeneklerinden birisine ( X ) işareti koymak suretiyle cevaplandırınız.

Danışma Kurulları İle İlgili Ölçek	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Katılım Bankalarında faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda icazet veren Danışma Kurullarının oluşturulması yasal bir zorunluluk olmalıdır. (Şu anda Danışma Kurulları yasal olarak zorunlu değil)					
Katılım bankalarında bulunan Danışma Kurullarının bağlı olacağı bankaların katılım bankalarından ayrı bir üst kurul olmasıdır.					
Bankamızda Danışma Kurulunda görüşülecek konular, çalışma esasları vb konusunda uygulama esasları net şekilde belirlenmiştir.					
Bankamızda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum ile ilgili tüm konular Danışma Kuruluna sorulmaktadır.					
Bankamızda Danışma Kurulunun kararları tüm personele açıktır. Personel bu tür kararlara kolaylıkla ulaşabilmektedir.					
Danışma Kurulu kararları bankamızda bağlayıcıdır. Tüm personelin bu kararlara uyması gerekir.					
Danışma Kurulları için bir üst kurul oluşturulsa sizce bu üst kurul hangi kuruma bağlı olarak oluşturulmalıdır?	BDDK ( )	TCMB ( )	TKBB ( )	Fikrim Yok ( )	Diğer (.....)

Denetçiler ve Denetim Faaliyetleri İle İlgili Ölçek	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Yaptığımız denetimlerde Danışma Kurulu kararlarına uyuma ilişkin denetimler/kontrolleri yapmaktayız.					
Danışma Kurulu kararlarının denetimimizde kullanılabilmesi açısından yeterince açık ve net olduğunu düşünüyorum.					
Danışma Kurulu üyeleri ile belirli periyotlarla bir araya geliyoruz.					
Danışma Kurulunun yapısı ve çalışmaları hakkında yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum.					
Faizsiz bankacılık uygulamaları konusundaki uluslararası standartları yeterli olduğunu düşünüyorum.					
Ülkemizdeki faizsiz bankacılık uygulamaları konusunda katılım bankaları için bağlayıcı bir standartlar seti olmalıdır.					
Faizsiz bankacılık prensipleri konusunda yeterli uzmanlığa sahip olduğumu düşünüyorum.					
Bir denetçi olarak bankamızda faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yaptığımıza inanıyorum.					
Türkiye’de katılım bankalarında faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda yeterli denetim yapıldığına inanıyorum.					
Bankamızda denetim yapan bağımsız denetçiler faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda da denetim yapmaktadırlar.					
Bankamızda denetim yapan kamu denetçileri faizsiz bankacılık prensiplerine uyum konusunda da denetim yapmaktadırlar.					
Katılım bankalarında teftiş iç kontrol birimleri dışında özel olarak faizsiz bankacılık prensiplerine uyum denetimi ile görevli, ayrı bir denetim organına gerek olduğunu düşünüyorum.					

**Not:** Bu ankette elde edilen cevaplar sadece yukarıda bahsedilen doktora tezi çalışmasında kullanılacak olup anket sonuçları başka kişi ve kurumlarla paylaşılmayacaktır.

## KAYNAKÇA

- AAOIFI. **Faizsiz Bankacılık Standartları**. İshak Emin Aktepe ve Mehmet Odabaşı (çev.). İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayını. 2012.
- AAOIFI. **Accounting, Auditing and Governance Standards**. The Accounting and Auditing Organization For Islamic Financial Institutions. Bahrain. 2015. <http://www.aaofi.com>. (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- ABDEL KARIM, Rifaat Ahmed. "The Independence of Religious and External Auditors: The Case of Islamic Banks". M. Kabir Hassan ve Mervyn K. Lewis (der.). **Islamic Finance**. UK: An Elgar Reference Collection. 1990. ss. 34-44.
- ABDUL MAJİD, Muhamed Zulkhibri and Reza GHAZAL. "Comparative Analysis of Islamic Banking Supervision and Regulation Development". **Money and Economy**. Vol.6. No.3. Spring 2012. ss. 113-162.
- ABDUL-RAHMAN, Yahia. **İslam'da Bankacılık ve Finansman**. Salih Tuğ ve M.Abdullah Tuğ (Çev.). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları. 2015.
- ADİLOĞLU, Burcu. **İç Kontrol Süreçleri ve Kontrol Prosedürleri**. İstanbul: Türkmen Kitapevi. 2011.
- AKBULUT, Yavuz. **Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları**. İstanbul: İdeal Yayıncılık. 2010.
- AKTEPE, İshak Emin. **İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**. İstanbul: Yedirenk Yayıncılık. 2010.
- AKTEPE, İshak Emin. **Sorularla Katılım Bankacılığı**. İstanbul: TKBB Yayınları. 2013.

ALTINTAŞ, Nergis Nalan. **Bağımsız Denetim ve Vergi Denetimi Dışındaki Güvence Hizmetleri**. İstanbul: Türkmen Kitapevi. 2011.

ARİFF, Mohamed ve Mervyn K. Lewis. “Similarities and Differences in Islamic and Conventional Banking”. Mervyn K. Lewis, Mohamed Ariff ve Shamsheer Mohamad (der.). **Risk and Regulation of Islamic Banking**. UK: Edward Elgar Publishing. 2014. ss. 55-70

ARSLANTÜRK, Zeki. **Uygulamalı Sosyal Araştırma Metot ve Teknikler SPSS**. İstanbul: Çamlıca Yayınları. 4.b. 2016.

AYUB, Muhammad. **Understanding Islamic Finance**. England: John Wiley&Sons. 2007.

Bankacılık Kanunu (5411 Sayılı Kanun)

BAŞPINAR, Ahmet. “Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”. **Maliye Dergisi**. S. 148. (2005). ss. 35-62.

BAYINDIR, Servet. **İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.

BAYRAM, Nuran. **Veri Analizi - Excel ve SPSS Uygulamaları ile Birlikte**. Bursa: Ezgi Kitabevi. 2.b. 2016.

BDDK. Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik. 02.04.2015 Tarih ve 29314 Sayılı Resmi Gazete.

BDDK. Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik. 11.07.2014 Tarih ve 29057 Sayılı Resmi Gazete.

BDDK. Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik. 01.11.2006 Tarih ve 26333 Sayılı Resmi Gazete.

BDDK. Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. 01.11.2006 Tarih ve 26333 Sayılı Resmi Gazete.

BESAR, Mohd Hairul Azrin Haji vd. “The Practice of Shariah Review as Undertaken by Islamic Banking Sector in Malaysia”. **International Review of Business Research Papers**. Vol.5. No. 1. January 2009. ss. 294-306.

Cadbury Committee. “Report Of The Cadbury Committee On The Financial Aspects of Corporate Governance”. 1992. <http://www.ecgi.org/codes>. (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

CBB Rulebook. <http://www.cbb.gov.bh>. (Erişim Tarihi: 14.12.2016).

Central Bank of Kuwait. Law No. 32 of The Year 1968 Concerning Currency, the Central Bank of Kuwait and the Organization of Banking Business. <http://www.cbk.gov.kw>. (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

Central Bank of Malaysia Act 2009. <http://www.bnm.gov.my>. (Erişim Tarihi: 14.01.2017).

Corporate Governance Guidelines. Circular no: 68-2015. Date: 26.07.2015. <http://www.qcb.gov.qa>. (Erişim tarihi: 18.12.2016).

COSO Internal Control-Integrated Framework. Executive Summary. 2013. <http://www.coso.org>. (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

COSSERAT, Greham W. ve Neil RODDA. **Modern Auditing**. 3.b. U.K: John Wiley&Sons. 2009.

DAR, Humayon A. ve Wan Nursofiza Wan Azmi. “Shari’ah Governance Regimes in the Gulf Cooperation Council Countries: A Comparative Study”. Mehmet Asutay ve Abdullah Q. Turkistani (der.). **Islamic Finance Political Economy, Values and Innovation**. Berlin: GerlachPress. 2015. ss. 63-77.

DELORENZO, Shaykh Yusuf Talal. “Shari’ah Compliance Risk”. **Chicago Journal of International Law**. Vol. 7. No. 2. Winter 2007. ss. 397-408.

Denetim ve kontrol kavramları. <http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 11.02.2016).

EY. **World Islamic Banking Competitiveness Report**. 2014–2015.

Federal Law No. 6 of 1985 Regarding Islamic Banks, Financial Institutions and Investment Companies. <http://www.centralbank.ae>. (Erişim Tarihi: 17.12.2016).

Funds@Work. “The Small World of Islamic Finance Shariah Scholars and Governance - A Network Analytic Perspective v. 6.0”. 2011. <http://www.funds-at-work.com>. (Erişim Tarihi: 24.10.2016).

GLEİM, Irvin N. **CIA Review, Part I, Internal Audit Role in Governance, Risk and Control**. 12.b. Florida: Gleim Publications. 2006.

GRAİS, Wafik and Matteo PELLEGRINI. “Corporate Governance and *Shariah* Compliance in Institutions Offering Islamic Financial Services”. World Bank Policy Research Working Paper 4054. November 2006.

GRIFFITHS, Phil. **Risk Based Auditing**. New York: Gover Publishing. 2005.

Guiding Principles on Shari’ah Governance Systems for Institutions Offering Islamic Financial Services. <http://www.ifsb.org>. (Erişim Tarihi: 15.11.2016)

Guidelines on the Governance of Shariah Committee for the Islamic Financial Institutions. <http://www.bnm.gov.my>. (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

GÜNGÖREN, Muaz. **Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk Katılım Bankalarına Uyum Modellemesi**. İstanbul: İTO Yayınları. 2013.

GÜREDİN, Ersin. **Denetim ve Güvence Hizmetleri**. 11.b. İstanbul: Arıkan Yayınları. 2007.

Hesap Uzmanları Derneği, **Denetim İlke ve Esasları**. 1.cilt. 3.b. İstanbul: Yıldız Ofset. 2004.

ICD Thomson Reuters. **Islamic Finance Development Report**. 2014.

İBRAHİM, Shahul Hameed Mohamed. “**IFRS vs AAOIFI: The Clash of Standards**”. MPRA Paper. No. 12539. January 2009.

IFSB. **Islamic Financial Services Industry Stability Report**. 2016.

IFSB. **Guiding Principles On Shari’ah Governance Systems For Institutions Offering Islamic Financial Services**. December 2009.

IIA. Uluslararası İç Denetim Standartları, **UMUÇ**, 2013, <http://www.tide.org.tr>, (Erişim Tarihi: 27.02.2016).

IIA. Uluslararası İç Denetim Standartları, Kuvvetle Tavsiye Edilen Rehber, Ocak 2009, <http://www.tide.org.tr>, (Erişim Tarihi: 27.02.2016).

Islamic Banking Department - State Bank of Pakistan. Shari’ah Governance Framework for Islamic Banking Institutions. <http://www.sbp.org.pk>. (Erişim tarihi: 12.12.2016).

Islamic Banking Department - State Bank of Pakistan. Strategic Plan Islamic Banking Industry of Pakistan 2014-2018. January 2014. <http://www.sbp.org.pk>. (Erişim tarihi: 12.12.2016).

ISMÂİL, Abdul Ghafar. “Effective Risk Based Supervision Through Sharia Supervisory Board”. **IRTI Policy Paper** 1435-04. April 2014.

IQBAL, Munawar. “Towards Making ‘Islamic’ Banking Islamic”. Mervyn K. Lewis, Mohamed Ariff ve Shamsher Mohamad (der.). **Risk and Regulation of Islamic Banking**. UK: Edward Elgar Publishing. 2014. ss. 71-105

Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştay Raporu. BDDK Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. Temmuz 2014. <http://www.bddk.org.tr>. (Erişim Tarihi: 12.02.2017).

KASİM, Nawal binti, Shahul Hameed Mohamad IBRAHİM and Maliah SULAİMAN. “Shariah Auditing in Islamic Financial Institutions: Exploring the Gap Between the ‘Desired’ and the ‘Actual’”. **Global Economy and Finance Journal**. Vol. 2. No. 2. 2009. ss. 127-137.

KELL, Walter G. Richard E. ZIEGLER ve William C. BOYNTON. **Modern Auditing**. 4.b. Singapore: John Wiley&Sons. 1989.

KEPEKÇİ, Celal. **Bağımsız Denetim**. Ankara: Lazer Ofset. 1996.

KETTELL, Brian. **The Islamic Banking and Finance Workbook**. West Sussex: Wiley&Sons. 2011.

LALDİN, Mohamad Akram ve Hafas Furgani. "Meeting Expectations: The Roles and Responsibilities of Shari'ah Scholars In Islamic Finance". M. Kabir Hassan ve Mervyn K. Lewis (der.). **Handbook on Islam and Economic Life**. UK: Edward Elgar Publishing Ltd. 2014. ss. 336-352.

LATİFF, Hajah Salma. "The Risk Profile of Mudaraba And Its Accounting Treatment". Angelo M Venardos (der.). **Current Issues In Islamic Banking And Finance**. Singapore: World Scientific Publishing. 2010. ss. 61-79.

LEWİS, Mervyn K. "A Theoretical Perspective On Islamic Banking and Financial Intermediation". Mervyn K. Lewis, Mohamed Ariff ve Shamsheer Mohamad (der.). **Risk and Regulation of Islamic Banking**. UK: Edward Elgar Publishing. 2014. ss. 11-42.

Malaysia Islamic Financial Services Act 2013. <http://www.bnm.gov.my>. (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

MEMİŞ, Mehmet Ünal. "Etkin ve Başarılı İç Denetim İçin Gerekli Koşullar". **Mali Çözüm Dergisi**. S. 85. (2008). ss. 75-91.

MOELLER, Robert. **Brink's Modern Internal Auditing**. 7.b. N.J: John Wiley&Sons. 2009.

OTHMAN, Radiah ve Rashid Ameer. "Conceptualizing The Duties and Roles of Auditors in Islamic Financial Institutions". **Humanomics**. Vol. 31. No. 2. (2015). ss. 201 – 213.

ÖZBEK, Çetin. **İç Denetim Kurumsal Yönetim Risk Yönetimi İç Kontrol**. İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayını. 2012.

PEHLİVANLI, Davut. **Modern İç Denetim**. İstanbul: Beta Basım-Yayım. 2010.



PİCKETT, K.H.Spencer. **The Internal Auditing Handbook**. 3.b. U.K: John Wiley&Sons. 2010.

RAMMAL, Hussain and Lee D. PARKER. "Audit and Governance In Islamic Banks: Selection And Training Of Shari'ah Advisors". **6th Asia Pacific Interdisciplinary Research in Accounting (APIRA) Conference**. Sydney. 2010.

SAFIEDDINE, Assem. "Islamic Financial Institutions and Corporate Governance: New Insights for Agency Theory". **Corporate Governance: An International Review**. Vol. 17 No. 2. 2009. ss. 142-158.

Sarbanes-Oxley Act. 2002, <https://www.sec.gov/about/laws>. (Erişim Tarihi: 09.03.2016).

Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions (updated 2010/10/26). <http://www.bnm.gov.my>. (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

SCHOON, Natalie. **Islamic Banking and Finance**. London: Spiramus Press Ltd. 2009.

SHAFİİ, Zurina and Supiah SALLEH. "Enhancing Governance, Accountability And Transparency In Islamic Financial Institutions: An Examination Into The Audit Of Shari'a Internal Control System". **Malaysian Accounting Review**. Special Issue Vol. 9. No. 2. 2010. ss. 23-42.

TİDE. *IIA tarafından yayımlanan Uluslararası İç Denetim Standartları-Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi-UMUÇ'un tercümesi*, İstanbul: TİDE Yayını. 2010.

TKBB. **Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025**. İstanbul: TKBB Yayınları. Mart 2015.

TUNÇ, Hüseyin. **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**. İstanbul: Nesil Yayınları. 2010.

TÜREDİ, Hasan. **Denetim**. Trabzon: Celepler Matbaacılık. 2007.

The Corporate Governance Code of the Kingdom of Bahrain.  
<http://cbb.complinet.com/cbb>. (Erişim Tarihi: 14.12.2016).

The Law of the Qatar Central Bank and the Regulation of Financial Institutions (Law no. 13 of 2012).

The Rules and Conditions for the Appointment and Responsibilities of the Sharee'a Supervisory Board in Islamic Banks. Instructions No. (2/IBS/100/2003).  
<http://www.cbk.gov.kw>. (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi. Faiz. Cilt. 12. İstanbul. 1995. ss. 110-126.

Turnbull Report. "Internal Control Guidance for Directors on the Combined Code". 1999. <http://www.ecgi.org/codes>. (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

Turnbull Report. "Internal Control Revised Guidance for Directors on the Combined Code". 2005. <http://www.ecgi.org/codes>. (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

URAL, Ayhan ve İbrahim KILIÇ. **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi**. Ankara: Detay Yayıncılık. 4.b. 2013.

UYANIK, Atilla. **Denetim, Muhasebe ve Vergilendirme**. İstanbul: Beta Basım-Yayım. 2001.

UZUN, Ali Kamil. "Değer Yaratan Denetim". **İç Denetim Dergisi**. (Bahar 2006). ss. 54-55.

VENARDOS, Angelo M. **Islamic Banking and Finance In South-East Asia : Its Development and Future**. 3.b. Singapore: World Scientific Publishing. 2012.

WARDE, İbrahim. **Islamic Finance In The Global Economy**. 2.b. Edinburg: Edinburgh University Press. 2010.

WORTHINGTON, Andrew C. (der.) **Contemporary Issues In Islamic Finance**. New York: Nova Publishers. 2014.

YAACOB, Hisham. “Issues And Challenges Of Shari’ah Audit In Islamic Financial Institutions: A Contemporary View”. **3rd International Conference On Business And Economic Research (3rd ICBER 2012)**. Bandung, Indonesia. 12-13 Mart 2012. ss. 2669-2679.

YAACOB, Hisham ve Nor Khadijah DONGLAH. “Shari’ah Audit in Islamic Financial Institutions: The Postgraduates’ Perspective”. **International Journal of Economics and Finance**. Vol. 4. No. 12. 2012. ss. 224-239.

YANPAR, Atilla. **İslami Finans, İlkeler, Araçlar ve Kurumlar**. İstanbul: Scala Yayıncılık. 2014.